

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

magyarnaplo.blog.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknel, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

**A Magyar Naplót elektronikus
formában terjeszti
a Digitalstand.hu Kft.
www.digitalstand.hu**

Digitális lapszám vásárlása: 390 Ft

Digitális előfizetés:

12 hónapra: 3960 Ft

(12 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

6 hónapra: 1980 Ft

(6 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

3 hónapra: 990 Ft

(3 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

Áraink az áfát tartalmazzák.

Tokaji aszú

Akár örvendezhetnénk is: a magyar irodalmi kanonizálás kérdése nemcsak az országos, hanem immár a nemzetközi politikának is a fókuszába került. A fellobbanó parázst Nyirő József meghíúsított újratemetési kísérlete szolgáltatta, amely egyszerre lett kegyeleti, aktuálpolitikai, ideológiai és (utolsósorban) esztétikai viták kiindulópontja. Egy irodalmárt általában véve joggal bosszant, ha az irodalmat irodalmon kívüli érdekharcok ürügyéül használják – de ezúttal más a helyzet. A rendszer-váltás idején a diktatúra embereinek sem a politikai, sem a gazdasági elszármoltatása nem történt meg – így fordulhatott elő, hogy „a vértelen átmenet” egyik következményeként az Aczél György nevével fémjelzett kirekesztő irodalmi kánont egy másik, ugyancsak kirekesztő kánon váltotta fel.

Húsz év után a kerekasztal-paktum mögül végképp elfogyott a választói támogatás, a „felépítmény” azonban változatlanul védelmezné bástyáit. Az írók most kézbe veszik a dolgot: *Eltitva és elfelejtve* címmel rendezik meg a negyvenedik tokaji írótabort „a hallgatás és elhallgattatás éveiről a magyar irodalomban”. A nyílt cenzúra, a kontraszelekció, a levegőnek nézés változatos eszközeivel fellépő, sok tekintetben egyetértő bolsevik és liberális kirekesztők már az előzetes névsorolvasás hírére felbolydultak: nyilván felfogták, hogy kánonuk roppant sérülékeny, s a klasszikusok után a kortársak következhetnek.

A jelenség, hogy „sok tekintetben egyetértenek”, az utóbbi emberöltő során nemcsak koalíciókötésekhez szolgáltatott kötőanyagot. A politikai színtéren sorra dőltek meg az érinthetetlennek gondolt dogmák (mit ér az ellenállás, ha az ellenálló később összeborul azzal, akinek ellenállt; mit ér a köztársaság, ha vannak egyenlőbbek; mit érnek „a jogállam kiépült intézményei”, ha védtelenek a posztbolsevik kalandorokkal szemben), az irodalmi status quo érinthetlensége viszont már-már tabukérdés. Mintha szó sem lett volna a levitézlett politikával való kollaborációról; mintha a bűnök és mulasztások valamiféle spontán esztétikai mozgástól függetlenül képződtek volna. Nagymesterekké stilizált kismesterek, kismesterekké növesztett meszterkedők jellemzik a terhes örökséget, miközben más érdemeseket az elhallgatás csendje ölelt körül. A hazai és nemzetközi reputáció pénz, paripa, fegyver egyenlőtlen eloszlásának eredménye – a megszerzett tekintélyre hivatkozni tehát fölöttébb álságos érvelés.

A tisztító szándékot a „most mi jövünk” ösztönére egyszerűsíteni: sanda hazugság. Elfedné azt a tény, hogy a régi és új kánon is Aczél György köpönyegéből bújt ki. Nemcsak a gazdasági előnyöket lehetett politikai előnyökké konvertálni az elégtelen rendszerváltozás során, hanem az irodalmiakat is. A kánon nem kőbe vésett törvény, elmozdulásai természetesnek mondhatók. Tetszik, nem tetszik: ez a folyamat Tokaj nélkül, spontán módon is zajlik. Azok közül, akik a hamis irodalmi tudat és értékrend kialakításához önkéntelenül vagy bértollnoki eltévelyedésből segédkezet nyújtottak, néhányan talán maguktól is eljutnak az önvizsgálatig, netalántán a bocsánatkérésig is. A félresöpört, negligált értékek befogadására remélhetőleg lesz elég friss szellemi erő és elfogulatlan figyelem. Az új kánon pedig ennek értelmében – a hely szelleméhez igazodva hadd így – érleljük meg lassan, megfontoltan, mint a tokaji aszút.

Csontos János

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Csontos János

(felelős szerkesztő)

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Magasles)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szalai Judit (szerkesztő)

E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (Hétmérföld, szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Both Balázs**

A felvételt Dolmány Anett készítette.

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választörítékekkel ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

A hónap akciós könyvei:

2012. augusztus 1-jétől augusztus 31-ig az alábbi köteteket **40%-os** kedvezménnyel vásárolhatják meg szerkesztőségünkben (1092 Budapest, Ferenc krt. 14.)

Both Balázs: Látogatód jön
(versek, 2010) 1260 Ft helyett: **760 Ft**

Kovács István: A gyermekkor tündöklete
(regény, második kiadás, 2006)
1890 Ft helyett: **1140 Ft**

Nagy Gábor: Ki a konkolyt vetette
(regény, 2009) 1680 Ft helyett **1000 Ft**

Csontos János: *Tokaji aszú* 1

SZEMHATÁR

Barabás Zoltán: *Magyarul hallgattál; Nézzétek el nekem* 3

Oláh János: *Vak lelkek* 4

Rapsic-hurok; A friss szántáson át 5

Ferdinandy György: *Egy hiányos emlékirat* 6

Balaskó Ákos: *Elérkezés; Esők közül egy* 9

Szentmártoni János: *Szomjúság* 10

Lehóczky Ágnes: *A lélegzések könyvéből* 13

Toót-Holló Tamás: *Vége-valahára* 15

Csontos János: *Cím nélküli versek* 20

Bertha Zoltán: *Nyirő József Krisztus-drámája* 22

Szalay Károly: *Laudáció Jókai Anna kitüntetések* 29

Nagy Gábor: *Topográfia* 32

Patent 46 33

Végh József: *„Az életté vált vers” (Hamvas Béla naplói)* 34

Petőcz András: *A másvilág vándora* 38

Tizenkét éve 39

Kovács István: *A legendák hitelessége*

(Mieczysław Woroniecki honvédelezredes sorsa) 40

KÉPRŐL KÉPRE

Szabó A. Ferenc: *Szobrok a szélben (Mihály Gábor műhelye)* 44

NYITOTT MŰHELY

Both Balázs: *Jehuda bar Simon; Giovanni Antonio da Pordenone:*

Máté evangelista 46

A tékozló fiú; Próféta 47

Urbán Péter: *Az élet szolgálat – Beszélgetés Both Balázzsal* 48

HÉTMÉRFÖLD

Walter Pirocska: *Az élő hangszer* 51

François Emmanuel: *A szomszéd szoba (Walter Pirocska fordítása)* 52

LŐTÉR

Kelemen Lajos: *Azért is szép*

(Nagy Gábor: Angyalaid mind repülni tudnak) 57

Turai Kamil: *Felpattant az ördöglakat*

(Agócs Sándor: Ördöglakat a számon) 60

Jakab-Köves Gyopárka: *Emlékek zamatos lajstroma* 62

(Jámborné Balog Tünde: Odette vendégei) 62

Barna T. Attila: *A költők esti lélekvandorlása* 64

(Végh Attila: Virrasztó Jenő álmái) 64

Hegedüs Imre János: *Balladába hulló szavak*

(Czegő Zoltán: Katonabogár) 66

Filip Tamás: *Szószerk és csönd (Búcsú Szentí Erntől)* 68

DOBÓHÁLÓ

(Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfiából) 69

SZERZŐINK 70

Számunkat Mihály Gábor szobrászművész munkáival illusztráltuk.

BARABÁS ZOLTÁN
Magyarul hallgattál

*Arany
ébred így árva
kristályba zárt
álmából?*

*És veled
minden
szótlanságra
tanított?*

*Te, máiglan
tavasztalannak hitt,
eddig magyarul
hallgattál?*

*Arany
ébred így árva
kristályba zárt
álmából?*

Nézzétek el nekem

*Kék volt a harangszó,
bántó kék, és valami
vitte, vitte, görgette
a bánatkék alkonyattal
meqlincsel városban.*

*Egész éjszaka burjándzott,
a közeli templomból
eszelősen sugárzott
a Bach-
nyugalom.*

*Nézzétek el nekem:
páciens vagyok egy
kimustrált szintéren
s az ablakon túlra
hangyatojásként vöröslök.*

OLÁH JÁNOS
Vak lelkek

*Vak lelkek zenéje,
döbbenet sírása,
vallatottak vére
hét lakatra zárva.*

*Ki hallgathat ott bent,
leleplezett, álnok,
árulásra döbönt
botcsinálta látnok?*

*Ezer bukás íze
torzítja el arcod,
hajolsz, mint a vízre
szomjuk oltó barmok,*

*de az ajkad semmit,
semmit meg nem érint.
Világhinta lendít
a hanyatló égis.*

*Valahol a csöndben
dermedt, hideg jászol,
az önfeledt ködben
elveszetten játszol.*

*Ki kereshet, mondd meg,
ki kereshet téged,
Heródes-dühödtek,
hibernált szegények?*

*Valaki, ki mindig
lesben áll mögötted,
s csak annak tud hinni,
akit már megöltek?*

Rapsic-hurok

*A világkormány pénzéhes, buta gőgje
rapsic-hurokként szorul a nyakunkra,
habár tiszteltük, most fuldoklunk tőle,
halált sugall sebészkes-hűvös hurka.*

*Vaddermedésben várni ki a véget,
ne ellenkezzünk, minden erre int ma,
bódult halálgörcs a semmiig éget,
gyilkos trombózis tolul izmainkba.*

*Nincs erdőnk, nincs tavunk, minden hiába,
valaki mintha helyettünk beszélne,
a torkunkba fült szavak némasága
visszavon mindent: mégse, mégse, mégse!*

*Láthatjuk most, mit nem szabadna látnunk,
röntgenképét a halálos betegnek,
milyen kereszten haldoklik a múltunk,
e Krisztus lepelbe bújtatott eretnek.*

*A történelem gégemetszett csöndje
rejt előlünk a hallgatóg hóhért.
Hurok árnya vetül az anyaföldre.
Milliárdokért öl, vagy csak bagóért?*

A friss szántáson át

*A friss szántáson át bukdácsolok,
az omló televény ragyog,
odafönn felhőkörhinta forog,
itt lent kerge hétköznapok.*

*Aki mindenből kimarad
– keringenek az űrből hullt szavak
a semmi tükrű üres ég alatt –
csakis egyedül ő lehet szabad.*

FERDINANDY GYÖRGY
Egy hiányos emlékirat

Sehogy se tetszik nekem ez a cím. Még csak azt sem mondhatni, hogy a francia eredeti pontos fordítása lenne. Persze esetlen maga a francia is. *Les mémoires courtes* sok mindent jelenthet. Nyilvánvaló, hogy annak, aki kitalálta, franciául sem az írott szó a kenyerere.

Arról nem is beszélve, hogy egy ilyen lapos indítással nem lesz könnyű eladni ezt a jobb sorsra érdemes dokumentumköteget.

Mert az itt felvázolt élet kétségtelenül érdekes. A helyzet pedig, amiben formát ölt, talán még érdekesebb.

Elmondom, miért. Itt ül előttem ez az őzikeszemű asszony, valami kislányos báj lengi körül, úgy nézem, egykorú a fiammal, harmincéves, ha lehet. Párizsi, most jár először ebben a lövészárokban, a Balkán peremén, Keleten. Egyetlen fegyvere egy kézikoffernyi fényképész-felszerelés, mert hogy fotóriporter lenne a drága, fotós, aki ezzel a kislányos mosolyával már bevette Afrikát és a Távoleketet.

Itt, nálunk most mégis – úgy tűnik – elbizonytalanodott. Nem beszél a nyelvet, és hát nálunk nem lehet úgy társalogni, mint a valaha volt nyugat-európai gyarmatokon. Értsd: rabszolganyelveken.

Persze az sem mindegy, hogy a riporter kiről vagy miről faggatja az embereket. Ez a kis ország ugyanis Eli számára nem egészen idegen. Innen került át Galliába az apja, az ő múltját szeretné lencsevégre kapni, még idejében, ha lehet. A szereplők ugyan már nem élnek, de itt vannak még, idegenségükben is ismerősen a szavak. A hangsúlyok, a színek és a helyszínek. Az, hogy a régmúlt mélyvizében valaha *Erzsinek* szólította őt egy idegen.

A kaland úgy kezdődött, hogy egy francia kislány tucatnyi titokzatos iratot talál apja papírjai között. Valamennyin más és más név áll a jól ismert igazolványkép alatt. Más és más lakcím, pecsét és foglalkozás. Csupa olyasmi, amiről ez a derék francia család mind ez ideig nem tudott.

Kém lett volna Tamás? Az ilyesmi nem ritkaság a hidegháború éveiben. És a megbízásokról soha, a vasfüggöny lebontása után sem beszéltek a nyugalmazott ügynökök. Arra persze nem számítottak,

hogy támad valaki, aki csak azért is fel akarja kutatni az életüket.

Mint most itt ez a mandulaszemű lány. Kiszolgáltatottan, védtelenül egy olyan világban, ahol mindenkinek van titkolnivalója. Ahol a fontos dolgokról még csak beszélni se lehet.

– Szóra akarom bírni – mondja most – apámat. Megérteni őt. Elfogadni, ha lehet.

Nem veszi el a kedvét, hogy még az a kevés is, amit talál, csonka, homályos, töredezett. Bekapcsolja a masináját, keresztbeveti a lábát – szép, formás lábszárjai vannak –, ül itt a szobámban, szemben velem.

*

Megkérdezem, hogy ki küldte ide hozzám, de a válaszra alig figyelek. Megszoktam, hogy utánam jönnek a témák, kutakodni minék!

Fényképeket mutogat, egy ismeretlen férfi képét. Az egyikben, a háttérben észreveszek egy ismerős, fehér ablakkeretet.

– A tábor! – mutatom Elinek. Ott, a barakkban voltak ilyen magasak az ablakkeretek.

Ott élt az apja, ahol én. Ezért kaphatta meg a címet. Hogy mikor? Még a negyvenes években, a háború után húzták fel az amerikaiak ezeket a hosszú, földszintes épületeket. Én csak '57 telén kerültem ide, a forradalom után. Az apa fényképén évszámok, dátumok nincsenek.

– Mondjon el mindent! – kérlel a lány. Nagyon fontos neki ez a fehér ablakkeret.

Mi Bécsbe kerültünk '56 után. *Kerültünk*, így jut eszembe. Akkor még többes számban tároltam az emlékeimet. Elterjedt a hír, hogy a franciák ösztöndíjakat osztanak. Különvonat vitt Párizs felé, emlékszem, fél éjszakákon át félreállították a fűtetlen szerelvényt a nyugat-európai vasutak.

Január tizenharmadikán végre átdöcögünk az ideiglenes Rajna-hídon. Felráztuk egymást: ez itt már Franciaország! Vastag jégpáncél tapadt a koszos vonatablakon.

Odakint még sötét volt, hajnali öt óra lehetett. Akárcsak egy neorealista filmben, nercbundás hölgyek forró levest osztogattak a peronon. A hangosbeszélő pedig magyarul tudatta, hogy nyolcvan diák számára szállást és tanulási lehetőséget biztosít az egyetem.

Így indult ez az én hosszú, hétéves strasbourgi életem. A barakk, ahová buszokon szállítottak, kint volt a Rajna árterületén. Mire kiosztották a szobákat,

fent a töltésen, a fűzfák koronájában már elővillant a ködből a januári nap. Nekem aznap lett életemben először saját szobám. Letettem a vaságyra, ki se mertem pakolni a bécsi, a Mariahilferstrasse címkéjét viselő kartonkofferomat.

No mindegy, berendezkedtünk, mi nyolcvanan. Nyolcvan hosszú hajú, szomorú fiú. Ötvenhatosok. Most, ahogy így visszagondolok, minden arcra és hangra, még a bece- és a gúnynevekre is jól emlékezem.

A lány apja azonban nem volt a társaim között. Még egy napra sem, ebben egészen biztos vagyok. Mintha már láttam volna valahol, igaz. Mintha már hallottam volna róla. De nem.

Később megtudtuk, hogy a barakkokban mielőttünk már mások is éltek. Háborús menekültek. Az egyik óriásfenyő ágai közé apró nyilat szögelt valaki. „Varsó – kétezer kilométer”, hirdette egy koromfekete felirat. Az én Elim apja nyilván ezek közé a régiek közé tartozott.

Elnéztem ezt a csalódott francia lányt, aki – mint már annyiszor – velem is hiába próbálkozott, és a száraz tények után lassan mindenféle apró, furcsa részlet is eszembe jutott.

*

Az első hetekben a rádió mellett töltöttük a napot. A forradalom után minden nyugati adó éjjel-nappal üzeneteket közvetített. Százazrek bolyongtak a táborok között, szülők keresték a gyerekeiket, családok a hozzátartozóikat.

Minket persze csak a magyar adások érdekeltek. A Szabad Európa, az Amerika Hangja, a Petőfi és a Kossuth. Emlékszem, Moszkva hullámhosszán többször is elhangzott egy nekünk, strasbourgiaknak szóló üzenet. Vigyázzunk – mondták –, mert a hely, ahol élünk, a jugoszláv király kémiskolája. A Rajna árterében – így mondták – *diverzánsokat* képeznek ki az amerikaiak. Visszadobják, és robbantgatásra, gyilkolásra készítik fel, aki elfogadja az ösztöndíjukat.

A hiszékenyebbek közül néhányan összebeszéltek, és meg sem álltak Párizsig. A többieket – a többséget –

sikerült lebeszélnem. Jugoszláviának nincsen királya! – emlékszem, ezt mondtam nekik. Elhitték, ez volt az igazság. Az orosz rádióknak különben sem volt a mi szemünkben hitele. Még akkor sem, amikor három társunk szólalt meg a moszkvai adásban. Három fiú, aki néhány nappal ezelőtt még itt volt velünk.

Emlékszem, egy cigánygyerek át akarta úszni a Rajnát, és belefúladt. Egy másik társunk ordította

kezdett, hogy a barakkokat körülvették a páncélosok. Éjjel volt, mind kirohantunk a bejárat elé, ahol csak egy mentőkocsi állt. Ez vitte el a kétségbeesetten kiabáló fiút, aki – ha jól emlékszem – biatorbágyi volt, és a Kollár névre hallgatott.

A nagy megrázódtságokból nem gyógyul ki csak úgy

egyik napról a másikra az ember. Sorolhatnám tovább az ilyen és ehhez hasonló történeteket.

*

Élt közöttünk azokban az időkben egy vén buzeráns. A Pimpi. Nem volt szobája, hol itt, hol ott csövezett. Nem először járt a barakkban, ha beivott, sorra mesélte a hihetlennél hihetlenebb régi történeteket. Mindig csapódott hozzánk néhány kallódó, elesett alak. És nálunk ideig-óráig mind megtalálták a helyüket.

Eli, a lány, komoran méregetett:

– Ön szerint tehát – jegyezte meg – apám a régi-ek közé tartozott.

A jugoszláv király kémiskolája beleillett az elképzeléseibe. Kelet-Európa történelmét nem tanulják a francia gyerekek. Másrészt csodálni akarta az apját, csak azért is. Nem bánta, hogy amit megtudhat róla, csakis valami egészen zavaros, sötét dolog lehet.

– Aztán – folytattam – kitavaszkodott, és egy szép napon meglátogatta a tábor mester Beach, az amerikai követ.

Betereltek minket a nagyterembe, némán feszengtünk az amerikai lobogók színes lepedői alatt. Megtapsoltuk mester Beach beszédét, a botrány akkor tört ki, amikor lefordították nekünk, hogy az amerikai nép – úgymond – a szívére ölel minden magyar gyereket.

Sellők kútja, Balatonalmádi

Itt tartott a követ, amikor a kopasz, fogatlan Pimpi felugrott és követelni kezdte, hogy ne ölelgessék már ezt a nyolcvan apátlan-anyátlan gyereket! Először azt hittük, hogy féltékeny, de nem:

– Engem is! – kiabálta. – A szívükre! Hét évet ültem Márianosztrán! Most meg, hogy visszajöttem, már szóba se állnak velem! Szóval – hüppögte sírva – ne hagyjátok magatokat! Értitek?

Így ért véget mister Beach látogatása. Nem valami dicsőségesen.

*

Elmenni innen! De hová, merre? A fogadtatásunk odakint, a városban is felemás volt. Az újságok lefaszították az első napok lelkesedése után. Huligánok lettünk, akik meg akarták dönteni a szocializmust. A társadalmi rendet. Mások szerint megfertőzött minket a kommunizmus. Franciaország nem tudott mit kezdeni velünk.

Nem értették, hogy mi – lám, a többes számra még mindig rááll a nyelvem – a vér és a könny sós ízével a szánkban, nem vagyunk olyan emberek, mint körülöttünk a többiek.

Vajon Eli, a francia asszony megértette-e a történetemet? Ő már megtett minden tőle telhetőt. Hazahozta, eltemette az apját.

– Megtaláltam – mondta most – a gyökereimet. Nem lesz hiányos, foghíjas az életem.

– Ennyi? – kérdeztem.

Felállt, kikapcsolta a magnetofont. Eszembe jutott, hogy valamit még megtehetek érte.

– Bátor ember volt az apád! – mondtam neki. Megöleltem. Lágú volt, illatos. Rám mosolygott. Mintha mindig is erre a mondatra várt volna.

– Gondolod? – kérdezte.

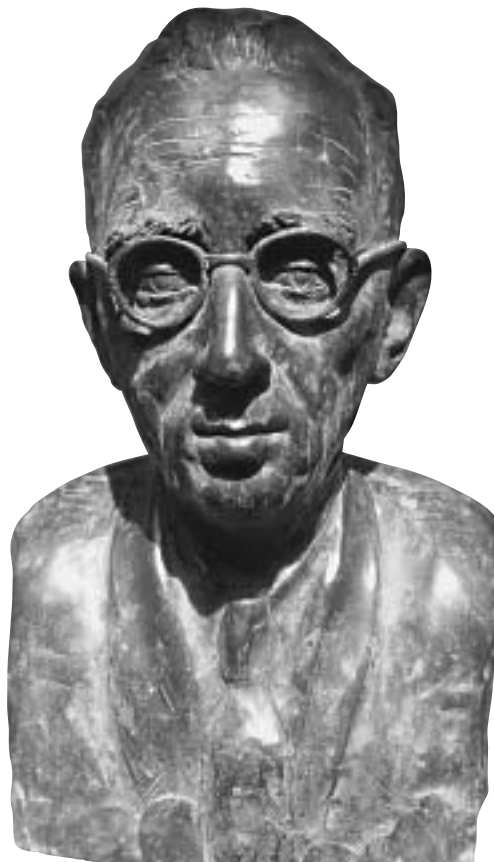
Ezt fogja elmesélni a gyerekeinek.

– Magyarul! – jelentette ki büszkén.

Mert magyarul tanult, mióta kiadták neki az édesapjáról szóló három per hármás jelentéseket.

Így ért véget ez a rendhagyó látogatás. Hol van ma már a hidegháború! A jugoszláv király! A Rajna ártere szeméttel. Itt élünk, nyolcvanan. És itt élt Tamás, az apa is, akit beszerveztek az amerikaiak.

És hát ez a kis elszánt francia asszony. Aki sírva fakad, amikor megérti, hogy érdemes volt. Hogy a legenda mégiscsak megszületett.

Bibó István-portré, Vésztfő-Mágor, Szoborpark

BALASKÓ ÁKOS

Elérkezés

*A láthatatlan út csupa pályaív.
Dombok között egy rozsdamarásnyi sáv,
mint boncolószikék a testbe,
metsz be egy épp-csak, egy árnyalatnyi*

*rést. Egy sehol-Nap elnehezült, tömör
felhőkbe tompa csapszegeket ver, egy
kitört fatörzs túlexponált lesz,
átszakadozgat a fény satírja.*

*Szürkés köteg drót, egy gumiráf megint,
penész a téglán. Pár kidobált flakon,
egy léc, egy útszakasz hiánya,
talpfa-rakás, vetemedve, immár*

*szokott közeg. Bomlás-szag ülepszik. A
múlt nyári belvíz lábnyoma gazcsomók
közt. Mint aszott infúzió, lóg
egy leszakadt vezeték egy ágról.*

*Málló menetrend. Meg-? Ez Elérkezés.
Elérkezem, mint egy folyosóra tárt,
sivár betegszobába, késett
látogató, küszöbön, virággal.*

Esők közül egy

Minden utcalámpa részekben lobban.

*A kora őszi esők közül egy a mostani,
a mi kertünk már az iramló szelek kertje.
Hűvös szimatot fognak a nyírlevelek,
kifent karmú ágak morognak ablakomban.*

*Fabútorok közt nyúlik végig egy árny a szobán.
Résre nyílt szekrényekben szemhunyásra várnak
ázott szagú, kinőttnek tekintett démonaim.*

*Hol van a gonddal emelt vár? S a bástya hol?
Hol bolyongnak ilyenkor a régi varázslók?
Hogy mind szétparázslík, mi emészti a sok mesét?
Hogy lehetne magamba gömbölyödni jobban?*

Minden megfakult legó darabokban.

SZENTMÁRTONI JÁNOS
Szomjúság

A Nő kikelt az ágyból, elbotorkált a konyháig, és ivott egy pohár vizet. Lámpát nem kapcsolt, hogy férjét föl ne ébressze, aki még mindig az ablak felé fordulva aludt, neki háttal, ezen az éjszakán szokatlanul csendesen.

Amikor visszafeküdt, eszébe jutott az anyósa, akit nem ismerhetett személyesen. Tudta, hogy a Költő idegyengesége, sokszor vérlázító szenvtelensége mélyén az ő hiánya lappang. Hány éven át feszegette férje burkait, hogy lépjen elő, ne féljen szeretni. Talán ha az édesanyja élne, közöttük se lett volna annyi probléma?

Vajon milyen lehetett ez az asszony? Izgatott lett a kérdésétől, mintha valami rejtély kapujába ért volna, amin ha benyit, több mindent megért a férjéből is. A Költő olykor mutogatott neki régi családi fotókat. Gyűjtötte őket. Mintha a fényképekkel akarta volna igazolni maga előtt azt az életet, amiből idővel kimaradt. Neki még fényképei sem voltak. Legalábbis kéznél. A férjének annál inkább. Emlékezett, hogy kezdetől fogva izgatta fantáziáját a Költő édesanyja. Voltak válságos pillanatok, amikor átkozta is őt, amiért, ha nem is önszántából, de olyan korán kilépett a férje életéből, és nem tanította meg szeretni. Egy-egy ilyen érzelmi roham után persze mindig elszégyellte magát, de a kudarc és a tehetetlenség érzetén ez mit sem változtathatott. Szerette nézegetni a Költő régi fotóit. Jobban, mint a saját családjáét. Épp nem is olyan rég, amikor a férje nem volt otthon, előbányászta ezeket a fényképeket, kiválogatta azokat, amiken anyósa is rajta volt, és időrendbe rakosgatva őket, legalább egy órát eltöltött a nézegetésükkel.

A legelsőn egy-kétéves lehetett, az akkori műtermi fotózás divatja szerint: széttett lába közt (valószínűleg) piros gumilabdával ült. Lenge fehér ruhácska volt rajta, amit kicsi vállain nagy masnikkal kötöttek meg. A szép formájú fejére szorosan letapadt hajból néhány tincs az égnek áll: a fénykép és a pillanat bájának egyik fő forrása. A másik a nagy, ártatlan, barna szemek. Nem mosolyog, még csak nem is izgatott – egyszerűen, kissé elmélázva bámul a neki mutogató emberre, aki a fényképezőgép mellett áll-

hat. Úgy néz, mint aki talán nem is a mutogató, figyelmét lekötni igyekvő embert nézi, hanem ami mögötte van. A mozdulatai, a hangja, a teste mögött: ami szabad szemmel nem látható, csak az érzékeinkkel, vagy azzal a bizonyos harmadik szemmel, amely homlokunkból néz az emberi észlelésen túli világba. Ahonnan jövünk. Ahol az álmainkban járunk. Te jó ég – döbrent meg a Nő –, de hisz ez a férje nézése. Legalábbis amikor megismerte, ő épp így tekintgetett bele az ember életébe, mint akit nem is az érdeklő, akivel épp szót vált, hanem ami az illető szavai mögött van.

A képen, a kislány feje körül van egy nagy kerek árnyék, talán a fényvisszaverő korongja. Mai szemmel mintha egy parabolaantenna elmosódott tányérja volna. Viszont az ártatlan gyermekarc körül olyan, mint az ortodox ikonokon a glória. Szegény – rándította össze gyomrát a Nőnek e gondolat. – Ekkor még ő is szent lehetett, mint minden gyermek. Akit aztán elvadított és tulajdon sorsától elidegenített a hétköznapi fogcsikorgató istene. Mert házassága évtizedeiben korántsem szentekhez illő életet élt. Talán mert felőrölte a magány. Az a fajta egyedüllét, ami másokkal megoszthatatlan. Egyszerűen azért, mert még vallani sem képes róla, de ha tudna is, megszólnák érte. Nem értenék.

A második képen még komolyabb. Elsőáldozó, hét-nyolc éves lehet. Mellette egy állvány, rajta virágokkal körbefolyatott, giccses Krisztus-festmény. Szintén fehér, térd fölé érő ruhában áll, csípője előtt összekulcsolt kézzel, fehér kesztyűben. Fehér zokni, fehér cipő, fehér, apró virágos hajpánt. Törékeny vállára omló barna haj. A nézése komoly. Mint aki tisztában van a pillanat és az alkalom súlyával, jelentőségével. Mégis – erőltette emlékeit a Nő –, mintha ekkor sem a fényképezőgépbe, a fotóművészre, esetleg a szüleire nézne – hanem mögöttük. Vagy méginkább az őket körülvevő, láthatatlan világba. Mint akit megbabonáztak – de arcán nem az áhítat, még csak nem is a csodálkozás kifejezése, hanem amikor valaki fölismeri sorsát a jelenésben. Hogy sokat fog szenvedni, de nincs mit tenni ellene. Kihátrálni nincs hová, és nincs miért. Végig kell menni az úton, bármekkora árat is fizet majd érte.

Férje kedvenc képén már tizenhat éves. Valóban gyönyörű lány. Nagyon jól sikerült portré. Dús, barna haja az akkori divat szerint begöngyöltve, kecses nyaka körül csipkegallér. Mosolyog. Szolid, bájos mosolya van. A Költő az orrát tőle örökölte.

Részlet a szerző készülő regényéből.

A száját is. Szép rajzolatú szája volt. Se nem vékony, se nem túl húsos. A tiszta, magas homlok alatt az ápolt, fül felé vékonyodó szemöldök olyan, mint a nyári felhők a szem holdjainál. Mélybarna szeme is mosolyog. De az arc báját ez a szem már csipetnyi kacérsággal is fűszerezi. Érett, mégis szűzies tekintet. Hamvas bőr, akár az első hó, amit még madárláb sem érintett. Nézése fogva tart, valóban. A férje sokáig nem is tudott szabadulni tőle. Talán őbenne is ezt a nézést, ezt a sugarat látta meg, amikor beleszeretett? Házasságuk éveiben olykor úgy érezte, hogy a Költő, amikor őt öleli, voltaképpen ezzel a fiatal lánnyal szeretkezik. Egyszer meg is jegyezte neki. Megrökönyödött. Amúgy is sokáig frusztrált volt a testi együttléttől. Voltak már öelőtte is barátnői, de ő volt az első az életében, akivel lefeküdt. Az egyik szilveszter éjszakán. A Fiú eléggé ittas volt, s ő nem várt tovább. Hisz már jó ideje együtt jártak. Egyszerűen magáévá tette. Ez gátakat tört át a Fiúban, még ha nem sokra emlékezett is abból az éjszakából. Igen, ő avatta férfivá a férjét, vezette be a testi gyönyör rejtélyébe, amit még maga sem ismert túlságosan, hiszen őt addig csak baszták. A Költőtől mást kapott, többet. Gyöngédséget, figyelmet, önzetlenséget. Csupa olyat, amire a hétköznapokban képtelen volt. Igen, ő volt az első igazi nő a férje életében. És sokáig az utolsó is akart maradni.

Egy másik képen nem sokkal idősebb. Nevet. Szép fogai vannak. Azonban a szem már gyanúsan fénylik, s alatta az első szarkalábak, amelyek még alig láthatóak, talán éppen csak akkor, ha nevet. Még mindig karcsú, szép. Szürke kosztüm van rajta. Tán az első munkába állását örökítették meg. Felnőtt. Befejtette iskoláit. Indul az életbe.

Aztán ott az esküvői fotó. Gyönyörű menyasszony. Bár arca kissé már kikerekedett. Csak nem az első babáját várja? A vőlegény nyurga, sármos legényke, úgy fest mellette, mintha csak az öccse volna. Halántékuk s válluk gyöngéden összeér. Álluk alatt hatalmas csokor.

Ahol első lányával, a Költő nagyobbik nővérével látható, aki három-négyéves lehet – tipikus végzet asszonya. Van benne valami Domján Edites. Erre még a férje hívta föl a figyelmét. Szemöldöke dúsabb, haja kócosabb, a tekintete lefegyverző. Már nem a kacérságtól, hanem valami mélyebb, romlottabb erőttől. Ami a férfiembert nem fölajzza, nem pusztán táncba vagy egy ártatlan flörtbe hívja – hanem két vállra fekteti, megsemmisíti. Tapasztal-

tabb, harcedzett kalandor az ilyen tekintettől azonnal, gondolkodás nélkül odébbáll, mert tudja, hogy addig égne a tűzében, amíg a szívéből nem maradna más, csupán egy füstölgő széndarab. S a nő ezek után csak átlépne rajta, akár a levetett kabáton, amit még ő dobott a lábai elé szerelmük hajnalán, hogy egy pocsolyán átsegítse.

Egy balatoni nyaralás pillanatfölvételén az anya arca már megviselt. Egy kövér asszony, de még vonzó. A végzetes tekintet babonázó félhomályát azonban már a komorság éjszakája váltotta fel. Az üdülő ebédlőjében ülnek körül egy fehér abroszos asztalt, előttük kompót, gyümölcs, üdítők és egy, még bontatlan kenyérkosár. A kisebbik lány némileg unott képpel néz válla fölött a gépbe. A nagyobbik elméláz valamin, tekintete az asztal tárgyai közt bolyong, úgy könyököl, hogy jobb kezével kecsesen a gallérijába kapaszkodik: lírai pillanat. És ott van már ő is, a Kisfiú, ölelgetnivaló, tündéri kis pofa, föltartott ujjal valamit magyaráz az apjának. Három-négyéves lehet. Szerette volna akkor ismerni a férjét, persze felnőtt fejjel. Apjuk, ahogy a gyerekek is, abban a tipikus nyolcvanas évekbeli melegítőben, amit mackónak is hívtak: piros vagy kék, s a vállaktól az ujjvégekig csíkpár fut, a legtöbbször fehér. Az apa huncutul nevet, talán a fián, az anya komoran nézi. Egyedül ő nincs melegítőben: virágos ruha, fölötté kardigán. Leri róla, hogy boldogtalan. Hogy nem érti, mikor került ide. Miképp jutott ideig.

Ő is sokáig rettegett és borzong még ma is ettől: elhízik, zsírszagú háziasszony lesz, akinek legfőbb feladata otthon, hogy a gyerekek után rendet tartson, hogy férjének mindennap friss ebédet főzzön. Az egész évi gürzés közben pedig nyáron irány a Balaton, két hét a szabadság illúziójából, sült kolbász, habzó sörök, esténként titokban magányosan nézni a vizet, a sirályokat, ráadásul a mólónál kecsesen ringatózó vitorlások közül sem övék egyik sem. Vonattal jönnek, mennek, s a két állomáson veszteg-lés ideje között két hét napsütés, kártyacsaták, matracfújás. És többé semmi romantika, sehol egy tancs, fogai közt vörös rózsaszállal. Semmi tánc, csak nagyritkán a baráti összejöveteleken, ahol a család-apák azt hiszik, hogy még fiatalok a régi csáberővel, nevetésük is cseresznyepálinka-szagú, úgy hívják táncba a nőket, s közben egymás után recsegnek-ropognak a bakelitkorongok a kertbe kicipelte lemez-játszón, amelynek dalaira leginkább bögni volna jó: hogy hová tűnt az ifjúság.

Az utolsó kép, amire még emlékszik, a nagyobbik lány lagziján készült. Ez már színes fotó. A férje hatéves lehet, bohóckodik: vigyorogva dugja ki fejét a pohárba állított szalvéták és megkezdett sörösüvegek mögül. Az anyósa épp az ő tányérján szeletel valamit, sült vagy rántott húst. Igaz, a műveletre figyel, így a tekintetét nem lehet jól kivenni, de ha az ember jobban megfigyeli, meglátja rajta, hogy már ivott. Persze egy lagzin ez nem szokatlan. Mégis, az alkalmi ivók egyáltalán nem hasonlítanak például a zugivókra. Az a nő, aki egyszer-egyszer, csupán lagzikon vagy születésnapokon csicscent be – bájos. Jól áll neki a bódultság. Az a nő viszont, aki rendszeresen fogyaszt alkoholt, netán titokban, az nem bájos, inkább szánalomra méltó. A tekintete félszeg, egészen addig, amíg le nem gurítja az első féldecit, mert aztán fölbátorodik, azt hiszi magáról, hogy szemében újra a régi tűz lobog, pedig csak kiöntött mosogatólé alkalmi víztükrén homályló tompa fény, semmi más. Ebben az illúzióban addig ringatja magát, ameddig le nem részegedik. Mert aztán már csak a síró- vagy röhögő-görcs következhet. Esetleg, ha olyan a közeg, egy mocskos kefélés valamelyik bájjúnárral vagy kocsmatöltelékkel a közcéce falának dőlve. Ami után már csak a csömör, az undor, s legvégén az üresség. Ha egy nő eddig a pontig sokszor eljut, teljesen kiég, vagy szisztematikusan elkezd végezni magával. Bár a nők sokkal kevesebben lesznek öngyilkosok, mint a férfiak. Valahogy nem megy nekik. Talán kevésbé bátrak. Vagy jobban és szívósabban gyökereznek az anyaföldbe, a gyerekeikbe, az álmaikba. Tudta, hogy az anyósa nem volt ennyire elkeseredett és reménytelen, még idő sem adatott neki hozzá – de a félig lesütött tekintetből is fölismerte a jelenséget. Ő rögtön megérzi, kiszúrja. Amikor gyerek volt, a saját anyja volt ilyen, csak sokkal durvább kivitelben.

Sisi-lovasszobor

Úgy érezte, szereti ezt a rég halott asszonyt. Mintha sorstársa lenne. Tökéletesen megértette szerelem és szabadság utáni vágyát. Hogy élni nem lehet tartósan pezsgés nélkül, csak vegetálni. Emlékezett, amikor kapcsolatuk elején váratlanul kijelentette a Fiúnak lefekvéskor: ő nem lesz háziasszony. Rögeszmésen viszolygott a szereptől, s közben látta, hogy a vőlegényét milyen szívós, mindenre elszánt, ha kell, fogcsikorgatva küzdő háziasszonyok nevelték föl, s félt attól, hogy belőle is ilyen akarnak majd faragni – holott ő inkább múzsa szeretne lenni. Érdekes, a férje soha nem akart belőle háziasszonyt nevelni, mégsem szűnt meg benne soha ez a rettegés – igaz, múzsának se kellett. Később értette meg, hogy nem azért, mert a férje nem szerette őt eléggé, hanem mert nem volt szüksége múzsákra. Neki démonai voltak, akikkel meg kellett küzdenie, s kikergetni őket az életéből, hogy legyen hely a családnak. De mire a végére ért ennek a küzdelemnek, ő

belefáradt a várakozásba, a hétköznapiakba, az álmodozásba, s kétszer is elmarta magától a férjét, zűrös kalandokba bonyolódott, mert azt hitte, hogy az új szerelem majd gyógyír lesz a sebeire. De mindig rádöbent viszonylag rövid időn belül, hogy nem tud a Költő nélkül élni. Nélküle eltéved, még a saját érzései közt is, nemhogy a barbár külvilágban. S olyankor, hiába legyeskedtek körötte szinte mindig munkahelyen vagy épp a múltból felbukkant férfiak, ő visszagubózott a férje világába, egészen addig, amíg újra fulladozni nem kezdett. S a Költő most, amikor már megnyugodna, mint Odüsszeusz, fáradtan és megkönnyebbülten hazatérne Pénélopéhez – ő megint szakítani fog vele, mert úgy érzi, hogy nem szereti őt. És tudja azt is, hogy élete végéig szeretni fogja.

LEHÓCZKY ÁGNES

*A lélegzések könyvéből**Az agyagedény (Balaton 1)*

Ahhoz, hogy egy helyről írni lehessen, a hely hamvait egy edénybe kell gyűjteni. Valamiféle üres, homorú pohárba. És amikor már csordulásig megtelt a pohár, tartalmát ki kell öntened. Vagy csak egyszerűen elejteni a serleget, hagyni, hogy hirtelen kiessen a kezedből. Így tehát. Ahhoz, hogy igazán szeresd a tavat, amire éppen gondolsz, vagy a várost, amit el akarsz képzelni, nézd csak végig, ahogy ez a város egyszer csak vízbe fullad, és hogy maga a tó is alámerül, magával húzva egymás után emlékek hordalékát. Szőlőskertekkel átfont forró hegyoldalak üledékét, a hegy ormán fészkelő apátságot, a nyugati ajtóscsigát is, mely kúpalakú házát a hátán cipeli éppen, a fauna elengedhetetlen ornamentje, nézd, ahogyan éppen itt araszol, akár le is pöckölhetnéd a lejtőről. Tulajdonképpen a helybeliek maradványait is le kell eresztened, le az örvénybe, egytől egyig, ahogy megérdemlik, a kegyetlen királynőt és a kecskepásztort az ezernyi aranyszőrű kecskéjével együtt, az apáttal, aki az apátságban él és egy régen elfeledett ősi kéziratot őrizget, és aztán még nagymamát is el kell engedned, aki a várost őrzi a hegytetőről... sziluettjét, mely, mint a folyó vagy patak, a kertben kóborol szőlőtőkéi között, aztán megpihen, mint a gyík a betonon, hogy felmelegítse vékony ereit a napszárította agyagon... most, innen felülnézetből semmi más nem maradt az egészből, csak egy csepp sáros víz, mely nemzetközi térképek kürtjén lecsorog tenyered tölcserjén keresztül. Mostantól a megérkezés nem jelenthet újabb indulást. Nem járhatod tovább ugyanazokat a koncentrikus köröket. Szóval, hogy igazán szeress egy helyet, a földrajz egy szeletét, egy kő töredékét, egy hegy morzsáját, ezt a morzsát, ezt a porszemet egy öreg kódex lapjaiba kell rejtened, ezt a kódexet meg majd egy dohos vitrinbe kell zárnod, a vitrint egy olyan múzeumba, amit már senki sem látogat, a múzeumot egy föld alatti katakombába. Egyszóval el kell felejtened azt is, hogy egészen idáig hogyan ejtettél ki szavakat. Ott van, nézd, üres a kupa. Immár egy idegené. Egy átlátszó pohár. Tartalma olyan parányi, mint egy lélegzet, vagy mint a világűr.

A spirál (Balaton 2)

A nap utolsó óráját egy, a csillagoktól valószínűtlenül nehézkes égbolt alatt töltöttük. Szédítő tapasztalat. Egyfajta majdnem-szörnyethalás. Felfelé. Képzeld el a tériszonyt, csak éppen fordítva. De vajon mi voltunk aznap éjjel olyan szórakozottak, vagy pedig maguk a bolygók? Azt mondod, mi is ugyanabból a szoláris anyagból vagyunk úgylis. Ugyanabból a rágós vörös agyagból. A spirál az életünkben olyan egyértelmű, hogy az embernek igazán vaknak kell lennie ahhoz, hogy ne vegye észre, hogyan kanyarog az évek üledékét görgetve, megkésett utógondolatok hordalékát. Nézd, a csigavonalak hogyan fonják eggyé a régít és az újat! Tudtad, hogy még a puhatestűek és a csillagok között is van hasonlóság? Az, ami ennek a tájnak hullámzó természetében rejlik, a bazilikák dómjaiban, a csigalépcsők kanyaraiban, geológiai rétegekben, a sztrátában: kréta, láva, tufa,

dolomit, kalcium, magnézium-karbonát, laza szövetű mészkő, lösz, iszap, az apát-ság velünk éppen szemben a szélben forgó két csúcsával, a koppenhágai te, az én, aki akkor te lehettél volna, a te, aki huszonöt éve a kikötőben megpihentél és elgondolkodtál azon, mi lesz a kikötőben elgondolkodott énnel huszonöt év múlva, ez az ide-oda cikázás, oda-vissza, le-fel. Tudtad, hogy ebbe a tóba egyszer már Közép-Európa belefulladt? Képzeld el Közép-Európát mint egy vízihullát. És az apró, érdes héjú miocén kagyló, a *Congeria unguiculaprae* után kutatva lemerülünk a medence aljába a gyerekekkel, hogy megtaláljuk a kegyetlen király-lánynak kicsi csontvázát, a megtört szívű kecskepásztor vízihulláját és az ezer aranyszőrű kecske csontjait, mely valamiféle homorú, üres agyagedény alján elveszett. Azt mondják, lösszé váltak, bazalttá, magnézium-karbonáttá, tufává a végén. Majd aztán egy egész apátsággá. Aztán egy kéziratá. Majd egy apáttá. Apákká. Egymás maradványaiból készülünk úgyis. Ha elsétálnál éjjel a tó mellett, egy üres szemüveget látnál, olyan tágasat, mint a világűr. Az a szem egy megszámlálhatatlan csigalépcsőkből épült város, mely már rég elmerült. Fekete pupilláját vibráló kicsi házak és tapsikoló vitorlások kerítik körbe. Kolompolásuk fémszerű, mint az Északi-tenger hajóié. Talán valamivel halkabbak. Nézd a nyugati ajtócsigát, azt, amelyiknek gyűrűs a szája, ahogyan végigkúszik a papíron kondenzcsíkot hagyva maga után.

Veszprém-mágori táj a Szent László-lovasszobornál

TOÓT-HOLLÓ TAMÁS
Végre-valahára*

Ahogy az úttalon utakon jártunk, egyszerre csak a bennem kerengő fény lett ám bennem már annyira mámoros, hogy éppen elég magas is legyen. Lett bennem olyan magas, hogy mágiával magvas is legyen. Lett bennem olyan magvas, hogy fénynek magjával is bölcs legyen, ha éppen már a magasságnak mámorával is magas. S annak a fénynek a magja már találni kezdte a maga párját ott, ahol a kint is csak úgy volt benn Feketegyász országában, hogy ott mélyen bent lenni kezdettől fogva sem lehetett kevésbé, mint amennyire később jobban lehetett volna bent lenni. S a bennem kerengő fény magja immár akkor a Szög körül, Szög testéből áradó fények sugaraira is felvilanthatott, ha egy szempillantásra éppen a felismerés fénye készült felvillanni benne.

Fényt szórsz szét magad körül, kedves paripám. Mit jelent ez, ha jelent valamit egyáltalán? – kérdeztem.

Jelenteni ez csak annyit jelenthet, hogy a kardod markolatát már keresni kezdheted. Kell annyi holdas fény köré, hogy lássatok egymással megvívni. Az a fény majd belőlem árad. Minél közelebb leszünk azokhoz, akiket üldözünk, annál jobban árad majd. Ha az a fény, melyet belőlem kiszóródn látsz, annyira erős lesz, mint a telihold fénye lehet egy felhőtlen éjszakán, már meresztheted a szemed, hogy az ellenfeled még éppen időben észrevedd – mondta Szög.

Nőtt a fény magjából kitörő fény ereje bennem, s vele együtt nőtt a Szög szeméből, Szög testéből előtörő holdas fény ereje is körülöttem. Ahogy nőttön-nőtt, ami Feketegyász országában is csak ment és mendegélt, megláttam Pilla tekintetét a sötétség határaitól rám villanni. Ahogy aztán ezt megláttam, kisvártatva már a lovast is láttam, aki Pillát próbálta előlem elszöktetni.

Ahogy ő meglátta, hogy én is megláttam, meg is fordította a lovát azonnal, hogy ha a küzdelem sora jön, akkor attól ő se hátráljon meg.

Lassan léptettünk egymás felé a lovainkon. Hallgattak a lovak, hallgattak a vitézek, hallgatott Pilla is. Felmértük egymáson, amit felmérhettünk, s

láttuk, hogy ha én fehér szó fia vagyok, akkor ő a sötétség vitéze lehet. Neki se egyenes kardja volt, hanem hajlított pengéjű szablyája, de volt lándzsája is, ahogy velem is ott volt ám Pintye lándzsája.

De amíg nem a fegyvereké volt a szó, s nem birokra kelve készültünk küzdeni, néhány szó is elröppent köztünk, hogy a szavunkat se feledjük, ha már egyszer előbb-utóbb egymásnak is csak a vérét vehetjük.

Ki vagy te, hogy engem üldözőbe vettél? Ki vagy te, hogy a velem együtt szökve szökő lányt magadhoz ragadnád? Ki vagy te, ha én neked Tarkun vagyok? – kérdezte tőlem lóháton ülve a sötétség vitéze.

Ha a te neved Tarkun, akkor én Tárkány vagyok, amíg csak veled harcolok – feleltem neki erre.

De ha te velem harcolsz, érzem benned a sárkányt. De a bölcsesség dicső sárkányát. Égi világsággal világolva. A szádban igazgyöngyöt tartva – mondta nekem erre.

*Ha te velem harcolsz, érzem benned a tar kunt. De a sötétség dali szép kapitányát. Komor pompával pompázva. A völgy örök szellemét idézve*¹ – feleltem meg neki felelettel felelve.

Ha te velem harcolsz, érzek valamit magamból benned eldugva – mondta, s ahogy ezt mondta, a szájából rögtön elő is tört egy aprócska, vörös lángcsóva.²

Rejtem is, amíg csak rejthetem. Magam vagyok a rejtek, ami elrejt engem. Szög a lovam, aranyszőke a tudás bennem – mondtam erre, mert tudtam, mit lát bennem rejtezni, ha azt mondja, amihez akadt hozzám egy látva látó látomása.

De ha te velem harcolsz, én is érzek valamit magamból benned eldugva – mondtam neki, s ahogy ezt mondtam, úgy lettem a fehér szó fia, hogy fekete szó szólása volt az én vallomásom mámorral magvas magva.

Rejtem is, amíg csak rejthetem. Magam vagyok a rejtek, ami elrejt engem. Talygarót a lovam, vörös lánggal lángol a tudás bennem – mondta erre a sötétség vitéze, hogy benne is kikeljen a fehér szavak vetése.

S ha ilyen szépen kikelt, ami rajtunk is, belőlünk is kelendő volt, lovainkkal is csak egymás körül forgolódtunk, hogy egymáson nyíl hegyével, kard vasával, lándzsa szúrásával sebet ejteni próbáljunk, s hogy ezzel a nekibőszült forgolódással egymás két lovának is erőt adjunk ahhoz, hogy nélkülünk aztán maguk is csak megmérkőzhessenek.

* Részlet a szerző *Három a kő* című regényéből.

¹ Vö.: Lao-ce: 6.

² Vö.: A kun vitéz a Szent László-legendában. A kun harcos tűzokádó vitézként megjelenő, sárkány tulajdonságával kiegészített ábrá-

zolása a Szent László-legendát bemutató freskóképen a kakaslomnici, székelyderzsi és karaszközi templomban (Jankovics Marcell *Csillagok között fényességes csillag* című Szent László-könyve nyomán).

Lőtt ki rám nyilat a sötétség vitéze, de az engem ugyan meg nem sebzett. Döftem át lándzsát én is a sötétség vitézén, de én azzal benne semmilyen kárt nem tettem.

Vesd le arról a lóról magadat, tündérem, álmom, kedvesem! De ahogy magadat arról a lóról leveted, a sötétség vitézének övét is markold ám meg. Ahogy te esendővé leszel, úgy esik le a lóról ő is, s erre aztán már dönthet a mi sorsunkról rögvest Földanya minden röggel rögös röge is – kiáltottam Pillának, aki meg is tette, amire kértem.

Az övénél fogva lerántott vitézzel hát Pilla maga is a földre bucskázott, s ahogy egy jó sor forgást a lendülettől még együtt elhenteregték, ők is csak úgy gördültek, ahogy a kövek gördülnek, amikor bennük minden lélekkel lelkes erőt szabadjára engednek. Hogy kerüljön a forgás szédületének ragyogó pompájában a tündér elé gyémánt, amely emberi hűségéből forogta ki magát, amíg éllel élve gördülte végig a maga útját. Kerüljön a tündér elé színarany, mely emberi boldogságból forogta ki magát, amíg a tündérek örömben orsó módra pörögtek, s aztán szélvésszé kerekedtek. Kerüljön a tündér elé tiszta ezüst, amely igaz szeretetből termett, s kerüljenek gyöngyök és rubintok, melyek kövekkel gördülő drága útját a pásztor éppen csak úgy segítette, hogy közben az emberek irgalmát és háláját is beléjük hengergette.

Lett ettől a gyémánttal, színarannyal, tiszta ezüstitel, gyönggyel és rubinttal ékes szédülettől Pilla lelkében annyi fényesség, hogy nem félt ő előlünk elhúzódni, s a Szög körül sugárzó fény körének szélén szótlanul megállni, hogy a kint és a bent határát szótlanul is a mélységesnél is mélyebben elhivatva vigyázza. Vigyázza, ahogy csak egy felhőknek táncoló tündér vigyázhatja, akinek a moccanatlan moccanó táncában ugyan bizony egyaránt megvan a fehérén felhabzó és a feketén gomolygó felhők elhívásának tudománya.

*

Lőtt ki rám nyilat a sötétség vitéze, de az engem ugyan meg nem sebzett. Döftem át lándzsát én is a sötétség vitézén, de én azzal benne semmilyen kárt nem tettem. Egymás sebezhetetlenségén ugyan meg nem lepödtünk, de a lovainkról lerántva és a nyeregből lepattanva éppen már arra is készen álltunk, amire mindig is készen kellett állnunk, hogy az Ég

Köveivel együtt térülő-forduló erőket magunkba gyűjtve egymással fegyvertelenül is birokra keljünk.

Ahogy birkóztunk, egymást hosszas kerengések után néha földre teremtettük, s egyikünk a földre került, annak a maga erejét megpróbálni bizony egyre csak háborítatlanul hagytuk. Mert próbája volt ez Földanya akaratának is, hogy a földön termett vitéz testét magán érezve idejét érzi-e már a kínokkal keserves szorításnak.

De ha a földre csak úgy kerültünk, hogy a földre azzal a lendülettel ugyan még bele nem szakadtunk, a földről egyre csak a szavak erejére támaszkodva álltunk fel. Ha a fehér szó fia szólt, fehér felhő gomolygott feléje. Ha a sötétség vitéze szólt, vörös lángcsóva csapott ki belőle.

Ahogy először földre kerültem, szóltam bár hát néhány magamat megtámasztó szót.

Ha nem látnám benned a völgy örök szellemét, téged akár magának a megtestesült gonosznak is vélhetnék. De nem véllek úgy semminek, hogy azzal én csak félreértselek. Jártam én az Ég alatt számtalan erdőben, s ütköztem én az erdők rejtett zugán sziklába, melyeket a helybeliek folyton csak Ördögsziklának mondtak. De azoknak a szikláknak a közelében én magamban csak az erő feltámadását éreztem, s azzal az érzéssel azt is csak tudván tudtam, hogy azzal az erővel bennem minden jó csak még jobbra fordul, s ott a bennem tátongó ürbe már éppen a hetvenhét forgás táltos szédülete nyomul. Nyomul akár nyomtalan nyomon is. Nyomul akár úztön úzte kis sereggel. Nyomul akár éjten éjjel, reges reggel. Nyomul át az éren, át az áron. Nyomul fegyveres népű határon³ – mondtam, amikor a birkózás közben először a földre kerültem.

Ha nem látnám benned a bölcsesség dicső sárkányát, téged akár földre szállt angyalnak is vélhetnék. De nem véllek úgy semminek, hogy azzal én csak félreértselek. Ahogy én sem vagyok sötét, mert vörös lángokkal világolok, te sem vagy csak a fehér szó fia, mert ágrólszakadt szerzetként is már garaboncos vagy, s nem ám akárki fia-borja vagy. S ha garaboncos vagy, ott ölelkezik benned a sötét a fehérrel, ahogy most birokra kelsz velem az éppen téged is csak béklyóba kötő erővel. Mert ahogy te most engem legyűrni próbálsz, benned is ott üzen egy fekete felhő gomolygása. Benned is ott üzen a köves eső hullása. Benned is ott üzen két fenevad acsarkodása.⁴ Az a két fenevad is csak

3 Vö.: József Attila: *A csodaszarvas*

4 Vö.: *Kőműves Kelemenné* (őszékely népballada). A fekete felhő, a köves eső és a két fenevad azok az isteni erővel Kőműves

Kelemenné elé rendelt csodák, amelyekkel azt próbálták meg a kőműves asszonyán, megáll-e a magát áldozatnak átadó útján.

te vagy. De annak a két fenevadnak az egyike is csak én vagyok. Erre varrjál hát gombot, ha nem éppen a kardodat forgatod – mondta a sötétség vitéze, amikor először földre került.

A testemet a kezdeddel meg nem sebezheted, de a szavaimmal azért alaposan szétszaggathatod. De ha szavakkal hasogatsz, s ezzel a szellememet magammal meghasonlani kéred, magammal éppen akár úgy is összeillek, hogy darabokban illeszkedem oda, ahova illek. Magammal éppen azért úgy is összeillek, ha hasadt lélekkel bújok oda, ahova férek. Magammal úgy is összeillek, ha magammal összekülönbözve termek ott, ahova megtérek. Térek hát feketé felhő gomolygásával. Térek hát köves eső záporozásával. Térek hát két fenevad acsarkodásával. Ez a tündéri muzsikusok útja, amit a szellem ajándékával szünet nélkül követhetek. Hogy ha ez kerül a bentnél is bentebb bennem, ezt akár még meg is fejtsem – mondtam a sötétség vitézének, de magam támasztékául is, amikor megint a földre kerültem.

Tündért raboltam tőled, hát én is tündéri tudással vagyok ékes. Tudom már, hogy a tündérek hitével meghitt táltosnak lenni annyi, mint a tündérek vigalmait zavartalanul látni: látni, milyen az, amikor a tündérek a madarak énekére táncolnak. Látni, milyen az, amikor a tündérek orsó módra pörögnek, s amikor már forgószerű módjára kavarnak, egyszerre csak boldogan tombolva a levegőbe repülnek. Mert meghittnek lenni annyi, mint minden tündéri bizalomra érdemesnek lenni. Mert meghittnek lenni annyi, mint a tündéri kövek pásztorává válhatnak. Vagyok hát már annyira meghitt én is, hogy bár Feketegyász országában Johara városa nekem is csak a sötétség otthona,⁵ de láthattam én ott a te kedvesedet orsó módra pörögni, s hozzá még moccanatlanul is moccani – mondta a sötétség vitéze, amikor megint csak földre került.

De ha ismered a tündérek meghitt bizalmát, s ismered a tündérek moccanatlanul moccanó táncát, tegyél próbát azzal is, mit szólna hozzád a jó Földanya hét csínja, ha a tested az én taszításomra derékig a földbe szorulna. S ahogy ott lesz alattunk Földanya próbája, ott lesz körülöttünk a Rejtett Ragyogás is, hogy vigyázó szemét Pilla is csak ránk vesse onnan, ahol a fény köre a sötétség hullámaival határos. Érte küzdünk, az ő fény és sötétség közt rejtő szeme világa előtt kell a birkózásnak folytania,

hisz tudja ő most, hogy neki darab ideig még a rejtőzés a jussa, de ezt a sorát beteljesítve telhet csak ki az ő kimondhatatlan szolgálata. Tudod-e már, mi lesz az ő szolgálata?

Tudom. Ő hozza az első ítéletet. Az ő inat szakasztó kardvágása lesz az, aki az általa vesztesnek kiszemelt vitézt térdre kényszeríti.

Tudod-e már, mi lesz Földanya ajándéka?

Tudom.

Akit a Földanya győzelemre érdemesít, azt ő az erejével táplálja, s a maga tápláló szorításából aztán egyre csak kiveti. Akit a Földanya vereségre ítél, azt egy idő után a föld szorításának fogságába veti, s onnan többé el nem engedi. Akit tehát a horgasinának átvágása térdre kényszerít, azt a másik akár már nyakig is a földbe vághatja, odáig, ahonnan a Földanya segítsége nélkül már se élőnek, se holtak nem lehetne szabadulása. Akit aztán a föld a nyakáig eltemetve egyre csak marasztal, annak végül a fejét kell venni. Tudod-e, hogy ki veszi a fejét annak, aki nyakáig a földben keresi helyét a saját sírhantjának?

Tudom.

Se te engem nem tudsz megsebezni, se én téged nem tudlak megsebezni. Amelyikünk már végképpen nyakig a földben senyved, arra halált csakis Pilla mérhet. Őt szöktetted, veled együtt én is csak őt üldöztem, a fejemet én is csak neki ajánlom.

Ha te így teszel, az én fejem az én akaratomból is csak az ő prédája lehet. Amelyikünk feje pedig a nyakán marad, abban a tündér még megláthat magának akármilyen varázsos titkokat. De ez már csak az ő titka, meg a győztes titka marad.

Ahogy az egymással birokra kelő birkózással és a szóra szavat szaporító szavak feleselésével idáig jutottunk, próbája lehattunk hát a Földanya akaratának, hogy a földön termelt vitéz testét magán érezve idejét érzi-e már a kínokkal keserves szorításnak.

Érezte az időt, s ezt a magunk testére kimért szorításon érezhattuk. Először a sötét vitéz vágott engem derékig a földbe, hogy ott szorítson magához térdem magasáig engem a Feketegyász országának minden sötét röge.

Éreztem a szorítást, de ahol éppen körém szorult a föld magam hasította hasadás szűkre szabott hasadéka, hasadt belém abból éppen elég erőnek éppen elég sarjadéka.

Ahogy az erőm engem derékig megszállott, Szög holdas fényének ezüst tündöklése szálanként is csak aranyszőke fényekre bomlott, s lett ám a körénk vetett

5 Vö.: Tündér Erzsébet (magyar népmese)

holdas fény körében egyszerre csak a hajnalnak pirkadó nappali fénye. Ahogy Szög fénye szőkén aranylani kezdett, Talygarót, a sötétség vitézének hollófekete paripája egyszerre csak Szögére rontott, a nyaka felé vicsorgott, s hozzá még a nyaka felé is harapott. Harapott, ahogy a markoláb harapna az ég sziklával fényes testébe, fényes égi sziklák testében ég kövének boldog kerengésébe. Harapott, ahogy lángcsóva kapna bele egy szöke aranszálakkal szálas paripa csillagokkal ragyogó szőrébe. De a sötétség harapása a fényt bizony ki nem kezdte, mert ahol felé haraptak, ott Szög is bátran elharapózott, s ahogy őt harapták volna, azzal az erővel a foga fehérjét éppen ő is megmutatta.

Kiugrottam a föld szorításából, erre fel én vágtam be a sötét vitézt térdig a földbe, hogy ott szorítsa őt magához dereka magasáig Feketegyász országának minden sötét rögének ölelése.

Amint a föld rögeinek szorításából a Földanya jóindulatából lábra álltam, s ahogy én a talpamon megálltam, akadt máris egy fa mögöttem, amelyik az én fénymagyam magoncából szárba is szökött menten.

Hiába Feketegyász országában növekedett, egyből dús lett annak a belőlem termett, engem oltalmazó fának a lombozata, s fény áradt a leveleiből, ahogy az alatta viaskodó két táltos paripa fújtatása azokat a leveleket egyre-másra csak megingatta. Ahogy a mellettem kiálló fának a lombjai megrezegtek, fénymorzsák hullottak arról Szög arannyal világos szőrének minden szálára, de nem ám a fa örömére, hanem Talygarót irgalmatlan indulatának riadalmas riasztására.

Érezte hát a szorítást a sötétség vitéze, de ahol éppen köréje szorult a maga hasította hasadás szűkre szabott hasadéka, támadt abból neki az erőnek erejét vevő támoltyás sarjadéka.

Ha ez volt rajta Földanya ítélete, ezzel ő sem vetélkedhetett, de annyit erre még megtehetett, hogy a föld rögeinek szorításából a Földanya jóindulatából nagy nehezen még lábra állt, s ahogy a talpán megállt, akadt máris egy fa mögötte, amelyik a benne megtámolyodó, de azért még tárva tátongó, sötéten ragyogó erőből szárba is szökött menten.

Feketegyász országában növekedett az a fa is, de hiába azon frissiben szökkent szárba, máris szikkadt volt annak minden ága, s csak zördülni zörgött azon minden falevél minden komor sötétséggel sötétséget kunkorodó, hervadással hervatag hajlása. Ahogy a mögöttem ágaskodó fa buján burjánzott, a mögötte

szárba szökkent fa a fekete ágakkal rögtön fekete zajt csapott, hogy az a fekete zaj Feketegyász országából hívjon magához minden szárazon zörgő ágat és bogot.

De hiába hívta, akit és amit hívott: mert ahogy én a föld szorításából erőnek erejével talpra pattantam, s ahogy a sötétség vitéze a föld szorításából erejének fogytával kitértorgott, már a mögöttünk ágaskodó fának levelei is rólunk, a mi sorunkról beszéltek. S amit ők beszéltek, abban már szavak nélkül is minden a maga rendjén elvégeztetett.

Ahol én elmentem, még a fák is sírtak.⁶ De ahol a sötétséggel küzdöttem, a sötét vitéz fájának gyenge ágairól a levelek lehulltak.

Ahol én elmentem, csodamalom igazáért vívott csaták folytak. De ahol a sötétséggel küzdöttem, én már túl voltam a világ erdején, de a sötét vitéz is Földanya foglya volt már a bánat mezején.

Ahol én elmentem, tengernek feneke volt az én vetett ágyam, s tengernek színe volt az én takaróm. De ahol a sötétséggel megküzdöttem, fekete gyász volt az én üldözött sötétségem, s a sötétség vitéze volt a tőlem elragadott tündérrel szökő, fenevaddal vadóc bajtársam.

Ahol én az üldözött nyomában Feketegyász országába beléptem, még a fák is sírtak, s gyenge ágaikról a levelek a sötétség vitéze elé hullottak. Hogy értse ő abból a Földanya akaratát, s vegye ő magához a kezünkből a fájának száraz leveleivel neki már megüzent halálát.

Értette a vitéz, amit értenie a földből őt ereszteni már alig eresztő szorításból is csak megérthetett, s ahogy a fájáról lehulló levelek támoltygó testét lassan betakarták, maradék erejével a lovának még utat mutatott a sötétség mélyébe. Hogy amint az ő fejét veszik, s az ő feje a sötétség mélyén majd mélyen elnyeletik, úgy vesszen el a sötétség rejtekében Talygarót is, hogy ami benne láng, az ki ne aludjon, de vesztes párviadalra ő már erőt ugyan ne pazaroljon.

Amint a sötétség vitéze testét a tántorgásnak odaadta, el is dőlt, mint egy fejszével kidöntött, zuhanásában is csak méltóságteljesen szépséges szálfá. Dőlni pedig ő is csak azért dőlt el, amiért a sebezhetetlen hősöknek dőlnie kell. Esett vágás az ő horgasinán, s ahogy rajta az a vágás megesett, térdre rogyott, de volt benne akkor is annyi vitézség még, hogy megroskadva is forgatott magán egyet, hogy előttem ugyan le ne térdeljen, s magát a földön hanyatt heveredve inkább áldozatnak, s ne könyörgő legyőzöttnak mutassa. A fejét a hajánál fogva erre szép könyörületesen meg is emeltem, s

6 Vö.: Ahol én elmegeyk (magyar népdal)

ahogy a testét a hajánál fogva emeltem, erős lendülettel, de azért szép gyengéden a földbe egészen a nyakáig belevágtam. Ahogy aztán ő már nyakig a Földanya foglya volt, s ahogy az erejével is csak fogytán volt, a fejét magam felé feszítettem, hogy a saját kardja élének az ő nyakas kun fejét az én tündéri kedvesem boszorkányos kedvének prédájául kínáljam. Pilla kezében lendült hát meg a szablya, mert sérteni én a sötétség vitézét még a magam áldozataként sem sérthettem volna meg, s a vele egy nyeregben szöktetett áldozat kellett ám ahhoz, hogy rajta a végső áldozatot bemutassa.

Ahogy a sötétség vitézének feje a nyakától elvált, azt a fejet máris a sötétség nyelte el, hogy ne legyen sírja, de ahogy az ő fejének nyoma vész, annak a veszett nyomnak egyre csak a sötétség apró halacskaí legyenek a siratói, hogy Feketegyász országában is legyen, aki még sirassa. Hogy annak a veszett nyomnak egyre csak a sötétség láthatatlan égi madárkaí legyenek az éneklői,⁷ hogy Feketegyász országában is legyen, aki az ő vitéz emlékét még jó szóval marasztalja.

Ahogy a vitéz fejét elnyelte a sötétség, úgy telt ki rajta a sötétség irdatlan harapása, mintha csak éppen Talygarót feketén tátongó szája nyelte volna el szőröstül-bőröstül Szög minden aranyos szál szöke szőrét. De bizony Szög aranyszöke szöre akkor már nem a holdas fényt, hanem az áldott Napnak hajnali fényét szórta szét, így lett is körülöttem annyi világosság, hogy lássam: amiért jöttem, azt bizony annak rendje és módja szerint elvégeztem.

S ha elvégeztem, amiért jöttem, nekem most pihenés volt a rendelésem: végeérhetetlenül révülő pihenés Feketegyász országában, s engedelmes engesztelés egy frissen megszabadult tündér ölének forró hajlatában. Mert engesztelnem ugyan bizony őt csakis azért kellett, mert ő az elrablójával együtt valamit éppen magából is elvesztett. S engesztelni őt bizony csakis azzal engesztelhettem, ha azt, amit elvesztett, belőlem magának még éppen kinézhetette, s ezzel mindazt a sötétben világló, de a világ világosságának mégiscsak áldozatot hozó kárt, ami őt érte, magának még valahogyan visszatéríthette. Téríthette térülve-fordulva. Téríthette magamat magamból is csak kifordítva. Téríthette gubancos szarvamat temetőgancsok udvarába temetve. Téríthette körben tekergő szarvamat dübörgő világfám lombjai közé ringatva. Téríthette tekergő szarvas gubancaimat csillagos levélbe, hajnalszakadék mohájába, ahol én már álmomban is csak szagos füveket vehetek szájamba.⁸

Hagytam hát, hogy Pilla kinézhesse belőlem, ami jóvátételül neki kell, ha a fejemet az ölébe hajtom, s kinézhesse belőlem, ami engesztelésül neki kell, ha az álmatlant neki látatlanul is csak odakínálom.⁹

Akkor aztán darab időre úgy volt, hogy mindegy volt éppen nekem, hogy a Nap kel-e föl, vagy a Hold; mindegy volt, hogy egyszerre látszik-e mind a kettő, vagy valamelyik, vagy egyik sem. Sok idő elfolyt így, és már nem vártam semmit, nem akartam semmit.¹⁰

Szent László és Sisi

7 Vö.: Ahol én elmegeyek (magyar népdal)

8 Vö.: Juhász Ferenc: *A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából*

9 Vö.: Lullaby – az A Perfect Circle *Thirteenth Step* című albumának tizenegyedik száma

10 Vö.: Weöres Sándor: *Bolond Istók*. Ötödik ének

CSONTOS JÁNOS

Cím nélküli versek

*Zenélt a nyelv, s te lépre léptél: labdázott véled ingovány.
Meteorokkal telt a légtér, gyík ejtőzött a szirt fokán.
Flóra és fauna vigasztalt, törvénnyé ért pár kósza elv.
Körbeülték némák az asztalt, s kitépve hevert lenn a nyelv.*

*

*Az ómodor, mint szép anakronizmus, a rojtos égen függelék-bazár.
Tépazza bár rövidlátó cinizmus, a láthatár az mégsem léthatár.
Az újhazákban mélabús a múlás, pár nemzedék még koloncot cipel.
A volt idő, akár a vakondtúrás, a gazdát indulattal tölti el.
Hisz mit sem ér a csillagképi másság, tűnt égövön csiszolt tapasztalat:
nincs optika, hogy sebét látva lássák, ki elvérzett a gézkötés alatt.*

*

*Egy kukoricaföldnyi rögzös pálya, a végtelen sor végén szeder vár rád,
a kapa veszélyes a mezítlábra – s a porciózott örökkévalóság
mint létmodell; de jobban érdekel még a göllövészmet metafizikája,
a háztájiban maradsz makacs vendég, és fel sem tűnik: mindig lejt a pálya.*

*

*Az erdő mint a múlás színhelye. A kultúra mint csillámló hazugság.
Az égbolt ámitással van tele, de sűrű éjet rögzvalóság csuk rád.
A máz, mely nap ha éri, megreped. A kanálisba szivárgó vagyton.
Lám, elveszítéd egyetlen pered: az otthonod a baljós ősvadon.*

*

*Járnak-kelnek a lelki bénák, visszhangoznak a holt szavak.
Harangjaink mind siketnémák, szemünk a szivárványra vak.
Téblábolnak az elhívottak, nyomulnak önhitt törtetőök.
Lázban égnek a hült halottak, túszként tartva a tört időt.*

*

*Vereségem learatom: ez a túlélő-maraton.
Nem vagyok méltó hírvivőnek, kalpagomra is célba lönek.
Nem doppingolnak sem piák, sem vérszegény olimpiák.
Nem hajszol sírba a robot – most épp morzézni tanulok.*

*

*Egy régi könyv már nem édesszülötted,
egy régi versnek az vagy: mostoha,
habár meg nem tagadnád soha,
korhadozó pálcát tör fölötted,
talán felszakít a régi ötlet
hegedt sejtet, elhalt szövetet,
hogy a lélek is beleremeg,
míg az emlék táncot rop körötted.*

*

*Flagellánsok baktatnak az úton,
törvényüket nem szignálta Newton,
vár rájuk egy nyirkos, ó kolostor,
fali szögön pihen meg az ostor.*

*

*Démonokkal vad csatában óv a pajzsod, brong a bronza,
forr a vér s a torna díja szíved hölgye, Esperanza.*

*

*Tán a gének hasonló rajza,
piruett omló ormokon,
vagyunk véletlen vérrokon,
krétával húzott macska-bajsza,
graffiti-történeti gesztus,
utcamuzsika, áradó,
áteredő bennünk a jó,
körülölel a tenger textus.*

*

*Az eső csak szemetel, szeplődzik a tócsa.
Még egy csalfa mese kell eltakarodóra.
Még egy csiszolt hepiend, halivudi ábránd,
s elkerül e regiment hollótollat, kátrányt.
S ím, az idő kiderül, fuldokolsz a porban.
Hepi vagy már cefetül, a sátán se horkan,
triumfál a szeráfhad, sose dúrban: mollban;
a bünt végképp leráztad – nem tudni, hogy hol van.*

*

*Ha ismernéd az elkövetkezőket
egy kitágított jelen foglyaként,
kit a fátum váltságul ígért
tárlójában porló múltidőknek,
tán megölne fád érdektelenség,
az élet, mely túl titoktalan
(címszó, kinek rendelt sorsa van),
s volnál önnön gyászmiséden vendég.*

*

*Átrepültél három óceánt, négy-öt földrészt, jópár szigetet –
s ott vagy épp, mint ki sehol se járt. Átrepül a gyermek képzelet.*

BERTHA ZOLTÁN

Nyíró József Krisztus-drámája

„A mítosz mindig vallás is”, a „mítoszok beszédessé teszik a vallásos érzést, s a teljes teremtést adják szótárul”, mert „a mítosz a teljesség iskolája”¹ – szögezi le Németh László. Az „ember vallási viselkedése” pedig – Mircea Eliade szerint – „hozzájárul ahhoz, hogy megőrződjék a világ szentsége”.²

Erdélynek a magyar lélekben és a magyar kultúrhistoriában különleges mítosza van – mert maga is mítoszteremtő vidék, talán ezer évek óta hagyományozódó ősvallási, mitologikus tudás és hit őrzője és élő örököse, olyan természeti és szellemi tájék, ahol az archaikus népi kultúra és a kálváriás sors-történelmi tapasztalat valóban a világ szentségét átmenteni kívánó szakrális erkölcsiségre tanít vagy predesztinál. Kereszténység előtti hiedelmek és szokások, nyírfágas csíksomlyói csángó napköszöntések és Boldogasszony-imádások (maga a mára a nemzeti összetartozás legfőbb Kárpát-hazai zarándok- és kegyhelyévé jelképesedett Csíksomlyó), mélyen átélte keresztény rítusok és szertartások ősiséggel szervesülő hitformái, majd a protestáns bibliusság meggyökerező újításai és tradíciói, a Szentírást fordító Károli Gáspár szülőföldjének vagy a zoltáros Szenczi Molnár Albertet pihentető Házsongárdnak (vagy magának az egész protestáns erdélyi fejedelemség példaidejének) a szimbolikus üzenetei: ez mind-mind egyszerre és együtt, összeshívó és egymást erősítve tükrözi egy nemzeti sorsközösség, egy tág értelmű erdélyi régió spirituális minőségét és teremtő igazságabszolútumok fényétől megneemesedett arculatát. Ez a krisztusi reménytávlát jelentette a legfőbb transzcendens támaszt és fogódzót akkor is, amikor a szégyenteljes trianoni országdarabolás után az elszakított erdélyi magyarság új – kisebbségi – életkezdésre szerveződött, s amikor így vallásos magatartását katartikusan hatotta át veszélybe került önazonosságának emelkedett, átszellemült védelme; a múltból fakadó nyelvi, kulturális, hitbéli identitás, szellemi és tárgyi hagyomány- és értékvilág ragaszkodó féltése. Egy pusztulásnak kitétt népcsoport végzete a benne megtestesülő életszentség sorvadása is egyben, az

egyetemes humánus sérelme. A nemzeti megmaradás erőszakos ellehetetlenítése, az egyetemes nemzeti-vallásos megtartó erő meggyengítése tehát több is, mint egyszerű, pusztán nemzeti sorskérdés: az egyetemes emberség, az isteni teremtésrend meggyalázása, a teremtett szellemi univerzum gazdagságának semmibevétele. Ahogy az erdélyi költő, Szőcs Géza megfogalmazza: „A nyelvek sokféleségében Isten az egyetlen és egyszeri világot megtöbbszörözte. (...) Világisten a nyelvekben megsokszorozta önmaga tükörképeit. E tükörök mindegyike a világ más-más arcát ragadja meg – hiszen minden nyelv külön látomás a világról. (...) Ezért mondhatjuk, hogy bármely nyelv halálával egy lehetséges világ pusztul el – s hogy bármely nyelv megsemmisítése egyenlő Isten arculcsapásával. És ezért igaz az, hogy míg a történelmi értelemben vett hazák pusztulása pótolhatatlan kulturális veszteségnek számít, addig a nyelvi hazák halála metafizikai tragédia lehet az egész emberi civilizáció számára.”³

A vallásos erdélyi irodalomban megjelenített személyes üdvösségkeresés (és az átlényegítő metanoia) így tehát elszakíthatatlan a kollektív fohászkodás, a közösségi sorsigazításba és a közösség egészének átvalósulásába vetett bizodalom lelkületétől; az erdélyi író imádsága rendszerint magában hordozza a megtisztulásáért és a megmaradásáért esdeklő nép kétségbeeséseit és reménykedéseit is. Hangot, formát, művészi biztonságot pedig mindenkor a mitologikus, folklorisztikus, liturgikus őshagyományok, a nyelvi-műfaji alakzatok átörökített irodalmi, egyházi, néprajzi esztétikumának kincsestárából meríthet. A két világháború között a népi katolicizmus misztikumát és balladai mélyrétegeit aktualizálta a *Szűzmáriás királyfi* Tamási Áronja vagy az *Isten igájában* és a *Jézusfaragó ember* Nyíró Józsefe; a *Templom és iskola* és a „lelki Transsylvania” foggal-körömmel („kereszt-sorsos”, „Krisztus-követő bús próbálkozással”) való védelmezésére szólított az evangélikus Reményik Sándor, tudva, hogy „csak az Isten, s a lelkünk van velünk”, „nem maradt egyebünk”; ugyancsak az „Örök-Úr” változatlanágát hirdette a komor székely hegyek és az „erdélyi végzet” alatt, „erdélyi télben” az unitárius neveltetésű Tompa László, és hogy „nincs segedelmünk / Magunkon kívül, csak az Isten!”; „Golgota-fellegek” tövéből

1 Németh László: *A Mítosz emlőin*. In: uő: *Életmű szilánkokban I–II*. Bp., Magvető és Szépirodalmi, 1989. I. 556.

2 Mircea Eliade: *A szent és a profán*. Bp., Európa, 1987. 92.

3 Szőcs Géza: *A magyar ember és a zombi*. Bp., Kortárs, 2003. 175.

láttatja utolsó mentsvárként a református Áprily Lajos is, hogy „egyetlenegy kőszikla megmaradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten”; a „tomp borzalom” nagycsütörtöki gyötrelmét szenvedte, a magyar fájdalom kínját és a magyar összetartás vágyát kiáltozta (s a „magyar Isten”-t invokálta) jeremiádszerű *Psalms Hungaricus*ában a katolikus Dsida Jenő, az országépítő Szent István példájáról vallott a protestáns Kós Károly, s róla is Makkai Sándor, mint a *Magyarok csillagáról*, a *Megszámláltattál...*, *És hijjával találtattál...*, *Darabokra szaggattatol* biblikus fátumáról Bánffy Miklós, és így tovább a nemzet örök passióját, Nagypéntekét sirató Wass Albertig, a magyar megváltáshoz „millió Krisztust” áhítózó Olosz Lajosig, az „Isten tenyerébe” kívánkozó Horváth Istvánig, az Úrhoz mint az „igazak ügyvédéhez” forduló Kiss Jenőig, a kétségbeesetten Krisztust kiáltozó és a viharzásokban vergődő „árva magyar nép” sorsát az „Isten kezébe” helyezni kívánó Bartalis Jánosig és a többiekig. Náluk, mint annyi másnál, a kimondás és a kimondhatatlan, a megértett és a megérthetetlen, az élet-kérdés és az Isten-kérdés egymástól igazán elválaszthatatlanná lett.

A személyes hit- és Isten-kérdés az egzisztenciális krízisként megtapasztalt történelmi, nemzeti, közösségi létproblematikával elválaszthatatlanul fonódott tehát össze: az archaikus népi kultúrával szervesen összeépülő keresztény hitvilág (a végzetes elrendeltetés-érettől és a mitikus-biblikus szenvedésüketől a passióvállaló öntanúsításon és a reménytelített megváltásváradalmon át a krisztológiai-üdv történeti sorsazonosításig vagy a megváltás szükségképpeniségének a kétségbeesett-áhitatos igazolásáig terjedő) számtalan változatában. Az etnikai-nemzeti önazonosságörzés folyamán a reményt jelentő Isten-képzetek a megmaradás végső esélyére vonatkoznak – s viszont, a túlélés lehetőségeit megcélzó törekvés így közvetlenül szakrális minőségűvé emelkedik. A Zrínyitől (az „imitatio Christi” eszméjétől) a „Húsvétalan a magyarság” Adyjáig és a „Népek Krisztusa, Magyarország” Márai-féle látomásáig húzódó krisztológiai sorspárhuzamok a kálváriajárás, a megváltásremény, az üdvösségeszmény olyan látomásait formázzák, amelyek együttesen a

szervesen összefonódó személyes és kollektív egzisztenciaélmény elidegeníthetetlen, egyszersmind felemelő öntanúsításává lényegülnek. Ahogyan Németh László fogalmazta: „a patrióta a heveny bajok mögött embermagjával a végzethez beszél”, s „a magyar szellemben mindig megvolt a hajlam a patrióta lírából a végokok körén mint vallásos líra szállni följebb”.⁴

Modern filozófiai elméletek igazolják, hogy a nemzeti azonosságnak nemcsak gyakorlati közösségtérítő ideológiája, hanem metafizikája is van (a nemzeti tudat és a nemzeti identitás metafizikája a teljes közösségi önmegvalósítást követeli / „The metaphysics of nationalism speak of the entry into full self-realization of a unitary subject known as the people”⁵ – állítja például Terry Eagleton), sőt még a nemzeti kisebbségeknek is kell, hogy legyen életigazító teológiájuk.⁶ A magyar irodalom-, művészet- és kultúrtörténetből bőségesen ismertek a magyar, a székely, az erdélyi, a kolozsvári Krisztus-képzetek mint a közösségi szenvedés- és üdv történeti sorspárhuzamosítás vagy sorsazonosítás messianisztikus végső metaforái. A krisztusság szimbolikus és valóságos sorsvállalása tehát a nemzeti megmaradás zálogává, alapfeltételévé minősül – amiképpen általában is a tradicionális vallás a kollektív fennmaradás legfőbb lehetőségi feltétele. A magyar passió és feltámadás elnyomatásban, kisebbségben és bujdosásban egyaránt és kategóriálisan a krisztusi, istenemberi létperspektívához kötődik. Nyirő *A Megfeszített* című passió-misztériuma az emigráció első szakaszában, 1948-ban született és jelent meg Passauban. Ahogyan az első (1999-es) magyarországi kiadás szöveggyongozója és értelmezője, Medvigy Endre állapítja meg róla, az idők során némiképpen módosult is Nyirő felfogása: „*A Megfeszített* megfogalmazásával saját korábbi teóriájával is vitatkozik az erdélyi író, amelyet a *Jézusfaragó ember* színművének alap gondolatává emelt, amikor a gyötrelmebe beletorzult, kínok kínjait szenvedő Krisztus helyett a gyermek Jézus jámborságát, szeretetét állította (...) példaképül. *A Megfeszített*ben, a megszállt, az elszakított és a szülőföldjéről elűzött magyarság kálváriájának idején Nyirő József gondolkodásában előtérbe kerül a szenvedéseivel az emberiséget megváltó Krisztus.

4 Németh László: *Kisebbségben*. In: uő: *Sorskérdések*. Bp., Magvető és Szépirodalmi, 1989. 450.

5 Terry Eagleton: *Nationalism: Irony and Commitment*. In: Terry Eagleton, Fredric Jameson, Edward W. Said: *Nationalism,*

Colonialism, and Literature. Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 1990. 28.

6 Ld. pl. *A nemzeti kisebbségek teológiája*. Szerk. Pungur József. Keckemét, Emmaus, 1999.

Nyirő vallja, hogy a magyarságot a Megváltó és a megváltás felé segíti tengernyi kínja, szenvedése.⁷ Mindazonáltal ez a misztériumjáték tanulságos és részletes elemzések révén volna összevethető a modern magyar Krisztus-drámák számos változatával (Máraitól Cs. Szabó Lászlóig), s a többiekkel, különösképpen az erdélyi (Erdélyben született vagy erdélyi kötődésű) passió-színművek Kaczér Illés (*Megjött a Messiás*), Keleti Sándor (*Jézus a pokolban*), Nikodémusz Károly (*Júdás Iskarióth*), Bánffy Miklós (*Íme az Ember*), Venczel József (*Misztériumjáték*), majd később Székely János (*Profán passió*), Páskándi Géza (*Józsi ácsolt, Mari szült; Első feltámadás – [Passió profana] Profán passió; Augustus katonái vagy: A megszámláltatás*), Lászlóffy Csaba (*Akit a kereszten felejtettek*), Szöcs Géza (*Passió*) darabjai fémjelezte vonulatáig; és természetesen a Tamási-modell megteremtette lírai-mitologikus színjátás kultikus dimenzióival.⁸ De hasonlóképpen az archaikus-keresztény hitvilág mélységeiben gyökerező – s így színház és rítus vagy a liturgikus dramaturgia revelációszerű összefüggéseire rávilágító *Csik-somlyói passió*val is, amelynek egész hagyományáramlatát – régi és legújabb változatait, erdélyi, magyarországi és európai színháztörténeti vonatkozásait áttekintve Ablonczy László így összegezi értékelését: „Emlékeztet népi-nemzeti összetartozásunk időbeliségére. Előhívja bennünk jelenidejű sajátos és egyetemes emberi méltóságunkat: megszenvedettségünkben is felemelkedhetünk”;⁹ vagy amiképpen az általa idézett Hevesi Sándor állítja a *Magyar Passió* (1931-es szegedi bemutatója) kapcsán: a játék lelke a templom, s „a templom elé csak misztika való, vagy olyan nemzeti színjáték, amelynek gyökerei is lenyúlnak a vallási érzésbe, vagy ahol a nemzeti érzés felmagasodik a vallás csúcsáig”.¹⁰ Mert „Krisztusban hívattunk és küldetünk el keresztyénnek; Krisztusban teremtettünk és tartatunk meg magyarnak”¹¹ (ahogy ezt pedig Hegedűs Loránt fogalmazta meg). És alapos vizsgálódásokkal lenne köthető persze Nyirőnek ez a misztériumjátéka további színdarabjaihoz, stilizált balladás és históriás műveihez (*Júlia szép leány, Fonó a székeleynél*, vagy a madéfalvi

veszedelmet idéző *Új haza*, a részint a sikeres elbeszéléseket átíró *Jézusfaragó ember és A per*), illetve a hajlíthatatlan, meg nem alkuvó Keresztelő Szent Jánost megelevenítő *A Prófétához* is. Mert erdélyiség és egyetemesség, regionalitás és univerzalitás, archaikus-keresztény vétetésű humanitás és divinitás közvetlen összeköttetése a jelentős részben a népi vallásos színjátszásból merítő erdélyi drámaírásban kétségtelen jellegmeghatározó sajátosságforma – Nyirőnél, Tamásinál és másoknál (Szentimreinel, Szabédinál, Áprilynál, Jékelynél, Wassnál) is. Ennek ihletői lehetnek azok az alkotások, amelyek a keresztény mítosz (bibliai) alaptextusaiban rögzített üdvtörténeti eseményeket, döntően a krisztusi szenvedéstörténetet dolgozzák fel és fogalmazzák újra. Az ezekben megtestesülő eszmei-esztétikai intenció mélyen és bőven meríthet a régi magyar népi színjátás elemeiből, a középkori misztériumdarabok, moralitások, passiójátékok, devóciók, az egyházi (iskolai, templomi, kolostori) és laikus (paraszti, polgári, vallásos céhes-társasági) előadások, a vallási ünnepkörökhöz fűződő kultikus népszokások világából. Felelevenítheti a nagyheti passióéneklés, a kereszthordozás, a stációjárás hangulatát, újjáélesztheti a kijegecsedett és mégis friss revelációjú ősi-szinkretikus költői-nyelvi alakzatok (könyörgések, imák, Mária-síralmak stb.) stílári atmoszféráját, s a jelenidejű lét- és gondtapasztalat immanenciájában emelheti abszolút érvényűvé az isteni elrendelés szellemével történő azonosulás rituáléját. A megvilágosító felidézések, a végső törvényekre ráismertető jelenetezések értelmezési tartományába azonban – a humánegzisztencia alapjait érintő (antropológiai, fundamentálonológiai) igazságszemponatok mellett vagy azokon belül – beletartozhatnak a kollektív identitás minőségére vonatkozó meglátások is. A krisztológiai sorsazonosítás személyes és általános dimenziói közül kirajzolódik a közösségi (nemzeti, kisép-nemzetiségi) megszenvedettség képzettségféréja is; a bűnviselés, az áldozatiság, a megváltáshit társas sorsélménye. Az a szenvedéstudat és transzcendentális éthosz, amely az allegorizálva megszemélyesedő krisztusság magárvállalásába feltétlenül beleérti a magyarságban vagy

7 Medvigy Endre: *Utószó*. In: Nyirő József: *A Megfeszített – Drámák és misztériumjátékok*. Bp., Kairosz, 1999. 435–436. (és in: Nyirő József: *a székeleyp népi krónikása – Irodalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. Pomogáts Béla. Csikszereda, Pallas-Akadémia, 2005. 208–209.) – Ld. még: Nagy Pál: *Az emlékező Nyirő József*. In: uő: *Betűvetés mezéjén*. Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 2010. 87–92.

8 Vö. Ablonczy László: *Tamási Áron varázkörében (Feltámadás-játé-*

kai; Sors és rítus; Koszorú és kereszt). In: uő: *Bartók Béla kertjében*. Bp., Püski, 2003. 55–85.

9 Ablonczy László: *A Csik-somlyói passió és ami előtte van*. In: uő: *Megélt színház*. Bp., Püski, 1998. 301.

10 Ld. uo. 289.

11 Hegedűs Loránt: *A kisebbség teológiája*. In: *A nemzeti kisebbségek teológiája*. Szerk. Pungur József. Kecskemét, Emmaus, 1999. 40.

az erdélyiségben átélt megaláztatás kínját és gyötrelmét is. Mindaz, ami az emberi kálvária közegében, a szenvedéserkölc és a megigazulásvágy jegyében, „az áldozatvállalással kivívott üdvösség”¹² reményében zajlik (pokoli mélységeket járván eljutva akár a fátumszerű elbizonytalanodás végleteihöz, a „prezentikus eszkatológia”¹³ által megnevezett lélekpróbáló jövőtlenség, kilátástalanság rémületéig és fájdalmaig): tartalmazza tehát az életadó-elhívó szűkebb közösség önismeretét is. Az „imitatio Christi” átszellemültségében fogant morális religiozítás és küldetésérzet szerint szövődik össze – egészül, teljesedik ki egymásban – hitelvi-hitvallásos meggyőződés és evilági humán elköteleződés: nemzetsorsos aggodalom és transzszilván kisebbségi etika. Az eredendően példázatos – archetipikus és architextuális – karakterű tematikából, a létanalógiák jelképi vibráltatásából, a személyes, nemzeti és univerzális, profán és szakrális értelmezésirányok tömörítéséből származó dráma művek pedig csak megnövelik az aktuális művészség korkifejező erőit. Az állandó, ismétlődő alapmotívumok és utalásrendszerek szerkezetére ráérezgődnék az adott korszak és történelmi milió vonásai, egy sajátos paradigmát körvonalazva. Ebben a kontextusban a változatlan lényegű szenvedés- és negativitás-képletek az egyes művek láncolatában, ha lehet, még inkább elhatalmasodnak, s egyre nyomasztóbban csak a hit és reményvesztés, a helyzetrosszabbodás, a létromlás sugallataival telítődnek. E paradigmikus történelmi-gondolati folyamat pedig – szintén korjellemző színezettel – tovább differenciálódik a különböző nagy, egyetemes világszemléleti, stílustörténelmi korszakok, modalitásváltozások szerint.

Az európai és a világirodalom misztériumdrámáira általában és természetesen az oratórikus, magas tónus, az őszinte, nemes egyszerűségében is ünnepies hangfekvés és méltóságteljes intonáció, a mesterkéletlenül magasztos hangvitel és előadásmód jellemző.¹⁴ Nyirő József drámai alkotása expresszionisztikus stílusjegyeivel együtt a modernségnek egy döntően neomitologikus vagy remitologizációs, újtradicionális, újnépies orientációjához kapcsolható. *A Megfeszített* az autochton népi vallásosság szférá-

jából sarjadzó olyan misztériumjáték, amely a fel-emelő-eszményítő romantizálás, a hitelvű-önátadó idealizálás premodernitását a megrázkódtatások és a gondtapsztalások gyötrelmes huszadik századiságával katartikusan megrendítő és meggyőző erőteljséggel képes ötvözni. Az a gondolati paralelizmus, amely a nemzet-Krisztus és a (virtuális) krisztusi nemzet képszerúsítésében feszül, a (neo)transzszilvánista, az össznemzeti-sorsirodalmi, illetve a folklorizáló-újklasszicista hagyomány áramában talán a lehető legeklektásabb epiko-drámai történetformává tud itt összpontosulni. Egyúttal tiszta és kiteljesedett sugallati erővel demonstrálni az emberiség horizontú morális távlatok időtállóságát és örökérvényűségét. A második világháború okozta hányattatások katalizmái közepette – a mű 1948-as első kiadásának lélekriasztó, öntudatébresztő (egyszersmind adys, reményikes veszteségmotívumok sugárköreit ige-hirdetési-esszéisztikusan kitágító), szinte exhortációs szerzői előszavában – így vall az író a magyar sorstragédia mélységes bugyirairól és rettentő következményeiről: „Belső összeomlás fenyeget. Az a veszedelem, hogy vagy magunkban, vagy utódainkban megszűnünk magyarnak lenni. Lélektani folyamat ez, amellyel önmagát veszítheti el mindenki. (...) Nincs magyar iskola, hová gyermekedet küldhesd; talán magyar templom sincs, hol Isten magyarul szóljon hozzád. (...) A ma szörnyű történelmi megpróbáltatása pedig tízezerszámra szórja Magyarországot fiait szerteszét a nagyvilágban, veszedelmesen alkalmas a belső elvérzés és pusztulás meggyorsítására. Álljon előttünk a letagadhatatlan valóság, hogy évtizedek óta temetjük mindenünket, önmagunkat és hazánkat is otthon és idegenben. (...) Amint igaz, hogy a haza tart meg bennünket, úgy igaz az is, hogy nekünk is meg kell tartanunk a hazát. (...) Ilyen közel még ember és nép nem állott Krisztushoz, mint ma a magyar (...) Nagy a mi sorsközösségünk a szenvedő és meggyalázott Krisztussal. Csak Hozzá menekülhetünk, mert elűztünk otthonunkból, és senki be nem fogad. Mindenünket elorozták, igazságunkat meggyalázták, ártatlan elítélésünk felett Pilátusok mossák kezeiket, és fegyverrel űznek előre a kereszt útján, míg csak ki

12 Cs. Gyimesi Éva: *Gyöngy és homok – Ideológiai értékjelképek az erdélyi magyar irodalomban*. Bukarest, Kriterion, 1992. 62.

13 Ld. uo. 61–62.

14 Vö. „solemn staging”; „dignified emotion”; „simple grandeur”; „artlessness of the means”. Émile Legouis – Louis Cazamian:

A History of English Literature. London, J. M. Dent and Sons Ltd., 1947. 180–184.; „charm of ingenuousness”. George Samoson: *The Concise Cambridge History of English Literature*. Cambridge University Press, 1970. 198.

nem szenvedünk rajta, hogy rongyainkon is poroszlók osztozkodjanak, és a gyűlölet lepecsételje még sírunkat is. / Az örök akarata akarata, hogy a Getszemáné-kert véres verejtékében megtisztuljon a mi szemünk, öntudatunk kivilágosodjék, és bizonyosan tudjuk, hogy e halálúton ejtett egyetlen könnycseppünk is Magyarország megváltásának tényezője, ha ebből a lelki és szellemi magaslatból hullatjuk rá Krisztus keresztyére. Ugyanakkor a mi feltámadásunk záloga is. / A mi menekülésünk csak benne és általa érhet jó véget. / Az isteni örök gondolat titkához most férközhetünk a legközelebb, ebben a jóni helyzetben (...) elesettségekben és gyengeségünkben nincs és nem is lehet igazabb és nagyobb erőforrásunk, mint ez a soha meg nem szűnő véráldozat, melyet az örök Isten szeretete saját Fiának odaadásával nyújt a szenvedő emberiségnek. Semmiből több hitet, bizalmat és bizonyosságot nem meríthetünk sötét napjainkban, mint a krisztusi sorsból, hogy az Ő igazságában és igéje szerint megjárta golgoták végén mindig ott van a feltámadás, és mi is rátalálunk a magyar élet valódi fájára, amely nem szórja le magáról leveleit, hanem a nagy titok örök törvényének erejével kapcsolja magához, hogy a magyar haza megtarthassa gyermekeit, és gyermekei Magyarországot. (...) Vedd tehát keresztedet, és kövesd a Mestert! Csak a kereszt magasságából lehet meglátni a feltámadást.”¹⁵

„A hazamegtartásnak ugyanolyan természetfölöttisége, mondhatnám teológiája van, mint a vallásnak. Mindkettő a lélekből, belső értékekből tevődik össze: hitből, meggyőződésből, öntudatból és az ezekből kivirágzó cselekedetekből. (...) A haza megtartása tehát nem függ se tértől, se időtől”¹⁶ – summázza végül. Meghökentően vág egybe mindez egyébként a mai kultúrantropológiai és humánontológiai közgon-

dolkodás felismeréseinek alapigazságaival; Jan Assmann szinte egészen pontosan ugyanígy fogalmazza ezt a tézist: „a nemzeti közösség képzete az idők mélyes mélyébe nyúló folytonosság képzetén nyugszik”;¹⁷ és bizonyos, „hogy az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás. A szokatlanul tartós fennmaradás (...) esetei – a szamaritánusoktól a baszkokig – egytől egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze”.¹⁸

Az átképzéletes-látomásos mélységű inszcenizálás azonban Nyirónél mégsem hajlik semmiféle didaktikusság vagy sematikus aktualizálás felé; a közvetlen drámai szövegszerkezetben lényegében éppen inkább egyfajta újramondás, mintsem valamilyen újra- vagy átértelmezés zajlik. A tényigazságok és hitigazságok együttes kérügmatis elementaritásával, a valóság- és a hittapasztalat összetett művészi szuggesztivitásával és retoricitásával. A leíró és a Northrop Frye szerinti értelemben vett démotikus, illetve hiperbolikus nyelvesség hatásos és gazdag eszközeinek közegeiben.¹⁹ A mítoszra alapozó világ-, ember- és létszemlélet autentikusan folytatja és teljesíti azt a küldetést, amely a történelemfölötti perspektívát evilági életreményeinkre vonatkoztatja; mivelhogy „csak a mítosz nyújthat reményt és vigaszt, hiszen olyan cselekményről beszél, amelyben tulajdon sorsukat láthatják mindazok, akik felidézik”; így „a mítosz megváltja a történelmet, az azt megillető helyre teszi az emberi élet teljességében”.²⁰ Mert a „mítosznak két vonása van és marad: az egyik története-szerkezete, amely az irodalomhoz köti, a másik társadalmi funkciója: olyan alapvető érdekekről közvetít ismereteket, melyeket a társadalomnak tudnia kell”;²¹ a „mítosznak egyszerre két jellege-

15 Nyirő József: *Bujdosó ruhában*. In: uő: *A Megfeszített – Drámák és misztériumjátékok*. Bp., Kairosz, 1999. 5–9. (és *A Megfeszített* címmel in: uő: *Mi az igazság Erdély esetében?* Bp., Kairosz, 2007. 256–261.) – Érdekes lehet megfigyelni, hogy egy szintén erdélyi származású mai prózaíró miképpen ágyazza a hasonló nemzethalál-víziót emberiséghorizontú létproblematikába és keresztény megmaradáshitbe: „A keresztény nemzetek legjobbjai, a valódi hagyományörzők méltó választ szeretnének adni egy nagy fenyegetésre. Nem volt még ennél nagyobb veszedelem. Ma már nemcsak magyarok beszélnek a magyar nemzethalál rémképéről és nemcsak németek beszélnek a német nemzethalál elkerülhetlenségéről, hanem franciák is a francia nemzethalál, angolok is az angol nemzethalál fenyegető réméről. Fogynak, öregszenek az európai nemzetek, és lelkiismeretes gondolkozóik már sejtik, hogy csak akkor menekülhetnek meg, ha visszafordulnak a régi élető hagyományokhoz, a szent hagyományokhoz.

Tudják, hogy ha az idő 'nem tolatik vissza a helyére', a nemzet-halál ellen nem tudnak küzdeni.” Kocsis István: *A táltos paripa*. Bp., Püski, 2010. 327.

16 Nyirő József i. m. 7–8.

17 Jan Assmann: *A kulturális emlékezet*. Bp., Atlantisz, 2004. 132.

18 Uo. 158.

19 Vö. „Az angolban a 'gospel truth' ('evangéliumi igazság') kifejezést általában arra használjuk, hogy a démotikus nyelv leglényegét, vagyis egy tény valóságos voltát nyomatékosítsuk, és érdekes módon minden beszédalakzat közül éppen a hiperbola, a célzatos túlzás szakad el a legnyilvánvalóbban a tények ábrázolásától, maga az utolsó 'evangéliumi igazság', János evangéliumának utolsó verse pedig káprázatos hiperbola”. Northrop Frye: *Kettős tükör – A Biblia és az irodalom*. Bp., Európa, 1996. 109.

20 Uo. 104.

21 Uo. 100.

tessége van: egyrészt költői történet, és ezt teremt újra az irodalom; másrészt olyan történet, amelynek sajátos társadalmi funkciója van, egy adott társadalom cselekvési programja²² – ahogyan Frye kifejti. Mindebből következően pedig „az irodalomnak és különösen a költészetnek az a feladata, hogy újrateemtse a nyelv metaforikus használatát. Így a mitológiának közvetlen utóda az irodalom (...) az irodalom a mítosz fejlődésének benső és elkerülhetetlen része.”²³ Nyirő József remekműve tehát mindezeket a vallási, erkölcsbölcseleti, eszkatológiai alapmondandó melletti mito-poétikai, nyelvészeti megfontolásokat is markánsan példázza és teszi újraértelmezhetővé.

A kiindulópont: az evangéliumi textusok, az egyes szöveghelyek (nyelvi) világa, az egyes jelenetek – a virágvasárnapi örömteli jeruzsálemi bevonulástól az utolsó vacsora, a nagycsütörtök-éjszakai elárultatás és elfogadás eseménysorán, a keresztút stációin, a nagypénteki golgotai keresztalál szörnyűségein át a húsvéti reszurrekció diadalmas bekövetkeztéig, a nép, a tömeg, a farizeusok, a törvénytudók, a főpapok, a rómaiak, a Jézus-követők, a tanítványok, a részvevő asszonyok viselkedésrajzától a csodás (természeti) történésekig – ezt dústíják és forróstíják föl a részletezés, a jellemfestés, a helyzetkiszínezés pittoreszk eszközeivel, az egyszerűségében is poétikussá hevített-retorizált nyelvhasználattal. A bibliai intertextus emfázisában így az afirmatív-rekonstruktív szemléletmód és stílusenergia, illetve a hiteles megújítás szándéka egyszerre működik; az egymást kölcsönösen magyarázó szöveg- és értelemsíkok között az „explicit” és a „reciprok” intertextualitás viszonylatrendszere. (Ez a szövegköziség alakzattanában az ismétlő, kifejtő amplifikációnak²⁴ felel meg, vagy – a deriváció és a transzformáció szüntelenül változó mértéke szerint – a genette-i meta- vagy hypertextualitás²⁵ kategóriájához kapcsolható.) Az eredeti narratívához való szoros kötődés okán tehát a (motívum)bővítő eljárások nem értelemmódosító, hanem jelentésfokozó szerepet játszanak. Ilyeténképpen tölti meg, duzzasztja föl az író például az emberi gonoszság ábráit a kegyetlenség, a tomboló gyűlölködés, a

zabolátlan önzés, az aljas képmutatás szinte hiperbolikussá (örökérvényűvé) növesztett jelenségeivel – nyilvánvalóan a háborús sorstratégia keserű élményanyagát is átszűrve (sőt átöntve) ezekbe. De a tragikus történelmi léttapasztalatok motiválják azt az előrevetítő emberiségdrámai vagy emberiségkölteményi víziósorozatot is, amely a Getszemáne-kertben őrlődő Jézus és az ő vigasztalására az Atyaisten küldöttként érkező angyal szeme elé kivetül – felvonultatva a világtörténet két évezredének számtalan rémképét: zsarnokságok, eluralkodó barbár ösztönök, az első keresztényeket megkínzó öldöklések, népvándorláskori zűrzavarok és nyomorúságok, vallásháborúk, szabadságharc-leverések, véres tömegpusztulások, végzetes országvesztések, „koncentrációs táborok”, „romokba ontott” hazák borzalmait (s a mindezzel – a „bűn”, a „gazság”, a „szemét” „tobzódásával”, a „bosszú” „dühöngésével” – megütköző szeretetvállás küzdelmeit). (Az imaginárius anticipációnak ez az egyszerre pro- és retrospektív poétikai-vizionárius alakzata Madáchtól a „jövőlátó” Szent Istvánt megjelenítő Serfőző Simonig ismert és hatásos dramaturgiai fogásnak számít.) Az evangélisták közül a csak Lukács említette Olajfák hegyi angyali jelenés mozzanatát (Lk 22, 43) tágitja itt Nyirő olyan hatalmas emberiséghistóriai tablóvá, látomásos freskóvá, hogy attól (annak tartalmától) maga az angyal is elborzad. A bűn az embert, az embertermészetet terheli, ezért kap Júdás Karióti alakjában is nyomatékot a kapzsi anyagiasság, a haszonleső pénzsóvárság egyetemes, de evilági princípiuma (míg a júdási árulást illetően a János szerinti sátáni közreműködésben,²⁶ vagy a *Csiksomlyói passió* szerinti ördögi fondorkodásokban – Drúmó, Plútó kísértő-hízelgő-ígérgető „mesterkedéseiben”²⁷ – a rossz mitikus-mesei kauzalitása mutatkozik meg); vagy ezért domborodik ki (még ha Kaifás gúnyos-megvető szavaiban is) az ingatag tömeg manipulálhatósága („A nép mindig saját jötevőit öli meg (...) Bizalmatlan és ostoba. Mindig azt követi, ki utolsónak szól hozzá”), a jóssággal szemben szétgyűrűző torz indulat időtlensége („mindig megölik őt, valamíg ember lesz a földön”) és a többi.

22 Uo. 102.

23 Uo. 80.

24 Ld. Laurent Jenny: *A forma stratégiája*. Helikon, 1996/1–2. 23–50.

25 Gérard Genette: *Transztextualitás*. Uo. 82–90. – Vö. még Viktor Žmegač: *Az intertextualitás válfajai*. Literatura, 1991/3. 215–223.

26 Jn 13, 27

27 Balogh Elemér – Kerényi Imre: *Csiksomlyói passió*. Bp., Helikon, 1982. 47–50.

Mindazonáltal a drámai cselekményfolyam – minden földiesen okszerű mozzanatával és hangsúlytöbbletével együtt – megtartja természetfölötti, transzcendens alapját és kereteit; a szabad akarat kegyelmi felfüggesztése vagy viszonylagosítása pedig az átvalósuló ráhagyatkozás (a részesezés) mágikus transzcenzusát (és a megnyugtató-feloldozó ösbizalom érzelmét) erősíti. S a megváltásműben kiteljesedő isteni világrend biztosítékának szotériológiai lényegiségét a fenséges, a magasztos, az emelkedett hangnem, a csoda, a titok, a misztérium varázslatát átmenteni igyekvő patetikus-romantikus leírás mód is támogatja.²⁸ (Lukácsnál a vívódó-imádkozó Jézus verítéke: mint földre hulló „nagy vércseppek”;²⁹ itt az arcról legördülő „véres verejték”: „mint sok, nehéz rubincsepp”.) Vizualitás és kolorit-

bőség: a filmszerűség jellemzői ezek; a mű egyébként filmnek is készült (alcíme: „Filmdráma hat részben”), voltaképpen (konceptiójában) megelőzve Pasolini és Zeffirelli nevezetes alkotásait (amelyekkel össze is vethető lenne). De a film, ahogy Medvigy Endrétől is tudjuk, nem készült el; Nyirő magyar filmet szeretett volna készíteni, s örök veszteség, „hogy az *Ember a havason* című művészfilm velencei nagydíja és európai sikere után a Nyirő József – Szóts István szerzőpáros nem folytathatta közös munkáját. Szóts István (vagy valamelyik tanítványa, követője) lett volna hivatott *A Megfeszített* megfilmesítésére.”³⁰

Ez a színdarab azonban így, önmagában is a Nyirő-életmű és a magyar drámaírás jeles alkotása, örökbecsű remeke marad.

Szent Korona-emlékmű, Szarvas

28 Amely „az Istennel való, egyre szorosabb, egyre egyedibb benső kapcsolatról”, a „hit szinte apokrif elemeket is felmutató öntörvényűség”-ről, s a „kivettségben felfakadó misztikusság”-ról egyszerre árulkodik ebben a műben is. Vö. Cs. Nagy Ibolya: *Az erdélyi ember és lélek krónikása – Életút vázlat Nyirő Józsefről*. In: *uő: Kérdez az idő*. Miskolc, Felsőmagyarország, 2002. 7–20. – Ld.

még: Nyirő József, *a székely nép krónikása – Irodalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. Pomogáts Béla. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2005. (Második kiadás: 2009.)

29 Lk 22, 44

30 Medvigy Endre i. m. 436.

SZALAY KÁROLY
**Laudáció Jókai Anna
 kitüntetésekor**

„Félelem nincs a szeretetben, hanem a tökéletes szeretet kizárja a félelmet, mert a félelemmel gyötrellem jár, aki pedig fél, nem tökéletes a szeretetben.” (János, I. 4, 18.)

Jókai Anna egész életműve ebben az evangéliumi idézetben fogant. Két vezérmotívuma: a félelem és a szeretet. Igaz ugyan, hogy minden műalkotás önmagában hordozza értékeit, függetlenül alkotója erényeitől vagy hibáitól, és elvileg független korától is. Mégis azt kell hogy mondjam, a művek karakterét alkotója szellemisége, lelki habitusa, valamint a környező valósághoz, embertársakhoz való viszonya határozza meg. Jókai Anna a mi korunkban él és ír, életműve ennek a kornak az arca. A trianoni trauma, a második világháború, a náci és a szovjet megszállás, a kommunista terror, 1956, a szabadságharcot követő bosszúhadjárat, a morál módszeres bomlasztása, majd az 1990 utáni gazdasági és pénzügyi terror. A szakadatlan lelki kényszerítés és fenyegetettség napjainkig. Örökös rettegés és örökös szeretet utáni vágyakozás. Vagyis Jókai Anna alkotó művészetének az egyik bázispontja. A másik a témaválasztás, amin keresztül ábrázolja a korszak alapkérdéseit. A köz- és magánerkölcs, a keresztény erkölcsrend, amelyet nemcsak a Vatikán, hanem az ésszerű természetelv determinál, fordítatik szembe az életet és a társadalmat alkotó természet- és keresztényellenes eszmény rombolásával, hitmérgezéssel, vallástagadással, nemzettudat-rombolással, a cinikus dezilluzionizmus meghamisított liberalizmus lotyójának az oltárra emelésével. Ez avatja kiemelkedően nagygyá és közösségünk számára fontossá művészetét.

Életműve azért korszerű és modern, mert tökéletesen szembegyalogol a XX. század uralkodó kóros eszméivel. Az antropozófia értelmében. 1992-ben, egy karácsonyi interjúban ezt vallja: „Katolikus vagyok, abban a hagyományrendszerben nőttem fel. (...) De ez nem jelenti azt, hogy oda vagyok lecövekelve. Minden olyan vallással rokonságot érzek,

amelyik a Krisztus-impulzus köré rendezi önmagát. Amelyik Krisztust kiiktatja, csupán forradalmárnak vagy jámbor bölcselőnek tekinti, ahhoz – bár tisztelen – nincs személyes közöm. Én az antropozófiában találtam meg azt, amit egy vallás kötelmei között nem lehet. (...) E bölcséleti alapozás művészi megélése továbbérezése és továbbgondolása az én saját utam. Az antropozófia ismeri az égi jelenlétet, ugyanakkor mindennek egészséges fontosságot tulajdonít, amit itt a Földön megélünk. (...) Ezért érzem úgy, hogy nincs időm időtöltésre, meg kell cselekednem minden pillanatot, mert jelentős, mert visszahozhatatlan, s változtatni itt kell ahhoz, hogy ott majd megéljük a következményeket.”

Ha enciklopédikusan akarom leltározni életművét, 2005-ben megjelent *Breviárium*ának tematikáját hívom segítségül. Vagyis a fogalomkörök: Isten, Jézus Krisztus, hitélet, kereszténység, Magyarország, magyarság, haza, nemzet, nép, közösség, hatalom, forradalom, politika, szabadság, terror, béke, Európa, globalizáció, szerelem, nő, férfi, házasság, család, az ember tudata és tulajdonságai, értelmiség, tanulás, tanítás, nevelés, tanács, író, írás, irodalom, művészet, a nyelv, küldetés, életcél, feladat, igazság, hazugság, bosszú, az idő, pénz- szegénység, magány, öregség, halál – készülődés a halálra, remény, szeretet, bűn, bűnhődés, szenvedés, megbocsájtás, tolerancia, az élet dolgai.

Húszvalahány művéből kibontakozik előttünk valamiféle logikusan építkező organikus rendszer. Kritikusának igaza van, amikor azt észlelte, hogy „egyik könyvből következik a másik, s mindegyik előre jelez valamit a következőből”. Amit úgy értelmezek, hogy műről műre gyarapszik ismeretvilága, mélyül valóságérzékelése, fölerősödnek művészi és személyiségi karakterjegyei.

Van azonban más vonzata is e jelenségnek. A tévedés jogának fönntartásával, de a tévedést kizárva állítom, hogy az életműnek vannak sarkalatos csúcspontjai, s e csúcspontok közötti többi mű, anélkül, hogy jelentőségüket lebecsülném, hozzákészülődések a nagy kiteljesedésekhez. Én, mint közönséges gyalogolvasó, nem szégyelltem szubjektív ítéleteimre hagyatkozva jelölöm meg a csúcspontokat. Mindenekelőtt irodalomtörténetileg példátlan, hogy első regényei, a *4447* és a *Tartozik és követel* rögtön kiemelkedő jelentőségűek, 1968-ból és 1970-ből. A második ütemben a kulcsfontos mű a *Napok* 1972-ből. A harmadik a *Jákob lajtorjája* 1982-ből.

Elhangzott az Árpád-pajzs díjátadó ünnepségén 2012. július 7-én a visegrádi Salamon-toronyban. Elektronikus rögzítés megszerkesztett szövege.

A negyedik a *Szegény Sudár Anna* 1989-ből, az ötödik a *Ne féljete* 1998-ból és végül a hatodik, a most megjelent *Éhes élet* 2012-ből. Mielőtt bárki is vitába szállna választásommal, amit alázattal elfogadok, jelzem, hogy e kiemelkedő művek értékileg nem föltétlenül a kisebbek között helyezkednek el, a nem említettek is a maguk nemében szerves, értékes részei az életműnek. De nem is ez a lényeges. Sokkal inkább az, hogy a hatvanas évek végétől napjainkig megjelent, s általam kiemelt regényei nemcsak az ő, hanem a kortárs magyar irodalom fejlődésének kulcspontjai is. Nem kedvelem, mert komikusnak tartom a hegy- és vízrajzi hasonlatokat az irodalomkritikában vagy az irodalomtörténetírásban, holmi bűvópatakokról és lapályokról, ezért kerülve e képtelen hasonlatokat, egyszerűen kijelentem: az író életművének e kiemelkedő darabjai azonosak irodalmunk fordulópontjaival. S ha ezt a mai magyar kritika vagy irodalomtörténet netán nem venné észre, sajnálatos, de számomra egyáltalán nem meglepő.

Szépírói karakterisztikumát meghatározza, hogy első írásaitól kezdve nem belemerül, hanem benne gyökerezik a magyar valóságban. Minden porcikájában átéli és érzi a magyar valóság, a magyar társadalom minden kínját és baját, testi és lelki meggyötörtetéseit, amelyeket hús-vér alakjainak, jellemeinek sorsán át jelenít meg. És ettől jó értelemben vett *mélymagyarrá* válik művésze.

E megállapítást tovább súlyozom Márai Sándor 1951-es véleményével: „Ha egy nemzet elpusztul, az alkotó ember, aki vérével, húásával, anyanyelvével ehhez a nemzethez tartozik, vele pusztul. Az író, a művész, a tudós, aki azt hiszi, külön sorsa van a vad és közömbös világban, hamarosan megtanulja, hogy sorsa egy a haza sorsával.” És egy évvel később még irgalmatlanabb szentenciát mond: „Nincs író és nincs irodalom, ha nincs mögötte nemzet.” Nem Jókai Annáról szólnak ezek a citátumok, de írói nagyságát, rendkívüli jelentőségét pontosan megfogalmazzák. Már első műveiben földerengtetni a nemzet fájdalomba torzult arcát, azét a nemzetét, amelynek ő is kivédhetetlenül a tagja. Ez a nemzetarc fokról fokra és műről műre egyre markánsabb, élesebb, plasztikusabb alkotásai sorjázásában, és tökélyt szerénytelen megérzésem szerint az utolsó műben, az *Éhes élet*ben éri el.

Azok az összetevő elemek, amelyek az *Éhes életet* alkotják, már első regényeiben is csíráznak. Nincs

arra lehetőségem, hogy a teljes életművet pontról pontra elemezzem, csak éppen érinteni akarom ezt a fejlődés-összefüggés mikéntet. Íme mindjárt az első regény, a *4447*. E helyrajzi szám alatt áll egy ház, amelyet lebontásra ítélték. Lakói előtt a létbizonytalanság és hajléktalanság rémbugyrai. A kritika naturalistának ítélte a művet, holott ugyanannyira szimbolista is, mert a ház és lakóinak a sorsa egy korfelelem jelképe. És az az ördögi, hogy a paleolitikum emberének tizenöt-húszezer évvel ezelőtt legnaturalistább ábrája voltaképpen szimbólum is, mert például az altamirai haldokló bölény naturalista megjelenítése a haláltól féltő ember érzésvilágának a jelképe. Jókai Anna ellentétekből építkező művészetének lényegében tehát az ember legősibb és legmeghatározóbb, mindmáig érvényes megnyilvánulását vélem fölfedezni.

Az időhiány könyörtelen szorításában kényszerülök ugrani a műelemzésben az 1989-ben megjelent *Szegény Sudár Anna* című, általam kiemelkedő remekműnek tartott regényre. E műben is, mint a többiben, Jókai Anna a magyarság mai sorskérdését fogalmazza meg, a leghétköznapi esendő emberi történet által. Az erdélyi asszony élete a trianoni rablóbéke következményeinek parabolája. Egyetlen asszony szenvedésein, vívódásain és kétségein keresztül teljes fizikai és érzelmi valóságában ábrázolja az 1920 és 2012 közötti, mert napjainkig tartó nemzeti trauma minden trianoni eredetű keserűségét. És Jókai Anna ebben az asszonyéletben olyasmit ábrázol, amit senkinek sem sikerült ez idáig. A trianoni magyar nemzeti tragédiát általános emberi tragédiává hangszerelte, az emberi nyomorúság éteri magasságaiba magasztosította. Ezt olyan mélységes emberi megnyilvánulásnak és ugyanakkor művészi bravúrnak tartom, amely párját ritkítja, és indokolja elfogult elragadtatásomat. Sudár Anna alakjában fogalmazza meg, hogy Trianon nem egy kis közösség, hanem az Ember, a Humánus, az Emberi méltóság, az Európát megteremtő keresztényi szeretet elleni gyilkos merénylet volt. A magyar tragédia azonos az emberiség tragédiájával Jókai Anna regényében. Borzasztó az, hogy nem beszélhetek a *Jákob lajtorjája* szimbolizmusáról, a földi ember legszebb tulajdonságáról, az egekbe kapaszkodó szándékáról, vagy a maga idejében forradalmi tettről, a *Napok* 1956-os vonatkozásairól...

Nem tehetem meg, hogy (önkényesen-e?) két műről még ne szóljak. Az egyik a *Ne féljete*, a

másik a remélhetőleg csak pillanatnyilag utolsó regény, az *Éhes élet*. És kérem tisztelettel, ez a mű fölülmúlja a *Szegény Sudár Annát* is.

Nem véletlenül idéztem meg János evangélistát, mert Jókai Anna életművében a magyarságtudat mellett, mint említettem, ez a jánosi kettősség: a félelem és a szeretet utáni emberi vágy dominál.

Anélkül, hogy bárminő hitvilágot vagy vallást megbántani akarnék, állíthatom, hogy a kereszténység a vallások és az emberi hitek történetének, amelyet archeológiai adatokkal bizonyíthatok, kimondani is szédítő, majd százezer éves történetének a kiteljesedése, forradalma. Azzal, hogy a szeretet vallása. Az ember veleszületett érzelme a félelem. Jókai Anna maga vallotta meg, hogy a Szentírás olvasása meggyőzte arról, hogy a „Ne félj” az emberiség történetének kulcsszava. Adatolom igazát: a Szentírás concordantiájában 110-szer fordul elő a félelem valamiféle említése. Az egyre inkább, műről műre filozófiai mélységekbe hatoló életmű voltaképpen teljességgel erről szól. És ami páratlan, ismétlem, mert hangsúlyozni szeretném, egyszerre örök emberi és magyar. A kettő az ő életművében nem választható külön. A *Ne féljetek* alapmű: mint minden Jókai Anna-regény, filozófiai elvontságát alakjaiban, szereplőiben inkarnálja. Művészetében azonban minden motívum többrétegű, minden fogalom több tartalmú. Eddigi műveinek félelemértelmezése nem az elmúlástól, a haláltól való félelem, „hanem a megsemmisülés” – amint azt mondja a *Ne féljetek* Máriaja. Ez az érzés azonos a jégkor emberének százezer évvel ezelőtti aggályával. Mert már a cromagnoni ember sem akart megsemmisülni. Az ember ősi vágya az örök élet bizonyíthatóan százezer év óta. S a kereszténység ezt adta meg nekünk. Voltaképpen nem az ismeretlen és megfejthetetlen haláltól, hanem a halálhoz vezető úttól félnek regényeinek szereplői. Az öregség keretein belül. Akadt kritikusa, aki azt sejtette a *Ne féljetek*ben, hogy a halálra való fölkészülés, s a „vele járó pánikszindróma” kiküszöbölését szolgálja. Én ezt nem hiszem. Jókai Anna legkomorabb, legfeketébb egű írása mindig is az életet, az értelmes életet helyezi epikája, párbeszédei és reflexiói középpontjába, s az értelmes életből való kisiklás okait és módjait, valamint az oda-visszatérés lehetséges módozatait keresi. Ez az oka annak, hogy regényei tragikus, fájdalmas, félelemekkel teljes töltetük ellenére sem pesszimisták (ami persze nem elítélendő) a szó negatív jelentésében.

És megint a hús-vér főszereplők, Richárd és Villő és Mária és Mária, és az örök Jókai Anna-téma, a férfi és a nő viszonya vezet mondandója megfejtéséhez.

Nincs idő és hely arra, hogy írásművészetéről értekezsek, de mégsem hagyhatom szó nélkül ezt, mert az *Éhes élet*ben teljesebb ki eredetisége és újítása a szépprózában. Egyfelől a párbeszéd, másfelől a belső reflexió nyomdatechnikailag elkülönítve egymástól, és mégis szorosan összefüggve. Ez is több évtizedes folyamat végeredménye. Organikus építkezés végkifejlete.

Az *Éhes élet*ben az emberi jellemek hihetetlenül gazdag változata tárul elénk. És minden jellem tipikus korszakábrázoló szimbólum. Szinte enciklopédikusan benne lüktet a regényben napjaink megannyi problémája. A narkóztól a lecsúszott hajléktalanig. Mindez azonban a regényszövet külső burka, „aktuális” története. A lényeges itt is, mint korábban volt, a férfi és nő szereplőpárok közti kapcsolat. A férfi és a nő érzelmi kötődése. Ilyen az idős Atyi és Zsizse bonyolult, de nagyon vonzó érzelmi világa, vagy Áron és Rózsa megrendítően viszontagságos vergődése. Ám ez az a motívum, amely az egész Jókai Anna-életmű egyik kiteljesedése: a pusztán lét, az élet szeretete, az élet fontossága mindenekfölött. Mondhatnám úgy is, hogy az anyai szeretet apoteózisa, de több annál.

Áron és Rózsa szerelmének több mint katasztrofális következménye lesz. Egy teljesen nyomorék, mindenre képtelen hústömeg: Ádám, a gyermekük. Akihez annyira ragaszkodik az anyja, hogy nemcsak a szerelme, hanem az egészsége is rámegy erre a reménytelen és makacs ragaszkodásra. Áron minden megkísértetés ellenére azonban hű marad szerelméhez, s hogy mi lesz a sorsuk, az Ádám halála után teljesebb ki. De Rózsa, ismételten hangsúlyozom, elsősorban nem az anyai, hanem a mindenekfölött való életszeretet szimbóluma. Antropozófián innen és túl a keresztény filozófia életfőnsége és szeretetkultusza, ami voltaképpen a természeti törvényekből is kiolvasható. A különleges, vonzó figura, a mindenkit éltető Atyi halálakor azt hinnők, most aztán minden összeomlik, minden bevégeztetett, de kisimulnak a kusza, egymást tépő szálak, megoldódnak megoldhatatlan gubancok. És menyeyei béke száll az iszonyatosan meggyötört szereplőkre! Mintha ezzel nyomatékosítaná Jókai Anna a *Ne féljetek* bibliai intelmét.

NAGY GÁBOR
Topográfia

*A Szív utcát kivettem magamból,
és nem alázodom meg a Királynak.
Ócska büszkeség-topográfia.
Mehettem volna bár szív-kufárnak,
lehetnék léha szerencse-fia –*

*csak zsákutcák tévelygője vagyok,
aritmiás bennem a lélek.
Nevetséges, hogy eltökéltem:
a térképről végképp lelépek –
hisz légüres térben éltem.*

*A város is: házak hullámhegye
alatt meglapuló gépkocsi-sziklák
felszabdalt szürke partvidéke.
Aligha emlékszik rád:
utcakő a holdneon-fényre.*

*A város kettőnkkel határos,
nem lépünk egymás lábnyomába.
Nem hiányzol – csak nélkülözlek,
megesküszöm, hogy nem, hiába
köszönlek minden utcaköznek,*

*látlak téged minden gazdátlan árnyban,
többé, lidércem, néven nem nevezlek,
sem a Lövölde tér s az Oktogon,
házáig vissza egy út sem vezethet,
hiába minden padkában megbotlanom:*

*a határ tesz otthontalanná.
Szüntelenül a határon időzöm,
testedtől elhatárolódva végleg.
Mégis beleborzong a bőröm,
hogy a térképpel együtt – összetéplek.*

Patent 46

*Egy kocsmá alkóvos kirakatában
ülök – tán ismered: ez a patent
negyvenhat a király utcában.
A perspektíva ígér végtelent,
kecsegtet pillanattal. Vak keret,
amelyben visszatükröződöm.
S itt még csak nem is négy: három a cent.
A pultoslánnyal tegeződöm.*

*Lehetne bár krajczáros spriccer,
de szódát csak kísérőnek iszom.
És számot vetek töredékeinkkel.
Szüntelen ráng arcomon egy izom.
A testi fájdalommal alkuszom –
csak a lélekkel nem törődöm.
Amire magam végre leiszom,
még abba is beletörődöm,*

*hogy a lélek a test függvénye, semmi
több. Kértem egy üveg alma cidert –
egyszer mindent, hát ezt is le kell nyelni.
Hogy sok-e vagy kevés, csak annyi telt,
amennyit hinni tudtunk. Mert hitelt
senki nem ad ábrándjainknak.
S úgy ébredünk, hogy álmunktól kivert
a víz. Hinni kimondott szavainknak*

*senki se fog. Savanyú almaborra
ecetesedett a mézes aszú,
a szem bíborfénye égő pokollá
lobban. Már rég nem vagyok szomorú,
ha élém toppan egy borzas hajú,
te-forma nő. Úgyis csak téged látlak
minden pajkos, gödröcskés mosolyú
lányban: téged hallucinállak.*

*Ez itt egy egészen patent kis kocsmá,
a kirakatában, képzeld, hohó!,
egy költő ül – s ír egykedvűn, pizmogva.
Türelmi idős kényszer-passzió,
jelen füstjében múlt-illúzió.
Almaborhoz még három cent metaxa:
nem emberes adag, de arra jó,
hogy a kijózanodást elhalassza...*

Olimpiai emlékmű, Budapest

VÉGH JÓZSEF
„Az életté vált vers”

Hamvas Béla napló

Életműsorozatában, a közelmúltban jelentek meg Hamvas Béla naplójegyzetei. A szerzőt sokan nem kedvelik az olvasót közvetlenül megszólító provokatív stílusa miatt, míg mások éppen emiatt mesterüként tisztelik. Többen azért nem ismerik, mert a második világháború után haláláig, a megjelent feljegyzések időszakában nem jelenhettek meg az írásai. Megítélését nehezítik, mítosztáptáplálják még azok a kézi úton, írógéppel és stencilezéssel sokszorosított gépiratok is, amelyek révén annak idején mégis megtalálhatta a maga olvasóit.

Ezeket felesége, Kemény Katalin kötötte vászonba, és a hozzájuk járó komolyabb érdeklődők, tanítványok előtt a felmerülő kérdésekre válaszul, időnként leemelt a polcra egy-egy ilyen kínai számjegyekkel megjelölt kötetet. A szövegeket állítólag a „Mester” maga diktálta, és utólag együtt javították, miközben már egy újabb aktuális mű foglalkoztatta.

Annak ellenére, hogy folyamatosan írt, mégis egytértett Platón Phaidrosz-dialógusában olvasható véleményével, amely szerint az írás csak emlékeztető, amely, ha túlzottan rátámaszkodunk, meggyengíti emlékezőképességünket. A valódi művek nem a papíron, hanem a szerzőikben és olvasóikban életre kelve szólítják meg az utókort, válnak halhatatlanná. Ilyen értelemben a kész, leírt mű már halott, legalábbis ahhoz képest, ami a szerzőjében megszületett, s ahogyan hallgatóságára akkor hatott, már nem él. Minderről Hamvas a „száz könyv”-ről és az életmű fogalmáról szóló esszéiben beszél. A remekművek Hamvas értelmezésében életünk szerves részei, amelyek olvasóikat megszólítva feltámadnak, és mint szüleitől a gyerek, fokozatosan függetlenné válnak írójuktól.¹

Ez is az egyik forrása magabiztos stílusának. Amikor 1947 után lediktálta, már egy belül kész művet temetett írásba. Még csak reménye sem volt rá, hogy írásait állami kiadónál publikálja. A „tiltott”, de még a „türt” kategóriába sorolás is, s ami

még ezzel együtt járt, az évtizedek alatt többek személyiségét felőrölte. Hamvas Béla valószínűleg azért alkotott mégis, és gondolkodott életműben, hogy elkerülje ezt a sorsot.

Indiában, de Kínában is az „ősök nagy csarnokában” úgy tisztelték a mestereket, hogy szavaikat megtanulták, s ahogy ők mondták, nem fejből, hanem szívből, belülről ismerték a tanítást. Ez a mi, az ész bűvkörében mozgó fogalmaink szerint még mindig „kívül” van a szöveg értelmén. Csak ezután kezdtek el foglalkozni a művel, magával a kapott útmutatással, amely így függetlenné vált a papírtól, a pálmalevéltől vagy bármilyen más „adathordozótól”.

A zen buddhizmust is, amely arról híres, hogy elveti az írásokat, az ily módon szabaddá vált művek szemszögéből értelmezhetjük csak, s így érthetjük meg, hogy mit jelent még magának a Buddhának a szavaihoz sem ragaszkodni. Helyette elsősorban az itt és most történő tapasztalást, az egyéni útkeresést, helyünk, vagyis a zen szakkifejezésével élve „igazi otthonunk” megtalálását tartják fontosnak. Kevesen tudják, hogy egy-egy ilyen, „írásokat elvető” ember Buddha-beszédeket vagy indiai értekezéseket gyakran teljes terjedelemben tudott idézni szó szerint.

Az élőszó, különösen az, amely a hordozójától függetlenedett művet életre kelti, sokkal gazdagabb, mint a leírt szöveg. Az emberi hang tartja életben a mesterek tanításait, a költők verseit. Írásba temetve vajon meddig maradhatnak meg az igazi művek? Ha csak porosodó könyvek kötéstáblái között hevernek évszázadokon át? Mégis megtörténhet a csoda, egyszer csak kinyitja végre valaki, és egyszerre érinti meg a szöveget, és ihleti meg őt magát is a szerző szava. Még ha egyszerű hétköznapi emberként olvasuk is fel a szöveget, már a mi hangunkon keresi halhatatlanságát. A Hamvashoz hasonlóan fogékony és érzékeny emberek képesek akár elfeledett nyelvű, évszázadok óta „néma” szerzőkkel is így beszélgetni.

Naplóiban is ír erről a múzsai állapotról. Az európai kultúra a keletihez képest látszólagos hagyománytalanságából úgy próbál kilépni, hogy azt mondja, az életműben önmaga fölé emelkedve, az ember önmagát is meghihetheti, beavathatja egy addig rejtett, magas szintű tudásba. A melankólia anatómiájáról írva Hamvas így kommentálja az esszé címét adó híres mű első szavait: „I am musing. *Lefordíthatatlan szó. Azt jelenti, hogy múzsai állapotban vagyok és semmit sem csinálok, csak gyönyörködve báméskodok, elmélkedek bele a világba, és*

¹ Ezt a folyamatot Hamvas radikálisabban írta le, de a saját életművével kapcsolatos tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a negyvenes években felmerült gondolatok a hatvanas évek közepén válhattak valamilyen értelemben valóra. Az életút belátható végével érkezett el a „megsemmisítés” és a „feladás” ideje.

életem olyanná lesz, mint egy dal vagy költemény. A könyvtáros ilyen musing-lény, aki mint a tücsök, lassú bámészkodó, csendes, magányos derült vágytalanságban él, múzsai állapotban, de nem mint költő, szívében verssel, hanem maga mint életté vált vers.”

Így talán érthető, hogy miért nem akart igazán írásainak, megalkotott szellemi épületeinek a részleteibe tudományos kutató módjára belemerülni. Mindig olyan nagyszabású tervek foglalkoztatták, mint a *Scientia Sacra* szintézise vagy a nagyregény, a *Karnevál*. De korántsem biztos, hogy ha megjelenhetett volna nyomtatásban és nem a bekötött gépiratok által szembesül életművével, akkor nem kezdte volna maga is egységesíteni, megtisztítani az erre a célra kiválasztott szellemi épületeit, hiszen magában az építkezésben a naplójegyzetek tanúsága szerint is gondos és alapos volt. Megtervezte a gondolatok ívét, tartani akarta a ritmusát, és talán nem annyira gondolkozott, mint inkább meditált egyes szavak pontos, szervesen kibontakozó és elevenen továbbélő jelentéskörén.² Életművének nagy része is ilyen témájú esszé. Jegyzetei pedig, ha nem a tűrhetetlen hétköznapi elviseléséhez fűzött reflexiók, akkor efféle belső feladatok emlékeztetői.

Más kérdés, hogy ebben a múzsai állapotban, naplójegyzetei tanúsága szerint, még élete végén sem élhetett, talán csak gondolkodása függetlenedhetett még a szellemtől is. Amikor már nem maradt más kiút, amikor a jegyzetek szerint egyre nehezebben tudta elfogadni a körülötte lévő világban uralkodó életrendet. Éles és néha vaskos megjegyzései vannak a politikáról, miközben legbelül, például egy 1967. októberében befejezett feljegyzésben ezt mondja: „*A tudás nemcsak képtelen segíteni, hanem a tudás ájultságában van valami végleges és megnyugtató, ami az embert elringatja. Pedig, ahogy Szent Teréz is mondja (és amit Pascal is a jelmondatává választott): nem szabad aludni.*” Kicsivel később, Szilveszterkor írta le ezeket a sorokat (spanyolul is):

„*Ne aludj, ne aludj,*

Mert nincs béke a földön.”

Ez a feljegyzés több kisebb bekezdés után olvasható keltezéssel, de október 27. után nem tudni pontosan, hogy mindegyik az év utolsó napjáról származik-e, vagy időközben születtek:

„*[Az ember] a mindennapos gyakorlatra (morális és szakramentális) kell, hogy támaszkodjék – ami nélkül nem ér semmit [az intellektus].*”

Ez az idézet is mutatja a bizonytalanságot, hogy az ilyen megjegyzések esetében mi mülk a kapcsos zárójelben olvasható kiegészítéseken. Felmerül a kérdés: valóban csak általános értelemben beszél-e, vagy mindezt saját magára értette?

Jegyzeteit nyilvánvalóan nem tekintette életműve szerves részének, hanem csak, ahogyan mások is nézték a saját hasonló írásaikat, valamiféle törmeléknek, romnak. A műhelyében összegyűlt forgácsoknak, a hagyomány kenyeréből letört, elszóródott morzsáknak. Mégis jól illeszkednek ezek a darabok nem egy művéhez, noha sosem akarta őket olyan rendben maga után hagyni, mint ahogyan például Márai vagy más tudatosabb naplóíróink.

Ha belegondolok abba, hogy gondolatvilágában milyen szervesen építkezik, akkor szinte városként kelnek életre írásai. Naplójegyzeteit olvasva, ezeken az utcákon sétálva, a megindultágtól időnként meg-megállva, a sok töredékes szövegből egy esendő ember sóhajt fel, fohászkodik Urához. Ugyanakkor érződik az is, hogy emberségében megrendülve, mint Eckhart mester „lélekben szegénye”, akiről hosszabb idézet fordított az *Anthologia humanába*, nem ragaszkodik építményeihez, nem törődik azzal, hogy azok a továbbiakban az ő szándékának, akaratának a kötőereje nélkül leomlanak, elpusztulnak, vagy netán, ilyen értelemben már mindjárt romokat hagy maga után.

Követői, tanítványai közül sokan ezeket a romokat is csodálják, nem mindig tudván megkülönböztetni őket a kész házaktól. Hamvas ennek láttán talán Swifthez méltó szatírárt írt volna belőle, milyen művek bölcsőjévé váltak ezek a romhalmazok, miután az irodalom lakásfoglalói beléjük költöztek. Mindenkinek magának kell a saját épületét fölépítenie, ebben az építkezésben megtisztulva, épületét visszabontva megalkotnia az életművét. „*A tökéletes életmű nem-mű. Nem kivethető, hanem az emberi lényben realizált eredmény. Ebből a nem-műből nem szövődik többé sors. E mű megvalósításának a tevékenysége nem az építés, hanem a folyamatos feladás és lebontás, amíg nem marad semmi, és akkor feladása még ennek a semminek, és feladása a feladásnak is*” – írta a *Patmosz* harmadik részében.

A mindennapi feljegyzések jól mutatják, hogyan dolgozott, hogyan olvasott, és az adott időszakban szinte napról napra nyomon követhetjük a *Karnevál*

² Ilyen munkát a tanítványok szoktak kérni a mesterüktől, hogy tanuljanak belőle. Keleten, amikor sikeresen „levizsgáztak”, ezt a művet elégetik, hiszen a szerepét betöltötte: megtanulták belőle az életmű építésének és lebontásának a „feltételeit”.

kibontakozását, megformálódását is. Ha láthatnánk a teljes képet, arról is fogalmat alkothatnánk, hol tartott a „feladás feladásához” vezető úton.

Az viszont világosan kiderül, hogy a mesteren milyen nyomot hagytak a háború utáni évek szellemi és erkölcsi katasztrófái; reagálnia kellett az őt ért támadásokra, sértésekre, megaláztatásokra. De ezekben mindjárt felül is emelkedik az akkori hétköznapi gondolkodás szintjén. Például a háború utáni helyzetet 1947 novemberében Hieronymus Bosch festményeihez hasonlította: *„A mai helyzet: a madárrovar keletkezése. Ennek előkészülete Bosch, Brueghel, Swift: Yahoo, szürrealisták – mint biológiai folyamat: a sejtek kiválasztása. Az anyagcsere fogalma. Milyen sejteket veszek fel, milyen erőket szűrök magamba... Felbőszült komiszság elemi kitörése, a viszályok, az önkínzás és az emberkínzás technikájának hihetetlen fejlettsége – milyen pszichológiai módszereket találtak az önsanyargatásra, és milyen kéj ez az önkegyetlenség is. Egyetlen gyönyör: a más szenvedésében való gyönyörködés (amelynél csak egy nagyobb van, a maga szenvedésében való gyönyörködés).”*

A naplókban többnyire tervei foglalkoztatják, rövid, magának szóló feljegyzések formájában. Nemcsak a Karnevál, hanem a nagy esszék születésének is a tanúi lehetünk. Kibontakozik, hogy milyen olvasmányok, milyen ötletek rajzolják meg szellemi városának alaprajzát, emelik fel, támasztják meg házáinak, várainak falait.

A bombatámadások után könyvtára megsemmisült. A melankólia anatómiájáról szóló esszéjében írta ezt is: *„Akinek a könyv olyan táplálék, szenvedély, sors, szerelem, gyönyör, mámor, kaland és végzet, mint a tengerésznek a tenger, a parasztnak a föld, a kertésznek a növény”, az erről mély megrendülésében sokáig nem is beszél. Először arról írt, hogy el akart menekülni sorsa elől, és ezzel csak többszörös nehézségeket idézett magára. Ezeken az oldalakon a később következő ostrom és megszállás helyzetjelentései után, az állandó éhezés és halálfélelem közepette már nem is olyan meglepő, de olvasva megrendítő, hogy 1945. március 9-én milyen személyes imákban fordul Istenéhez: „Köszönöm Neked, édes drága jó Atyám, Neked, Jézusom, hogy világosságot adtál, és megérttetted velem bűneim és hibáim forrását... Segíts meg, édes Jézusom. Elpusztult házamat, összehordott javaimat sajnálom még. Szívem sír, ha arra gondolok, mi veszett el a kis Remetehegyi úti lakásban. De a félelem volt, ami*

összehordta és görcsösen tartotta. A görcsnek fel kell oldódnia. Megengeded nekem, hogy a Te világosságod fényében meglássam sorsom legnehezebb kérdését. Köszönöm Neked, Uram, köszönöm.”

Azt sajnos nem tudhatjuk meg ebből a két kötetből, hogy ez a sokkal kevésbé magabiztos hang mennyire volt jellemző az íróra, hiszen a fennmaradt feljegyzéseknek kevesebb, mint a fele jelent meg a válogatásban. Vajon egyedi eset, a háborúban őt érintő eseményekre válaszul, vagy a határozott írói stílusát egy ilyen belső hang ellensúlyozta egész életében? Darabos Pál életrajzában idéz például egy Németh Ferenchez írott levelet 1964. november 11-i keltezéssel, amelyben azt mondja: minden este imádkozik halottaiért, és a végén még azt is megkérdezi, *„vajon ki fog értem imádkozni?”*

Nagyon érdekes lenne egy olyan életrajz, amely – amíg élnek még szemtanúk –, meg tudná mutatni Hamvas Bélát, az embert, aki a naplóból megszólal. Aki a naplóban szinte válaszol arra vonatkozó kérdéseinkre, hogy hogyan bírta ki az elhallgatás éveit. Szentendre, 1948. július 30-i keltezéssel ezt olvashatjuk: *„A rongáltságban egyetlen helyes magatartás a humor: nem beismerés (konfesszió), nem összetörés (tragédia), nem kétségbeesés, nem irónia.*

Mind valamiképpen erre az egyetlen fundamentális tényre és valóságra való tekintettel van ([erre] reflektál). A humor az egyetlen magatartás, amely ezt a rongáltságot kibírhatóvá (elviselhetővé) teszi, amely látszólag megbékül ezzel a világgal, de nem azért, mintha kompromisszumot akarna kötni, nem! – hanem azért, mert a humor a nem adok fel semmit magatartása, és jóindulatból (kényszerből is?) elviseli azt, ami elviselhetetlen lenne.”

A napló vége felé azonban sok közvetlen kifakadást is olvashatunk, illetve egyenesen elégedetlenségét juttatja kifejezésre. Az 1964. augusztus 8-án írt jegyzetek már egy keserű, önmagába fordult ember szavai, aki már el sem akarja temetni szavait: *„Ma nevetni annyi, mint az életet elárulni. Örülni, élvezni, gondtalanság? Árulás – nincs gondtalanság. A botrányt nem látni vakság. Mi a valóság? Feltételezni, hogy gyűlölet van bennem, kétségbeesés. Hogy emberevő vagyok. Hogy az életet gondtalanul élvezze, énjét kiiktatta, mint ami a gondtalanság legfőbb akadálya.”*

„A hallgatás az én dicsőségem.

Nem beszélni – csak valakinek, aki –”

„Nem írni több, mint írni – ezt választottam, ezt a nem írás írást.”

Szinte kínálja magát, hogy az ember ezeket a naplókát olvasva utánanézzon, miért és hogyan maradt töredék a *Scientia Sacra*. Aki pedig azt próbálja meglesni, hogyan alkotott, hogyan emelte maga fölé az életművet, a szüntelen összeomló és a megmaradt elemeiből újabb egészbe illeszkedő szellemi épületeket, palotákat, jól forgathatna egy olyan kézikönyvet, mint amelyet például Jorge Luis Borges életművéhez készített Daniel Balderstone, aki az író műveiben szereplő összes utalást, hivatkozást egy átfogó bibliográfiába szerkesztett *Borges irodalmi univerzuma* címmel.³ (A *Magyar Hüperion* második kötetéhez készült tárgymutatót és az idézett irodalmi műveket időrendben ott találhattuk külön a kötet végén. Az első kötetből azonban ezek hiányoznak.

A *Naplók* végén található névmutatóban csak a nevek olvashatók, oldalszámok nélkül.)

Egy ilyen műhöz kínálnak adatokat a Hamvas-naplók is, egészen pontosan a megsemmisült és újrateremtett „Könyvtár” egyszerre rajzolódhatna ki belőlük. Míg a Borgesről készült könyvön azért szerepel a címben a világmindenség, mert a teljesség igényével készült, addig Hamvas Béla munkássága kapcsán jó lenne külön is, nem csak Darabos Pál nagylélegzetű életrajzában látni, mit írt és mit nem írt meg, mely művek veszttek el, melyek jelentek meg az életműkiadásban.

Ez a bizonytalanság különösen erős a *Naplók* esetében, mivel magában a könyvben nincs egy olyan előszó vagy utószó, amely eligazítaná az olvasót, hogy amit olvas, legalább nagyságrendileg mekkora része a fennmaradt hasonló írásoknak. Csak annyit tudunk meg, hogy a „szerkesztő válogatta”, de hogy pontosan miből, milyen szempontok szerint, az homályban marad. Sok minden kiderül Dúl Antalnak az Irodalmi Jelennek adott interjújából, így például az is, hogy az 1500 oldalból 700-at olvashatunk a két kötetben, ám az nem, hogy Hamvas az ötvenes-hat-

vanas években tényleg nem írt annyit, vagy csak a válogatásba nem kerültek bele akkori gondolatai. A Darabos-életrajz szerint élete végén évekig foglalkoztatták a „halottaskönyvek”. Ennek sincs sok nyoma a megjelent naplókban.

Végül a halállal való szembenézés, amire romló egészségi állapota is sarkallta, vitte a zen-buddhizmus felé is, amely a látzólag ugyanabba a hétköznapi életbe lép vissza, ahonnan elindult. Ilyen szövegeket fordított az ötvenes évek közepén. Tíz év múlva ezekkel összhangban tisztulnak le a mulandóság és a realizálás körül forgó legbelső gondolatai. Hamvas több levelében is bevallotta, hogy tudatosan törekszik korábban leírt gondolatainak tényleges valóra

Emlékeim a régi magvetőről

váltására, s ez a halállal szemben már csak az egyszerűség lehet: „*Ami mindennap megtörténik, az a fontos. Ami akaratlan. Nem az, amit kierőszakoltam és amire kényszerítem magam, a kánpad, a játék. Oly könnyű és világos. Mint lépés a fűvön, ami nem begyakorolt. Amiről nem mondható semmi, csak az, hogy ez van.*”

Felmerül a kérdés: vajon az életműsorozat soron következő kötete, a levelezés a naplókban felvillanó érzékeny embert mutatja-e majd meg, vagy az esszékből ismert „mester” képét erősíti? A naplók szövegét is gondozó Danyi Zoltán néhány, folyóiratban közreadott szemelvénye alapján egy még közvetlenebb, baráti hangra számíthatunk. Ezzel párhuzamosan ki kellene derülnie annak is, mit valósított meg az írásaiban meghirdetett radikális életprogramokból, életfeladatokból.

A naplóírás belső mozdulatával megpróbált fogást keresni azon a tízezer bőrön, amit szerinte a léleknek le kell vetnie ahhoz, hogy megszabaduljon. Könyveiben sorra vetette le ezeket a ruhákat. Ha Hamvasnak, a „mesternek” magának nem is lenne szüksége egy kritikai szövegkiadásra, de a köztünk élt, velünk együtt szenvedett embernek, azt hiszem, kijárna egy teljes képet adó, valamivel következetesebben gondozott életműkiadás.

³ The Literary Universe of Jorge Luis Borges: An Index to References and Allusions to Persons, Titles, and Places in his Writings (Bibliographies and Indexes in World Literature)

PETŐCZ ANDRÁS

A másvilág vándora

*Kháron ladikja nem akkor indul velünk
midőn lezárul és befagy a szem.
Zord átkelők soká nyitott szemmel megyünk
a végzetes vizen.*

(Illyés Gyula)

*Valamiféle útra tértem, régen,
évekkel ezelőtt,
különös alakok vezettek engem,
és hiába kértem,
hogy hagyjanak magamra, választani
az útkeresztek előtt.*

*Rohantunk. Rángattak magukkal árkok,
szakadékok között,
volt, aki gesztikulált, mint az őrült,
s néha üvöltözött,
s volt, aki rám kiáltott: – Te mit akarsz? –,
aztán meg majd' fellökött.*

*Később ladikba szálltam, már egyedül,
szóltak: – Jó lesz neked! –,
és jött egy hullám, a végtelen folyón,
éreztem, hogy befed.
Elmerültem a vízfenékre, nyitott
szemmel néztem az eget.*

*Most úszni tanulok. A szívem leállt.
Csupán vándor vagyok.
A másvilág vándora. Éji szellem.
Arcomon fény ragyog.
Sajátos lények úsznak velem a víz-
színen: mindegyik halott.*

*Halottak között sűrű mindennapok.
Még mozdul az izom.
A túlsó partnál valaki int felém
ülve egy ladikon,
és visszaintek. Ő én vagyok már,
élő helyett csak ikon.*

Tizenkét éve

„Öt éve vagy halott (...)
Nem vagy. Oly képtelen, mintha azóta
az egész világ megtébolyult volna
s csak neked volna folyvást igazad”
(Illyés Gyula)

Tizenkét éve, immáron tizenkét éve.
Nem is tudom, édesapám, mi is volt,
mi is volt tizenkét éve.
Am szégyellem magamat érte.

Magyarázkodom sem igazán kéne,
hiszen – tudjuk jól, kikre rátekint az Isten –
minden utólagos és tétova magyarázat:
csupán csak megismételt gyalázat.

Tizenkét éve, hogy megütöttelek,
kétségbeesetten, mint a kamasz,
ki a hétköznapoktól való félelmében
megtámadja azt
az egyetlen példát, aki az övé,
és akit távlatként emelhetne éppen
önmaga fölé.

Tizenkét éve már, hogy gúnyosan
számon kértem rajtad a nem is tudom, mit.
És tizenkét éve már, hogy ez a gúny
sebeket tép itt,
nem hagy nyugodni, miként a kísértet,
ki éjfélkor a szobámba lépett,
s nem hagy el soha.

Hogyan lehettem olyan ostoba,
hogy megtámadtalak, orvul, aki
az apám vagy,
hogyan tehettem ezt?

Boldog, aki az ítélőszéken
váratlan kegyelmet szerez...

Nem kérek bocsánatot!
Mert ami történt, arra nincs bocsánat.
Ahogy, mint mondtam, magyarázat
sincsen. De nő bennem a gyalázat.

Terjeszkedik, miként az idegen test...
Nem vágok kocsmában poharat a falhoz,
nem iszom többet búfelejtő felest,
mert bölcsebb vagyok ma már.

Gyalázat, magyarázat és bocsánat,
nyomukban kullog az alázat,
amely sokunkban sincsen.

Fölébelem áll, és megítél az Isten.

Pannónia-fríz, Zánka

KOVÁCS ISTVÁN
A legendák hitelessége

**Mieczysław Woroniecki
 honvédalezredes sorsa**

Mieczysław Woroniecki honvéd alezredes (ezredes?) a szabadságharc azon hősei közé tartozik, akiknek alakját legendák szövik be. A legenda egyszerre emeli az örökkévalóság felé és teszi sebezhetővé az embert. A halál utáni legendás élet a vértanúk kiváltsága. Mieczysław Woroniecki a magyar szabadságharc mártírja, s a II. világháborúig a magyar ifjúság egyik példaképe.

A legenda szerint a hercegi családból származó ifjú a pesti forradalom hírére kilépett az osztrák hadseregből, majd felajánlván szolgálatát a magyar kormánynak, saját költségén megszervezett és felszerelt „egy lengyel légiót”, amelynek élén a szabadságharc egyik legvitézebb katonája lett. Az újszegedi ütközetben (vagy a szőregi, vagy a temesvári csatában) már a légió ezredesként esett fogságba, mivel a magyar hadsereg visszavonulásakor „ő nem hátrált meg, hanem oroszánmódra védte magát és kaszabolta az ellenséget. Egész halom holttest hevert már körülötte, mikor a túlerő legyőzte. Elfogták és a pesti Újépületbe vitték, ahol elítélve 1849. október 20-án felakasztották” – foglalja össze magyarországi legendájának lényegét Domszky Pál, aki emlékének leghívebb ápolói közé tartozott a két világháború között.

Azt peranyagából tudjuk, hogy az augusztus 5-i szőregi csata utolsó szakaszában esett fogságba, amikor egyedül indult felderítésre, s váratlanul szembetalálta magát egy tőle három–négy száz méterre megjelent ellenséges lovasosztállyal. Az osztrák hadseregtől zsákmányolt katonalovát mágnesként vonzotta a váratlanul felbukkant hatalmas lovastömeg. Woroniecki, noha jó lovas volt, nem tudott úrrá lenni makacs harciménjén, így Kallert őrnagy és Majer kapitány könnyen el tudták őt fogni. Fogságba esését annyira jelentős eseménynek tartotta Haynau, hogy róla falragaszokon értesítette a főváros lakosságát. Woroniecki ugyanis jelkép volt, amelyet még a kivégzése előtt meg kellett semmisíteni. Valójában ki volt Mieczysław Woroniecki?

Noha sem a magyar, sem az osztrák dokumentumok nem tagadják meg tőle a hercegi titulust, hivatalosan nem járt neki. Amikor a Habsburg-birodalomba Galícia néven betagolt Dél-Lengyelország nemesi családainak címeit Bécs utasítására a XIX. század elején felülvizsgálták, a Woronieckiaknak csak a lovagi titulust ismerték el. A család ettől függetlenül használta azt, noha nem tartozott a jobb módúak közé. Ezt jelzi az is, hogy Mieczysław, aki tizenhat évesen 1841-ben az osztrák hadseregbe belépett, 1847 őszéig csupán kadétként szolgált különböző gyalogezeredekben. Hadnagy 1847 októberében lett a Magyarországon állomásozó 1. János főherceg nevét viselő dragonyosezredben. Hivatalosan 1848 augusztusában helyezték át a magyar nemzetőrséghez, bár előtte is szó volt arról, hogy őrnagyként kinevezik az 1. honvédszázalóhoz.

A Magyarországon állomásozó császári-királyi reguláris alakulatok, amelyek a magyar alkotmányra letették az esküt, ekkor még a magyar oldalon harcolnak a szerb felkelők ellen. Így nem akadályozzák meg katonáikat, főként tisztjeiket, hogy átlépjenek a honvédseregbe. Ez a magyarázata annak, hogy Woroniecki – noha hivatalosan még nem bocsajtották el dragonyosezredétől – júliusban már a szabadkai nemzetőrök kötelékében a szerb felkelők ellen harcolt, s a futaki dunai átkelőnél megfutamítva egy szerb csapatot, kitüntette magát. „Woroniecki herceg hősiességét tanúsított...” – írta a győzelmet ismertető kormánylap, a *Közlöny*. Feltehetően erre a hírre bízta meg őt Batthyány Lajos miniszterelnök, hogy állítson fel Pesten egy vadászcsapatot. A szervezés költségeit – a legendával ellentétben – a magyar kormány fedezte, s nem ő, aki állandó pénzzavarral küszködött. A kétszázötven főből álló vadászcsapat augusztus 21-én hagyta el a fővárost és vonult a Délvidékre.

Mieczysław Woroniecki a szeptember 2-i perlaszi ütközetben tanúsított helytállásával alapozta meg a hírnevét, amikor lováról leszállva vadászait maga vezette rohamra az ágyútűzet ontó szerb sáncok ellen. A honvédsereg Perlasznál aratta a közel három hónapja tartó szerb–magyar (polgár)háború addigi legnagyobb győzelmét. Történt ez éppen abban a kritikus időben, amikor negyvenötezer fős horvát haderővel Jellačić betörni készült Magyarországra. A perlaszi siker azt akadályozta meg, hogy a szerb felkelők a horvátokéval összehangolt hadművelettel támogassák a Pest-Buda elfoglalására indított hadjáratot. A perlaszi győzelem országosan ismertté

tette Woronieckit, akinek neve szinonimája lett a magyarok győzelmének és a lengyelek vitézségének. Ennek köszönhető gyors katonai felemelkedését, amelyet csak a hanyag pénzügyvitel vádjával ellene indított vizsgálat lassított le az év végén. Működésének színterét emiatt kellett áttennie Erdélybe, ahol 1849 februárjában hírnevéhez méltón mutatkozott be. Máramaros-szigeten szervezett vadászcsapatával a legkritikusabb órában avatkozott a Karl Urban ezredes Bukovinából betört különítménye ellen február 18-án Szeretfalvánál vívott ütközetbe. Feltartóztatta a császári csapatokat, majd eredményesen fedezte a vert magyar dandár visszavonulást.

Persze a honvédseregben több fiatal tiszt is aratott annyi babért, amennyi Woronieckit díszítette. A lengyel mártír legendájába az aranypróbát Degré Alajos ütötte bele azzal, hogy 1848 augusztusában, amikor a pesti vadászcsapat szervezése folyt, Woronieckit – Vasvári Pál társaságában – a 2. dragonyosezredből kilépett Kemnitzer Károly honvédszázadosnál „összeismertette” korának legnagyobb élő legendájával, Petőfi Sándorral.

„Amint a szobába léptünk, Woroniecki felugrott, s Petőfit átölelte e szókkal:

– Tőled tanultam, tőled! Mindig szerettem a szabadságot, de imádni csak dalaidból tanultam.

Aztán nyaka körül fonta karját, s alá-fel járkálva, melegen beszélgettek. Mikor estelihez ültünk, benső barátok voltak. Elenyészett a rangkülönbség, mindkettő csak szabadsághős. Étkezés vagy inkább borozás közben, Vasvári ékesszólásának egész bensőségével mondott ragyogó pohárköszöntőket. Petőfi is nekihevült, s elkezdte szavalni szabadságdalait. A házigazda és Woroniecki nem maradtak az ölelésnél, hanem összevissza csókolták Sándor borzas fejét.

Az elragadtatásnak és lelkesedésnek nem volt hossza-vége. Ha Petőfi szavalt, s Woroniecki gyönyörítas szemeit rászögzé, senki se mondta volna, hogy nem szerelmespár. Woroniecki oly ifjú és szép volt; arcőre, vonásai és színe oly finomak, hogy ha átöltözködik, akárki szép nőnek hihette.”

Nem tudható, mennyire hitelt érdemlő Degré idézett leírása, amely a *Visszaemlékezéseim* címmel 1883-ban megjelent memoárjában látott napvilágot. Woroniecki 1846-os minősítő lapján az áll, hogy lengyelül, németül, franciául beszél. Ezt követően került Magyarországra, ahol elvileg megtanulhatott magyarul is. Ahhoz pedig, hogy Petőfi kilétéről tudomása legyen, nem kellett magyarul tudnia. Tempetői (Sibelka Perlsberg Artúr) is Petőfit és 1849 szomorú budapesti őszt összekapcsolva tesz említést *Budapest akkoriban. 1848–1849* című visszaemlékezésében a Degré által ismertett jelenetről: „A vidám lengyel herceg, Woroniecki, aki egy év előtt még Petőfivel kart karba öltve szavalt ódákat a szabadságról; most éppoly vidáman és könnyű szívvel várja sorsát – pedig nem lehet kétséges, mi lesz vele. Minthogy a városban szabadon járhat (kísérettel), minden délután ott látható a Wurmhof kávéházban. Szívesen játszik egy parti billiárdot bárkivel.”

Mieczysław Woroniecki

Tempetői művét 1942-ben jelentették meg, így az már nem hatott a Woroniecki-legendára. A *Visszaemlékezéseimnél* sokkal többen olvashatták Degré *Fátyolos idők* című írását, amely az aradi vértanúk emlékművének leleplezése alkalmából 1892-ben kiadott albumban jelent meg. Ebben költői tömörséggel idézi meg Woronieckit: „A tündérmesék hőse, igéző jelenség. Soha költői képzelet eszményibb ifjút nem alkotott: üde, mint a harmatos virág, bátor, mint az oroszlán. A csatákban mindig a legelső volt...”

A halálos ítéletet mosolyogva fogadta, s (...) mosolyogva lépett a bitófa alá, s úgy ment át a másvilágra, mintha egyik szalonból a másikba lépne.”

Degré azt is hozzáteszi, hogy Woroniecki elküldte komornyikját a menyasszonyához, egy grófi szépséghez, s kérte, legyen az ablaknál, „hogy utoljára láthassa, mert arra fogják vezetni. A grófné nem teljesítette a kívánságot.”

A jelenet nem egy hasonló szerkezetű európai legendából ismert. Vagyis nem csupán Woronieckit érte ilyen csalódás az újkori történelemben. Igaz, honfitársa, a szintén galíciai származású Władysław Rucki, az

erdélyi lengyel légió gyalogságának egyik szervezője említést tesz arról, hogy az 1849-ben ekkor már Szamosújváron dzsidáscsapatot szervező Woroniecki Kolozsvárt egy tavaszi bálban hevesen udvarolt B. Klára grófnőnek, ki „szébb volt, mint a legékesebb tavasz”. Arról nem esik említés, hogy jegygyűrűt váltott volna Woronieckivel, akiről P. Sztarmáry Károly, a 31. zászlóalj fiatal hadnagya szükségesnek tartja leszögezni: „Szép hős volt, ki gazdagon ezüstözött uhlán öltözetében sok nő fejét megzavarta...”

A kitűnő galíciai történész, Stanisław Schnür-Peplowski *Magyarok és lengyelek. Történelmi beszámoló 1848–1849-ből* címmel 1896-ban kiadott egy háromszáz oldalas munkát. Lengyel történész tollából mindezideig ez a legalaposabb feldolgozás a magyar szabadságharcról. Természetesen kitér benne a lengyelek részvételére, így Woroniecki mártírsorsára is. Leírja, hogy a kivégzése előtti napon egy Karger nevű börtönőr szolgálati lakásában házasságot kötött Schweighoffer kisasszonnyal, egy német származású leMBERGI színésznővel. Ennek alapján a lengyel történész számára teljesen természetes, hogy a színésznő Woroniecki felesége. „Férje kivégzése után a hercegnő, megfosztva minden létszükségletétől, mosónő lett, de nemsokkal ezután elfogyott belőle az erő ahhoz, hogy nehezebb testi munkát végezhesen. 1884-ben koldulásért letartóztatták” – írja Schnür-Peplowski, aki hozzát teszi, hogy Török polgármesternek köszönhetően nyert elhelyezést a Szent Erzsébet szegényházban, s 1893-ban havi öt forintot kapott a városi pénztárból.

Hogy a legendát tények tegyék hitelt érdemlően veretessé, ahhoz történelmi dokumentumok szükségesek. A Magyar Országos Levéltárban az 1867-ben alakult Honvédségélyezési Alap bizottságának mintegy hatvanezer oldalnyi iratanyagát átnézve bukkan tam arra a beadványra, amely a legendák iránt egyszerűen alázatossá tett. Anna Amália Schweighoffernek a Wenkheim Béla belügyminiszterhez, a segélyezési bizottság elnökéhez benyújtott folyamodványáról van szó, amelyben utal Woroniecki kivégzésének a

Galíciában élő családot feldúló tragikus következményére is. A kérvényben ez olvasható:

„Úgy hiszem, s reménylem a Nagy Méltóságú Magyar Királyi belügyi Miniszter Úrnak kegyes bocsánatát megnyerni e jelenvaló esedező soraimmal lett alkalmatlankodásáért, amikor is az 1848-dik évben a Magyar hazánkba vonult hadi testületével együtt én is Lengyel honból jövék a herceg Woroniecki ezredessel, mint a lengyel csapatnak tulajdonos vezénylőjével, aki is az 1849-ik évben október 20-án ifjú életét feláldozá a magyar hazáért, mely halálra elítélésére nézve engemet, mint legközelebb álló bizalmasát a melléje rendelt gyóntató lelkész úr által október 19-én a következőkről értesített:

»Én a készséges halálra vagyok elítélve, s jól tudom, miként a rendes eltemtetésemről szó sem leend, mindamellert még is gondoskodj bizalmas lelkem egy hajóról, amellyen a jobb világra bizton s léleknyugodtan átköltözhessek! – Az anyám el fog jönni, tehát bízd reá a mi szívbeli titkunkat, miután ő fog rólad kétségkívül gondoskodni,

még egy utolsó Isten hozzádot intézek, s a jövő életben ismét meglátjuk egymást.« – Ezek valának végszavai a boldogult Woroniecki hercegnek, mint az én leghűbb tisztelőmnek, aki másnap reggel az ő 24 éves ifjú életében a hóhér által kedves magyar hazánkért csakugyan feláldoztatva elvérzett.

Mely gyászos kimúltát tudattam a hercegi családdal, – holott is a Nagyanya azt vigasztalhatatlan szívéré vette, hogy az ő lelkes utóda egy idegen nemzetért oly irgalmatlan halállal múlt ki, s azonnal szörnyű halált szenvedett –, nemkülönben a herceg 17 éves fivére, amidőn ezeket hallotta, ő szinte azonnal maga magát kivégezte; – s így mind a hárman áldozatai lettek a kedves magyar hazánknek – áldás mindannyinak boldogult herceg hamvaira. – Egyébiránt:

Kegyelmes miniszter úr is, mit a tisztelt Klapka György és Perczel Mór tábornok urak is megvagynak győződve ezen ifjú herceg vitéz jelleméről, aki is szeretett Magyar hazánkért harcolt, s lengyel rokon honfiakkal elszántan küzdött az igazságos érdek fenntartásának jogszerű biztosítása tekintetéből.

Mieczysław Woroniecki édesanyja

SZABÓ A. FERENC
Szobrok a szélben

Mihály Gábor műhelye

A szobrászat – különösen annak köztéri műfaja – alapjában véve statikus, időtlenséget sugalló, őrt álló alkotásokat hoz létre; emléket kíván állítani tárgyának. A legnagyobb kihívás a szobrászok számára már az ókorban is az volt: hogyan tudják élettel, mozgással felruházni művüket. Mihály Gábor két alaptémája, ahogyan egyik kritikusa találóan megjegyzi, a sport és a történelem. Nyilvánvaló, hogy jó szobrot a sportról, a sportolóról dinamizmus nélkül nem lehet készíteni; de vajon miben áll Mihály mesterségbeli titka, hogy a mozgást, a lendületet történelmi témájú alkotásaiban is meg tudja jeleníteni? Erre csak az lehet képes, aki pontosan érzékeli a múlt és a jelen közötti összefüggéseket.

Mihály Gábor feltűnően sok szobrárt állította természeti környezetbe, tág, levegős térbe. Talán közrejátszik ebben az is, hogy hazánk a trianoni területnél ősbibb, felvidéki és erdélyi városainak elcsatolása következtében kevesebb urbánus térrel, központtal rendelkezik, mint a harmonikusabban fejlődött, történelmi emlékeiket jobban megőrizni tudó nyugati országok. De kétségtelen, hogy a művész tudatosan is ráhangolódott korunk centrális gondolatára, az ember és a természet szerves együttélése, szimbiózisa fontosságának eszméjére. Mihály talán legerősebb paradigmája: felhívni a figyelmet erre a korábban kevésbé megértett összefüggésre. Ő nem elsősorban a műveknek ad naturális, természetközeli alkatot, mint építészeink népes csoportja, behozva őket az ember által mesterségesen kialakított közegbe, hanem sokszor kiviszi munkáit a természetbe, figyelmeztetve arra, hogy az emberi tevékenység akkor érdemes a jövő tiszteletére, ha nem megsemmisíti, átalakítja a természetet, hanem megőrizve annak prioritását, finoman beleilleszti annak közegébe jelenét, anélkül, hogy harmóniáját megbontaná.

Mihály Gábor tudatában van annak, hogy a művész nem ismételtetheti mereven történelmi elődei eredményeit és ha bírja is azok ismeretét, nem mehet el érzéketlenül kora technikai újításai mellett. Nem lehetett könnyű számára megtalálni a mestersége örök szabályai és a modern technikai találmá-

nyok, lehetőségek közötti termékenyítő kapcsolatot, ugyanis munkásságában háttérbe szorítja a modernizmus néha öncélú eszközei kétségtelenül kényelmesebb használatának előnyeit, mert ahogyan lírai „életrajz-töredékében” megjegyzi: „A formák birodalmában soha nem tudtam annyira elkalandozni, hogy elszakadjak a másokhoz szóló gondolatoktól, hogy őket nem érdeklő, öncélú, üres formai játékbá feledkezsek. Ebben valamilyen láthatatlan kéz vezet, talán a magának mindent megteremtő, kenyeret adó, földből élő ember erkölcsé.”

Ehhez hozzátehetjük, hogy alkotásai bizonyítják a nemzet és a haza történelmi és vallási hagyományainak megbecsülését. Bármennyire is rideg volt az a történelmi korszak, amelyben felnőtt, a családnak nemzedékek óta otthont adó Csanádapáca meghatározta a formálódó gyermek személyiségét. „Úgy jártam be a templomba – idézi fel a művész –, mintha munkahelyre mennék. Ma már tudom, itt tettem szert sok tapasztalatra, például hogy megkülönböztessem az álságost az igazítól... Mi, ministránsok a papok mellett 'dolgoztunk' felváltva heti beosztás szerint, hol temetésen, hol házszentelésen, hol a főoltárnál vagy a templomtoronyban, ha éppen harangozni kellett, esetleg forgatással izzítani a füsttőlő paraszát.”

Magától értetődő volt, hogy középosztálybeliként meghurcolt édesapja szerepet vállalt az 1956-os nemzeti forradalomban. A családfő börtönbe kerülése végképp megpecsételte a család sorsát. Menekülni kellett, s az utolsó menedék, a „doktor úrból” szakmunkássá „átrétegződött” apa révén, a rákospalotai szoba-konyha lett.

Mihály Gábor kedélye, mindig cselekvésre kész személyisége hozzájárult ahhoz, hogy a kedvezőtlen körülmények ellenére is érvényesítette tehetségét, s néhány évi kallódás, szerepkeresés után (ezt szó szerint kell érteni, mert majdnem színész lett, kiváló énekhangját máig megőrizte) bekerült a Képzőművészeti Főiskolára, s ezzel jövője tisztázódott, ami természetesen nem jelentette az automatikus boldogulást. Kortársai, művésztársai közül azzal emelkedett ki, hogy kemény utat járván, igazi self made man-ként fel tudta venni a rendszerváltozáskor alaposan megváltozott élet ritmusát.

Mindezt el kellett mondanunk, mert nem hiszünk a modernista művészetelméletben, miszerint sutba az életrajzzal, a származással, a művész mindent géniusának köszönhet. Mihály Gábor hagyománytisztele-

te, nyitottsága a kárpát-medencei, kisebbségi magyarság sorsa iránt, magától értetődően következett 1990 előtt megélt sorsából. Ezért nem kell alakoskodnia, ha emlékművet készít 56-nak, ha megkísérli közel hozni a ma közönsége számára a régmúltat. Munkatempója a lüktető, mozgó, cselekvő sportolók lendületére emlékeztet, akiket előszeretettel ábrázol szobrain. Sporttémái között kiemelkedik méltóságteli, frízeiben a klasszikus múltat idéző, égbe törő, monumentális olimpiai szobra, amely csak a kiindulópontot jelenti ezen a téren. Ne feledjük, a sportoló a szobrászat örök témája az ógörögöktől máig. Legnagyobb nemzetközi sikerét mesteri *Kerékpárosok* című szobrának köszönheti, amely a lausanne-i Olimpiai Múzeum Park éke, s minden erőltetés nélkül idézi fel a nemzetközi sport jelképes öt karikáját. Nem tévovázott, amikor a tragikusan elhunyt kézilabdázó, Marian Cosma veszprémi szobrának elkészítésére kapott megbízatást. Labdáért küzdő, egyensúlyt kereső labdarúgói – a Puskás Ferenc stadion bejáratánál – korunk legnépszerűbb sportágát képviselik méltón. Mogyoródi, a Formula-1-es pályát szegélyező nemzetiszínű, a veszélyes kanyarulatokat idéző, égbetörő cső-kompozíciója a magától értetődő, mindenki által követhető korszerűség dekoratív példája.

Történelmi szobrai a régmúlttól a közelmúltig ívelik át a magyarság történetét. Legnagyobb hatású,

az alföldi tájba illeszkedő Szent László-szobra Vésztőmágon. A középkori lovas nemzetet idézi meglepő könnyedséggel, mert a kompozíciót nem valamiféle mesterkélt grandiozitás, hanem a mindent elsöprő lendület jellemzi. De ugyanitt található, a népi mozgalom pantheonjában Bibó István mellé szobra, mert Mihály Gábor tudatosan választja ki „hőseit” a megújuló Magyarország szellemi elődei közül. Elkészítette Andorka Rudolf, a legnagyobb hatású magyar szociológus szobrát is, akinek széles homloka evidenciaként emlékeztet a tudásra. A székellyföldi Szentegyházára tervezett Csaba királyfi-szobor Erdélyt és a székelyeket idézi.

A balatonvilágosi, szélfútta Magasparton elhelyezett 56-os emlékmű méltón emlékezteti az arra járókat a hősi felkelésre. Nem lehet megállás nélkül elhajtani Szarvason a felduzzasztott Holt-Körösbe illesztett Szent Korona-emlékmű mellett sem.

Mihály Gábor otthon van mindenütt, ahol magyarok élnek, ám patriotizmusa mégis konkrét, helyhez kötött. Legtöbb alkotása – bármennyire is mostoha volt hozzá – mégis a szülőföldjének tekintett Békés megyéhez és választott otthonához, a Balaton veszprémi partvidékéhez köti.

A 70. születésnapja felé közeledő művész munkásságát az Antall István értő előszavával és gazdag képanyagával megjelent album hitelesen mutatja be.

BOTH BALÁZS
Jehuda bar Simon

*követtem őt nap verte sivatagban
éjjel a kikötők fárosza fénylett
én olyan birodalmat akartam
ahol bőséges jutalmam nem csak ígéret*

*akkor se hittem a Mester tanában
mikor szava az ördögöket kiűzte
vásott saruszij metélte lábam
vakítón égett a Siloé tükre*

*egy éjszaka hozzám is eljött
kit gyerekként szőrös vadnak képzeltem
hogy fejére csavart kosszerű szarv nőtt
sárga tűzkör ég két sötét szemben*

*bűnös vagy mint a halász a vámos
– súgta szelíden – bűnös mind aki él
belembe egykedvű madár váj most
kar-vastag ágon leng a kötél*

Giovanni Antonio da Pordenone: Máté evangélista

*dénárral telik a tálka az elmenő
társa fülébe súgja: „bűnös”
az ítékezés joga itt Rómáé
nekem mi közöm életükhöz
de akkor ki naphosszat ültem
áttüzesedett asztalom előtt
hívást hallottam szelíd hang volt
mégis sugárzott valami erőt
hogy velem menjek veszni hagyva
csengő ezüstöt serpenyőt asztalt
az ismeretlen tengerkék szeme
vagy a hívás volt ami vigasztalt
tudta háromszor megtagadják
szögek kínját veti le húsvétvasárnap
és hogy ellenállni nem lehet
ennek a képtelen hívásnak*

A tékozló fiú

Hová juttatott a horgadó vágy,
vad gerjedelme a vérnek?
Napszámra falat kenyér se jut már,
bűzös ól, ahol élek.

A nők sikolyáért, mint homokszemek,
lepergett tallérom, időm java –
pogány istenkép, Hold lebeg
felettem, nem jutok én már haza.

De két erős tenyér melegében,
hogy megsülne szégyentől vörös képem,
borjú húsa serceg a nyárson,

szolgák sűrögnek, elszáll a harag, akár a füst –
megbocsáttatik hűtlen tékozlásom,
de atyám szakálla is ezüst.

– – –

Váltja egymást a két őrszem,
alszik a hold, hó nyilazza hátam,
kapám csorbul; a megrepedt földben,
kút sötétjében látomás van.

Én mégis, mint egy szál, szívós gyökér,
tapadva ellenállok a fénynek,
semmi sem enyém, barmon a kötél
sem, sziklaként porlanak el itt az évek.

Fivérem továbbállt északabbra.
Pénzen vett csókot szürcsölt az ajka,
borba fulladt a dús örökség,

szívembe harap a szégyen lángja –
nekem jutalmul gödölye sincs vágva,
apám, hozzák a legszebb borjúdát.

Próféta

Kenyér helyett pofon, por tömte szájam.
Irgalom nem lakott az embereknél.
A kakas szavától napnyugtáig
mondtam, amire engem kiszemeltél.
De vipera mérgét se utálják úgy itt,
mint a prófétát, ha lángokat hirdet –
mit mondjak még? Hiszen láttad szolgád.
Hát engedj. És bocsásd meg bűneinket.

A költészet napját koronázó Versmaraton egész napon át tartó, közel száz költőt megmozgató, országos eseménnyé nőtte ki magát, a tavalyi induláshoz képest emelkedett a megjelent hallgatók, érdeklődők és alkotók száma is. A Thália Színház előcsarnokában, irodalmárok forgatagában Both Balázst kerestem meg, hogy alanya legyen interjúmnak. A költő indulásától kezdve máig erősen kötődik a Magyar Naplóhoz, egy évtizede tagja szerzőgárdájának. Jelenleg harmadik kötete vár megjelenésre a kiadónál; erről, indulásáról, műveiről beszélgettünk.

Az élet szolgálat

Beszélgetés Both Balázssal

– *Első köteted Árnýéktalan pillanat címen jelent meg 2005-ben, majd 2010-ben következett a Látogatód jön, hasonló terjedelemben, hasonló motívumokkal, mégis más hangvétellel. Te miben látod a változást az induló versekhez képest?*

– Úgy gondolom, érettebb formakultúrájú versek jelentek meg a *Látogatód jön* című kötetemben, változatosabb is lett ez a formavilág, összetettebb és talán átgondoltabb is. Több a szonett, a klasszikus versmértékű alkotás. A képi világ is változatosabbá, sokrétűbbé alakult ezekben a művekben. Az első versem, a *Gótika* még 2001-es, tehát négyéves alkotó periódust ölelt fel az *Árnýéktalan pillanat*, és nagyjából ugyanennyit a második könyv. Mivel a harmadik kötetem is készen van, csak kiadásra vár a Magyar Napló Kiadónál, ezért hozzátéhetem, hogy ennek két és fél éves időszak elég volt a születéshez.

– *Most is dolgozol új verseken?*

– Az utóbbi egy évben szinte alig írtam, ellenben a második kötet megjelenése – azaz 2010 nyara után ontottam a verseket, persze később mind rosta alá került. Egy hosszabb betegség folytán lényegesen több időm jutott a költéssel foglalkozni, ellentétben a jelennel, mikor a

gyakorlati élet polipcsápjai fonódnak az időmre és a gondolataimra.

– *Ha jól tudom, az életedet meghatározza polgári foglalkozásod. Hogy kapcsolható össze a munkád az irodalommal?*

– Tizenhatodik éve vagyok rendőr Sopronban. Idegileg, fizikailag nagyon fárasztó, hiszen halálos balesetekhez, rablásokhoz és sok más lelki terhet jelentő esethez kell kimennem.

Mivel a versírás is feszültség, szinte vibrál az ember idegrendszerre, ezért a munka és az írás ráerősít egymás feszültségére, ami hosszú távon veszélyes, főleg kétkisgyermekes családapaként. Nyilván teljesen más élményanyaggal rendelkezem, mint az úgynevezett értelmiségi pályákon mozgó íróársak, de ha Balassira gondolunk, vagy éppen Villonra, akkor látjuk: az emberi lélek milyen hallatlanul sokrétű, gazdag!

Vallásos emberként azt gondolom, az élet szolgálat. Ma viszont az alázat és a munka öröme egyre ritkábban tapasztalható a javakra és élvezetekre beállított „carpe diem” világban. De erről érdemesebb Jézust faggatni az Evangéliumból. Sok kérdésünkre megnyugtató választ kaphatunk.

– *Megdöbbenett, hogy te rendszerként nem vagy tiszt. Képességeid nyilván nem akadályoznak, diplomával rendelkezel, a ranglétrán való előrelépés tehát nem lehet nehéz feladat. Miért maradtál hát meg törzsászlósnak?*

– Világéletemben tiszteltem azokat, akik határozottan és emberségesen tudták irányítani ezt az egyáltalán nem könnyű munkát és a beosztottjaikat. Erre én sosem éreztem ambíciót, tehetséget magamban. Maradtam inkább a közterületi szolgálatban, amely a maga izgalmaival, változatosságával mindig új meglepetéseket tartogat. Nem mindegy például, hogy miként szólítod meg a nyomorgó hajléktalant, vagy épp a NASA-nál dolgozó űrkutatót (ilyen esetem is volt). Mindenki szeretné meglátni Isten képmását. Ez talán fennkölt hangzik, és egy agresszív elmebeteg esetében komoly próbatételt is jelenthet az intézkedés.

– *Számodra fontos a család, gyermekeid, feleséged ihlették számos versedet. Család és költészet: támaszai vagy ellentétei egymásnak?*

– A család nyújtotta érzelmi biztonság pótolhatatlan számomra. Ha a megírt versekre gondolok, a szü-

letés megélt csodáira, a napról napra nyíló értelmű-érdeklődésű gyerekektől kapott szeretetre, akkor azt kell mondanom, hogy táplálója, fűtőanyaga az életemnek a család.

– És nem zavar az, hogy egy ideje nem születnek új alkotásaid? Nem akadályozzák a hétköznapi nehézségei a művészetedet?

– A költőknek mindig is voltak hallgatási periódusaik, esetenként évekre, évtizedekre is terjedhetett egy-egy ilyen néma időszak. „A megszólalásban benne van az elhallgatás kockázata” – idézhetném Pilinszkyt.

Mivel most van előkészületben a legújabb verseskötetem, ezért nem is feltűnő, ha egy ideig nem írok. Fontos az is, hogy az alkotás ne váljon nyomasztó kötelességgé. Nekem nincs a vállamon az irodalmi jelenlét terhe, nem erőlködöm, hogy jelen legyek ebben a közegben. Nem is írok igazán sokat. Viszont olyan verseket adok nyomtatásba, amelyeket öt vagy tíz év múlva is vállalhatok. Ez nem csupán formai, stilisztikai, hanem etikai igényességet is jelent nálam.

– Tehát nálad nem egyetlen pillanatot alatt születik meg a vers, hanem folyamatosan dolgozol rajta?

– Igen, csiszolom a sorokat, rímeket, és sok helyről kérek kritikát, vagyis számomra hiteles költők véleményét, mint például Sarkady Sándorét, de másokét is. Konkrét művekről, szöveghelyekről, sorokról, rímekről beszélünk ilyenkor.

– Hová küldöd a kész verset?

– Első versem a Magyar Naplóban jelent meg, vagyis nálatok. Oláh János vett a szárnya alá, és Szentmártoni Jánosnak is sokat köszönhetek. A köteteim is a Napló könyvkiadójánál jelentek meg, a legújabb is itt készül. Nagyon sokat jelentett, mikor elindultam a

pályán, ez a bizalom és segítség táplálta az alkotó szándékot.

– Mit jelent soproni költőnek lenni? Könnyebb vagy nehezebb szűkebb pátriához kötődve alkotónak lenni?

– Az internet világában a közlésre szánt írás percekben belül megjelenik a szerkesztő képernyőjén. Ebből a szempontból mindegy, hogy Sopronban élek vagy Pesten. Ha az irodalmi rendezvényekre, a kapcsolatokra és a nyüzsgésre gondolok, akkor elgondolkodtat. Mivel sosem voltam igazán társasági ember, jobban szerettem a szobám magányában olvasni vagy dolgozni, égetően nem hiányzik a nagybetűs irodalmi élet. Végül is itt él Sarkady Sándor, Rakovszky Zsuzsa, Kerék Imre, nem légtüres tér ez a város.

– Beszéljünk még a köteteidről. Úgy éreztem, a két könyved verseiben egy úton haladsz végig, eljutsz valahonnan valahová. Milyen ez az út?

– Az első ciklus az első kötetben az *Éjfél* címet kapta, míg a második kötet végén a *Harmincig* ciklus áll. Az érzéki szerelemtől a családi élet képeiig jutottam el e két ciklus között. Az ifjúság az az időszak, amikor még alig nyomja felelősség az ember vállát. Nincs lakás- és autóhitel, nincs család, gyermek és asszony, kötöttségek kevéssé nyugózik a költőt, aggódni kevéssé és más dolgok miatt kell, mint később apaként, férjként. Innen indul a költészetem, és eljutott a gyermekeim születésének élményéig, az apaság felfogásáig. Nem egyszerre, de az időben előrehaladva lassan beérik az ember, ami persze a költészetre is hatással van.

– De nem csupán a látásmódod, hanem a képeid is sokat változtak, fejlődtek.

– Azt hiszem, költői alkatomból fakad a képi megjelenítés, az a megfogalmazásmód, ami verseimben tükröződik. Nincs mögötte szándékoltság, egyszerűen képi struktúrában bontakozik ki a költészetem. A festményverseim ennek pontos lenyomatai.

– Számos verslezárásod szinte mottója az egész műnek, mintha erkölcsi összefoglalása lenne a képekben ábrázolt miliőnek. Legalább tucatnyi példát tudnék rá; álljon itt egy, a *Vörös modell című szövegből: hét sorban ábrázolod a recski lágert, lyukas bakancs, nyolc csaholó véreb, negyven kilós apa, fegyveren babráló őrmester, fagyott körmű lábak képei sorjázna. És a zárás, a nyolcadik sor: „mennyit kell vétkezni, Uram, hogy ne járjon bűnbocsánat”. Ez is költői alkat kérdése?*

– Az ember által teremtett embertelen világot gyakran ábrázolom, Recsk, Auschwitz számomra egyetlen gonoszság megtestesülései. E témákról írt verseim, mint a *Pestises imája* vagy a recski versek más történelmi időben is hatnának. A lezárások pedig csakugyan összegzések. A képben leírtak sűrítése egyetlen igazságba viszont megint nem keresett, nem szándékoltsági technikai döntés, hanem valóban személyiségemhez kapcsolódó jegy. „Az elvontat a valóságban belül tudom megközelíteni.”

– Úgy éreztem, nem társadalmi szerepvállalásról van szó, amikor mártír verseidet írod (ez a ciklus címe is), hanem inkább megértésről, feldolgozásról. Hogyan látod saját mozgatóidat ezeknél a műveknél?

– Meg kell érteni, mi történt a történelemben, hogy embereknek, sőt embertömegeknek elvették a jogaikat, vagyonukat, végül az életüket. Mindent, ami fontos volt,

ami emberré tesz minket is. Ezzel szembe kell nézni. Megdöbbenő, ahogy minimalizálódik az alapvető létszükséglet, mint például Székely Magdánál. Elpusztul a test, még a csontvázat is kemencében égetik el, hogy füstje az égbe szálljon, mint valami ószövetségi áldozatnál. És mindezt nem barbár kannibálok tették, nem szörnyek, hanem kulturált, technikailag fejlett államok civilizált tagjai.

– *Írhat valaki hitelesen arról, amit nem élt meg? – kérdezheti a szkeptikus. Miként ábrázolható a XX. század effajta apokaliptikus eseményeit, ha magad nem éltél e korban?*

– Visszakérdezhetnék: hogy írhatott Kodolányi János zseniális regényt Jézusról, vagy éppen Mózesről? A téma nem hagyja békén az embert, meg akarja íratni magát. „A dal szüli énekesét” – ahogy Babits fogalmaz, ennél szebb és lényegre törőbb választ nem lehet adni.

– *Beszéltünk Székely Magdáról, Kodolányiról, idéztél Babitstól. Kik a példaképeid a kortárs és a klasszikus irodalomból?*

– Konkrét példaképeim nincsenek, úgy gondolom, valamiképp mindenki a saját (belső) világát várossá építi fel a költői életművében. Azt mondják, az újhidas hagyományhoz köthető a költészetem, nem vitatkozom. Igazság és „lírai aranyfedezet” legyen a versben, mindegy, hogy ki írta. Említhetnék jobban szeretett költőket, életműveket, de nem teszem, félek, közben sokat kifelejtene a felsorolásból.

– *Az Árnyéktalan pillanatban a legtöbb versed kifejezetten statikus, kevés bennük a mozgás, leírá-*

sok, rögzített géppel készített képek ezek. A Látogatód jön című kötetben pedig még nagyobb számban festményeket verselsz meg. Megfigyelő vagy? Kívülálló?

– Festményről írni: kísérlet. Mitör fel a lélek mélységeiből, milyen képi válaszok alakulnak

A költő gyermekeivel, Vandával és Ábellel (2012)

rímeikké, versegésszé egy kép látán... Nem kívülállás ez, inkább belehelyezkedés az ábrázolt élethelyzetbe, hangulatba. (Így lett például Vajda Lajos *Felmutató ikonos önarckép* című művéből a két világ határán álló lélek keserű vívódása.)

Másrészt kísérlet olyanformán is, hogy ha nincs konkrét belső készítés az írásra, akkor a képzőművészeti alkotás inspiráló lehet. Sok költőnk írt festményekről, utoljára talán az általam nagyra becsült Gyurkovics Tibornak volt ilyen nagyívű vállalkozása.

– *Miként lettél keresztény költő? Mit jelent kereszténynek lenni (az irodalomban)?*

– Pilinszkyt gyakran aposztrofálták „katolikus költőként”. Ő erre így felelt: „költő vagyok és

katolikus”. Kereszténynek lenni, azaz Krisztus követőjének, teljes életet és embert kíván.

Hogy az irodalomban ez mit jelent, arra nem tudok neked felelni. A naponta megélt kegyelmek és próbatételek teszik erősebbé és tudatosabbá a hitemet, ezt tudom.

– *Számodra létezik olyan, hogy költői hivatás? Felelős ember a költő, vagy csupán l’art pour l’art alkot?*

– Nem könnyű kérdés ebben a sztárológikára felépített világban. Ha Weöres Sándorra vagy Nagy Lászlóra gondolok, akkor egyértelmű a válasz; persze mondhattam volna sok más nevet is. Azért a felelősséget mindenképp vállalni kell a leírt versért, de az egyéni felelősségvállalás szükségessége sincs túlságosan kihangsúlyozva mostanság. Ez belső igény és tartás kérdése, minden írónak a lelkiismeretére van bízva.

– *Hová tartasz? Van benned törekvés valami felé?*

– Törekvés nincs bennem; amint említettem, jelenleg a művészi ambíciók helyét a gyakorlati élet sürgető teendői foglalják el. Minden költő életében vannak kevésbé termékeny korszakok: Buda Ferencnél olvastam, hogy évente talán egy-két verset ír. Két könyvem jelent meg, a harmadik pályázat alatt áll, mindez az utóbbi hét esztendő terméséből.

Meglátjuk, mennyire nyúlik hosszúra a hallgatás ideje, de mostanában a családomnak, szüleimnek van szüksége a segítségemre, aztán ott az éjszakázás a munkahelyen, szóval: egyelőre másféle szolgálatra rendeltetem, nem az írásra...

Urbán Péter

WALTER PIROSKA
Az élő hangszer

François Emmanuellel, valódi nevén François-Emmanuel Tirtiaux-val, a Rossel-díjas¹ íróval, költővel 2006-ban találkoztam egy belgiumi fordítótáborban, ahová kifejezetten műfordítók kedvéért jött el – közel egyórás késéssel, mivel kertészkedés közben elfeledkezett a megbeszélte találkozóról.

De a helyszínen már teljesen „jelen” volt, nagyon örült, hogy éppen ezt a regényét fordítják magyarra, elmondása szerint ugyanis *A szomszéd szoba* az egyik, ha nem a legkedvesebb regénye. Őszintén reméltem, hogy nem minden fordítójának mondja ugyanezt, de rögtön el is oszlatta kételyeimet, mikor láttam lelkesedését, ahogyan erről a regényről beszélt. Ezt az is alátámasztja, hogy ebben a regényében több önletrajzi vonatkozás fedezhető fel, valamint a Lengyelországban játszódó fejezet szintén általa is megélt eseményekből táplálkozik. A Jaruzelski-féle hadiállapot alatt valóban többször is járt ott, segítségképpen gyógyszereket vitt ki titokban.

A szomszéd szoba című regény sokoldalú, nem lehet egyetlen címkét sem ráilleszteni. Főképpen egy család története, ugyanakkor egy nyomozás valós történelmi színpadok között. Három fejezetből áll, az első és az utolsó fejezet egy elzárt franciaországi kisváros melletti birtokon játszódik, ahol három generáció él egy fedél alatt: ez Seignes, a seignes-i ház lépvidékkel, lovakkal, óriási hőséggel; ide tér vissza a cselekmény a regény harmadik szakaszában. Eközben az idő is halad, az első fejezetben a főhős, a tizennégy éves Ignace (a felnőttek világa által állandóan) korlátozott ismeretei révén, gyermeki, igen érzékeny szemszögéből követhetjük az eseményeket, míg a középső fejezetben, mely – mivel a szálak ide vezetnek – már a hadiállapot alatti Lengyelországban játszódik, a kamaszból férfivá érett Ignace ered nyomukba a családjukat körülengő, megfjethetetlen látszó titkoknak.

A regénybeli Ignace családjának több különös tagja is van, például a bohókás és zavarodott Cyril nagybácsi, a regény egyik kulcsfigurája; mint utóbb kiderült, a szerző egyik „kedvence”, vagy Ignace

nővére, Maud, a magába forduló fiatal lány, akit az ismeretlenbe vesző külön útjaival, szótlanúságával állandó titokzatosság vesz körül. De a legnagyobb rejtély talán mégis ikertestvére, Else, akiről Ignace monológjaiban újra meg újra szó esik, de sosincs jelen: ő az, aki korábban tisztázatlan körülmények között eltűnt vagy meghalt, nem tudhatjuk biztosan. Mindenesetre a családban azóta még nevének kiejtése is szentségtörésnek számít. A család élete ezek között a tabuk, elhallgatott szavak, elfojtott vágyak és találgatások közepette zajlik. A legélesebb viták Ignace anyja és nagyanyja között lánognak fel, közvetve Else és a komoly veszteséget jelentő, hiányzó apafigura után tatóngó úr miatti konfliktusok nyomán, és ezek a veszekedések pattanásig feszítik a húrokat a család amúgy sem meghitt életében. A csaknem vérre menő szócsaták jeleneteihez pedig „régiből” álló személyzet asszisztál. A regény vége kristálytisztán látatja az olvasóval, milyen hibákat vétettek a szereplők, mit kellett volna másképpen tenniük. Ezért a vég leginkább új kezdet, nyitás a jövőre, megtisztulás, de legalábbis szembenézés az előzményekkel, egy közös múltú, de immár egészen más összetételű családra vár a feladat, hogy mássá válva a régi vitákat örökre maguk mögött hagyják. François Emmanuelnél a szereplők karaktere aprólékosan kidolgozott, bemutatásuk mégsem fordul át merev analízisbe vagy ítélezésbe.

François Emmanuel életében a pszichiáteri munka és az írás jól megfér együtt, ma is praktizál, miközben a francia ajkú belga nyelvi és irodalmi akadémia tagja. Érdekes módon Lengyelországhoz éppen emiatt kötődik egy számára igen kedves szálal: 1980-ban a Jerzy Grotowski-féle paraszínházi tevékenységbe is belekóstolt, hogy egy időre kiszakadjon lélektani tanulmányaiból. Ezek a tapasztalatok rengeteg energiát adtak neki az íráshoz, új nézőpontokkal gazdagították életét. (Ekkor vetette papírra eddig talán legelismertebb regényének, a *La passion Savinsen*-nek az első változatát is.) Megfigyelhettem, mikor felolvasott hallgatóinak a regényből. Hanghordozását hallgatva az volt az érzésem, ez a fajta interpretálás az egyik jelentős Grotowski-tétel megvalósítása: nem az előadó szólal meg, hanem a szöveg szól az előadó által, aki csak hangszerként közvetít, felolvasása muzsika, hangok rezgése a levegőben. Ezt a líraiságot tükrözik írásban a zengő és időnként végeláthatatlan mondatai, és ezt a hangvételt igyekeztem visszaadni a magyar fordításban.

¹ A Victor Rossel-díj a francia nyelvű kortárs belga irodalom leg-rangosabb díja, évente egyszer kerül kiosztásra. A szerzőnek a *La passion Savinsen* című regényéért ítéltek oda 1996-ban.

FRANÇOIS EMMANUEL
A szomszéd szoba

(részlet)

Mama szeméből, mely végtelenül mély és megfoghatatlan volt, tele fénnel és éjszakával, és gyakran elbizonytalanodott, mihelyt kérdezni szeretett volna tőlem valamit, kiolvashattam jelenlétem miatti zavarát, melyet, gondolom, apámmal való hasonlóságom okozott, akinek vonásait viseltem. Mama elnyomott egy háritó gesztust, aztán zavarát egy érthetetlen mozdulattal leplezve sóhajtotta: „mire jó ez, Ignace, hisz úgyis tudod...”, de most kijött utánam a konyhába, és hirtelen így szólt: „Ignace, beszédem van veled.” És e szavaktól megijedtem, hogy most átbillenünk arra az ismeretlen területre, amelyet mindketten oly nagy gonddal kerültünk. Ez a hely a fény volt. Anyám hívott, én pedig követtem a kertbe a zümmögő bogarak koncertjétől kísérvé, a fűben száradó kiterített lepedőket kerülgelve. Ezen a délelőttön könnyű nyári pamutruhát viselt; odakinn leült az idegen mellé, a mocsári tölgy tövébe, erről a helyről biztosan tudtuk, hogy itt senki sem hallhat meg minket. Azon gondolkodtam, hogy nyilván csakis a férfi jelenlétének köszönhető ez az őszinte közeledés, ez a világos beszéd: „beszédem van veled.” Anyám, még mielőtt belefogott volna, vetett egy oldalpillantást a férfi felé, aztán fejét lehajtva óvatosan belekezdett, minden szót külön meggondolt, mintha attól tartana, nem fejezi ki magát megfelelően, s ettől úgy éreztem magam, mintha egy bemagolt ünnepi beszédet hallgatnék: tizennégy éves lettél, Ignace, és tudom, hogy téged is, akárcsak minket, nagyon megviselt, hogy Else elment tőlünk, olyan ez, mint ha egy közeli hozzátartozónk meghalna, azt is csak apránként tudjuk feldolgozni, így hát nem csoda, ha Else eltűnének tudatával képtelenek vagyunk megbirkózni. Három éve már annak, hogy ebben a bizonytalanságban élünk, és bizonyára rosszul tettem, hogy nem beszéltem erről veled, de azt gondoltam, éppen így óvhatlak meg ebben a sebezhető életkorban. Egyszerre felemelte szemét, tekintetét mereven a fák körvonalára szegezte, majd suttogóra fogta, hogy csak nagy ügyel-bajjal tudtam követni, elmondta, mennyit küzd a napi teendőkkal és az árnyakkal, s kifejezte szent meggyőződését és

hitét az anyai hivatásban. Emlékszem, többször kiejtette a Tadeusz keresztnévet, így szólította az idegent, és elmondta, Tadeusz milyen alapos nyomozást végzett Lengyelországban, és meg van győződve róla, akárcsak ő maga, hogy a lengyel hatóságok eltitkolják az igazságot. Tadeusz úgy gondolta, hogy a megoldás kulcsa részben itt, Seignes-ben található, mondta hirtelen, és gyorsan hozzátette: ő úgy gondolja, hogy nővéred, Maud talán tudhat valamit. Az iménti szavak szemlátomást kimerítettek, de még folytatta, említett egy levelet, jobban mondva egy összegyűrt cetlit, amelyre Faustina bukkant rá, és amelyet Maud Else-nek szánt. Hirtelen mélyen felkavart a tudat, hogy Else-ről most egyszerre a jelenben beszélnek, ráadásul mint olyasvalakiről, aki levelet kaphat, de anyám, amint észrevette rajtam ezt az esztelen reménykedést, mindjárt pontosabban fogalmazott, és kissé kuszán elmondta, hogy a levelet nem név szerint Else-nek címezték, erre csak ők következtettek, ezenkívül van még egy furcsaság, egy megmagyarázhatatlan tény, mégpedig az, hogy a levél olyan nyelven íródott, amelyről eddig nem sejtették, hogy Maud is beszél, végül hozzáfűzte, hogy Else betegsége, illetve balesete a lehető legnagyobb elővigyázatosságot kívánja meg mindannyiunktól. Elhallgatott, aztán könnyögre fogta: ha tudok valamit, amit a nővérem mondott el nekem, nekik is mondjam el. Ha a legcsekélyebb esélye volna is, hogy Else még életben lehet, meg kell ragadnunk a lehetőséget. Azt feleltem, hogy Maud nekem sem mondott semmit, nem is mond nekem soha semmit, ekkor az idegen vette át a szót, és kissé bonyolult szavakkal elmondta, hogy apám közeli jó barátja volt, kiemelte helyemet, mint fiatal férfiét a családban és azt is, hogy rögtön látta rajtam is ugyanazt a világra nyílt tekintetet, ugyanazt a lelkes kíváncsiságot. Hízelt, hogy ez a művelt idegen ilyen módon állapítja meg a kapcsolatot apámmal, és ahogy megfontoltan, némileg mesterkélten módon szól hozzám, mintha máris kész férfi volnék. Tudom, hosszú percekig fel sem fogtam, mit mond, csak hallgattam kellemes, megnyugtató hangját, és átfutott fejemen a gondolat, hogy ő is apám hazájából való, és ez az ország most nemcsak az Else-szel kapcsolatos szörnyűség helyszínét, hanem nevem, Olszewski eredetét is jelenti; furcsa családnevemet, amelyben gyanakvó hitetlenség viaskodik a bizarr evidencia hűvös nyugalmaival, mindig le kellett

betűznöm. Amikor befejezte, anyám rátért arra, ami a legjobban foglalkoztatta, vagyis hogy tudom-e, hogy Maud eljár Madame Aguilarhoz – újabban tehát így nevezik. Azt feleltem, erről nem tudok semmit, és minden bátorságomat összeszedve megkérdeztem őket, mert tudni szerettem volna, hogy mi is történt valójában vasárnap a matemasse-i erdőben. Anyám tanácstalanul elhallgatott, a férfi felé fordult, s ő erre kisvártatva elég nyíltan belekezdett, aprólékosan beszámolva a részletekről, ami nekem valahogy különös és illetlen magyarázkodásnak tetszett. Madame Aguilar a matemasse-i erdőben akadt rá a két öreg fatörzs tövében oldalán fekvő kuporgó Maudra, ezután az orvos megvizsgálta és megállapította, hogy tettelességnek nincs nyoma. Nem értettem, mit jelent, hogy tettelesség, ugyanakkor a leírásból felismertem a helyet, ahová nővéreim vittek el egyszer magukkal játszani, kunyhót építettünk, meg egymás kezét fogva átöleltük az egyik fa törzsét, arcunkat odaszoritottuk a kérgéhez, még így is épphogy a felét értük át a százéves tölgynek, és arra is emlékszem, hogy az egyik bemélyedésében volt egy gallyakkal és levelekkel puhán kibélelt kuckó, akkoriban még össze is vesztünk ezen a titkos, szent búvóhelyen. Tehát éppen itt találtak rá Maudra összekuporodva, mégpedig – ahogy az idegen mondta – a sérelmére elkövetett tettelesség legkisebb nyoma nélkül. Anyám ekkor karon ragadott, és halkán kérlelni kezdett: menj oda hozzá, beszélj te vele, neked talán megnyílik. Én pedig bólintottam, éreztem, hogy a szemembe könnyek szöknek, de igyekeztem az érzelmeimet visszafojtani. Aztán később egyedül álltam a kert közepén a fűvön, anyám és az idegen engem nézett, anyám ültéből félig felemelkedve szólongatott, de hangja nem ért el hozzám, ebben a pillanatban minden újra lepergett előttem. Faustina egy épp ugyanilyen nyáron, ugyanilyen fehér napsütésben, éppen három évvel ezelőtt talán napra pontosan jön felém, és csak annyit mond: Else... de nem tudja folytatni, a halántékomat fogva fejemet kötényébe temeti, és elcsukló hangon zokog: de hát mi történhetett vele? mi történhetett?... Nagyanyámon ezekben a napokban furcsa rángatózás jelentkezett, minduntalan Alexist hívta, mérgesen kapta fel a telefont, a verandán nagy robajjal csapta be az ablakszárnyakat, makacsul morgolódott (hogy ő megmondta, csak senki nem hallgatott rá), vagy az ebédnél, ahol csak ketten ültünk a hosszú asztal két

végében, fejét felemelte, és elnyűtt, erőtlen hangon így szólt – csakis énelöttem, mivel én voltam a kedvence –: ne is kérdezd, kicsikém, mikor jönnek haza, én már semmit sem értek, semmit az égvilágon. Szemében kárhozat tüze gyulladt, és olyan fájdalomé, amit még soha nem láttam rajta azelőtt. Aztán hallottam a falakon is átható, dühödő hangját, amint a telefonba kiabálja, hogy mindannyian hasznavehetetlenek (de kikről beszélt, kik hasznavehetetlenek, és miért?), s ettől fogva a ház ritmusát ezek a vészjósló csengések szabták meg, a végtelenbe nyúló beszélgetések hangos felcsattanásokkal és nyílt kérdésekkel, és mindig hiányzott a beszélgetés másik fele, a hangé, amely odaátról, a vasfüggöny túlsó oldaláról beszélt, Oszkina, Zelimka, Lengyelország. Ahonnan az első távirat érkezett, és ahová a telefonos próbálkozások irányultak napjában kétszer vagy háromszor, úgy, hogy én még nem értettem, mi is történt valójában, csak azt tudtam, hogy a nővéremről van szó, és hogy ettől fogva minden halkán elszuttogott szó, minden kétely, titkos szóváltás és találgatás körülötte forgott. Folyton visszatértek ezek az unos-untalan elrebegett szavak: rendőrség, konzulátus, nyomozók, kutatás, vízum, meghosszabbítani, francia nagykövetség, aztán valami Grundbergről meg varsói megbízotról beszéltek, és Vorodskiról, aki persze nem tesz semmit. Szavak Oszkinából, egy távoli, homályos világból, fel- és elfedve azt, amit így is alig lehetett érteni, szavak, melyek talán egy mondatban rejtőzhetnek, de örökké töredékesek és megfoghatatlanok, és azt sejtették: Else eltűnt, elveszett, vízbe fűlt, vagy elrabolták néhai apám szülőföldjén, pedig csak világot látni utazott oda ikerhúgával és nagybátyjával, egyszóval a halál megint lecsapott Seignes-re, mert kiszemelte a nekem legkedvesebbet, úgyhogy próbáltam visszaemlékezni, mi volt Else utolsó nekem szánt szava két héttel ezelőtt, milyen volt tekintete az indulás előtti izgatott pillanatokban, mielőtt húgával a távolodó taxiban ülve szem elől vesztettem őket, de akkor úgy éreztem, hogy ez is csak egy szokásos, átmeneti távollét, hogy öröme tettetett, láttam, amint egy hosszú pillanatra lehunyja szemét, cinkos jelül annak, hogy ő sem egészen közömbös. Én sem éreztem meg a közelgő veszélyt, mellyel az utazás fenyegetett, amelytől nagyanyám egyfolytában óva intett, anyám viszont elintézte egy könnyed vállrándítással. A júliusi kánikula idején, mikor minden

élettől virul, akkor köszöntött be életünkbe a pusztulás, azon a nyáron, mely épp olyan volt, mint ez a mostani; negyven gyötrelmes, végeérhetetlen napon át, reménnyel kecsegtető telefoncsöngésekkel meg-megszakítva, úgy, hogy nagyanyám lassan már ki sem kelt az irodai karosszékéből, és a ház körüli tennivalókat teljesen ránk hagyta, Faustina, Alexis és én pedig tettük a dolgunkat szó nélkül. Lassacskán az igazságra is kezdett fény derülni, a többiek folyton halogatták visszatértüket, végül elhatározták, egy időre felhagynak a kereséssel, és Kelet-Németországon keresztül hazaindulnak, tesznek még egy kitérőt a belgiumi unokatestvérekhez, úgy tervezték, Párizsban is megállnak majd, ahol Cyrilt kezeltek (de hát mi baja? miért kell kezelteni?), és felveszik a kapcsolatot a minisztériummal meg azzal a bizonyos Grundberggel. Mígnem egy este, augusztus huszonhatodika éjjelén megérkeztek; anyám úgy megszorította Maud karját, mintha attól félne, hogy elveszítheti, Cyril nem volt velük, a taxi sofőrje kirakta a csomagjaikat, és lehorgasztott fejjel elhajtott; a jelenet középpontjában Maud tekintete, méltatlankodó, a szíve mélyéig felháborodott, egyben kételkedő tekintete, mintha saját otthonát nem ismerné meg, és magyarázatot várt, sőt követelt volna, mi meg mintha ott sem lennénk, ránk sem hederített, egy percnyi döbbszent csend, aztán lassan megindult a lámpafényben, ügyet sem vetve az aggódó Faustínára, sem Alexisra, anyám villámgyorsan magához szorított, az anyjára pedig hangosan ráripakodott: egy szót se, nagyon kérlek, ne szólj egy szót se! Ott álltam a tűző napon a fűvön, arcom csupa könny, messzebb tőlem anyám és az idegen hófehéren vakított a napfényben, mégis oly aprónak és távolinak tűntek mindketten, a férfi felkelt, és anyám felé nyújtotta karját, mintha vissza akarná tartani, de ő az árnyékból kilépett a fényre, és imbolyogva megindult felém.

Az éjszaka közepén kis koppanásokra riadtam, tisztán hallottam őket a fal túloldaláról, szabályos időközökben szünettel megszakítva következtek egymás után, egy pillanat alatt kiverték szememből az álmat, azonnal felültem, és mint egykor, abécérendben olvasni kezdtem őket. Megrémltem, mert ezt a játékot azelőtt Else, nem Maud játszotta velem esténként, hiszen ő aludt a szomszéd szobában, és mikor már mindannyian nyugovóra térünk, így morzézunk egymásnak üzeneteinket a kék falon

keresztül, egyik oldalán én, a másikon Else, akkor ő volt, most is csak ő lehet, pontosan hallottam, és konokul hinni akartam; ilyen makacs a test, ilyen lassan felejt, ez az apró reménysugár szinte megbénított, de lassanként elhessegettem a csalóka ábrándot, visszatértem a jelenbe, fületem a falhoz tapasztottam, és megpróbáltam a szomszéd szobából érkező üzenetre összpontosítani, elképzelve az egyetlen lehetséges magyarázatot, miszerint Maud az, ő nyitotta ki a szobájából nyíló belső ajtót, így jutott Else szobájába, gyere, kopogta: G.Y.E.R.E.

A szobájához botorkáltam, ott beillesztettem a kulcsot a zárba és óvatosan elfordítottam; a két szoba közti ajtón gyér, sárgás fény szűrődött a szobába, világánál a széthajigált ágyneműt pillantottam meg először. Maud feküdt ott a csikos ágytakarón, arcán különös mosoly, talán szórakoztatta a zavarom; a szoba gyászos rendjében minden érintetlenül maradt, az ablakokon vastag pamutfüggöny, a klarinét tokja az íróasztalon hevert egy itatóspapíron, az íróasztal lábánál iskolatáska, a fésülködőasztalkán apró tégelyek sorakoztak, a falakon mindenütt hatalmas poszterek lovakról a camargue-i mocsár vizét fröcskölve, a frissen betört, gesztenyeszín Tanga még féktelen csikóként, amint Else büszkén vezeti kötőfékénél fogva. Tangát egyszer el akarták szállítani egy sötét teherautóban, négy férfi jött érte, ketten tartották elől, másik kettő hátul vezette szíjon, cibálták, húzták a sárban a szerencsétlen párát előrehátra, az meg úgy kirúgott, hogy mindjárt elvesztették az addig megtett utat, ostorral noszogatva addig-addig rángatták, míg anyám visszakönyörögte a lovat, és borsos árat fizetett a lókupecnek meg a legényeinek, akik kénytelen-kelletlen üres kézzel távoztak, a megbokrosodott, félvér pej meg úgy tajtékzott, mint egy harci mén két csata között. Maud felém nyújtotta karját, hogy visszakisérjem a szobájába. Lefeküdt az ágyára, eloltatta velem a lámpát Else szobájában, az ajtaját pedig becsukatta, aztán ujjal rámutatott a holmikra, amelyeket vissza kellett rendeznem az ajtó elé. Utána sokáig szorongatta kezemet a kezében, mosolyogva, fennhangon motyogott valamit, valamilyen furcsa, távoli utazásról, ahova ő elment (nem emlékszem, hogy ekkoriban valaha nevéen nevezte volna, ahogy egyébként mi sem, olyannyira, hogy neve lassan kihullott beszélgetéseinkből, más szavakat fertőzve meg vele, ahogyan az emlékezet is átítatja a dolgokat; egyedül anyám merte kiejteni olykor, tisztán, remegő han-

gon: Else, de szinte mindig csak akkor, amikor ősrégi időkről esett szó, aztán lassacskán már nem mondtuk: Else szobája, hanem csak a szoba; nem mondtuk többé, hogy Else lova, hanem: Tanga, és még kevésbé, hogy Else eltűnése, legfeljebb: Oszkina). Mert soha többé nem hagyhatom magára, motyogta Maud, majd hozzátette, hogy anya szomorú lesz, és nekem meg kellene őt vigasztalnom, bár ebben igazából nincs is semmi szomorú, ez az utazás is csak olyan volt, mint a többi, az a belső hang súgta neki, amely ellen a többiek összeszövetkeztek, az idegen azért van Seignes-ben, hogy meghallja ezt a hangot, meghallgassa és megértse, amikor nincs mit érteni, hisz nem is értheti ezt senki... Ebben a pillanatban az óra kettőt ütött, aztán két fémcsengéssel követte az inga bronzmutatója is, Maudot lassacskán elnyomta az álom, kezének szorításából azonban mit sem engedett. Ezután olyan halkán folytatta, hogy nem tudtam eldönteni, vajon még hozzám beszél, vagy már csak magában, szavaiból többször kihallottam nevemet, majd félreérthetetlenül és világosan azt is, hogy a ruhásszekrényben legalul, a ruhák alatt lapul egy fekete füzet és egy doboz tele jegyzetlapokkal; utasított, hogy ezeket a lapokat adjam Joyce Aguilarnak, a füzetet pedig Cyrilnek, hogy rejtse el kaptárain mélyén. Az említett dolgokat tényleg ott találtam, elő voltak készítve a szekrényben az összehajtogatott ruhák alatt, Maud tehát mégsem álmában beszélt, egyébként mozdulataimat szemével követte a félhomályos szobában, aztán egy biccentéssel kitést a szobájából.

A második emeleti lépcsőfordulónál zajt hallottam, ezért már nem maradt időm kulcsra zárni az ajtót. Egy perc múlva már újra az ágyamban feküdtem, mikor az ajtó alatt észrevettem egy sárga fénycsíkot és anyám megtört hangja hasított a csendbe, aztán kulcs nyikorodt szárazon a zárban. Az ajtónál megtorpant, résnyire nyitotta: fenn vagy, Ignace, te voltál az előbb? – kérdezte, de nem szóltam. A fekete füzet kereszt alakban zsinaggal volt átkötve. Kihúztam a papírokat a dobozból, átfutottam, de nem olvastam el őket, tintától sötétlő, sűrűn teleírt lap volt mind, margó és bekezdések nélkül, mindenütt elejétől végéig dőlt sorok, kígyózó párhuzamos vonások, gömbölyű hurkok, sok-sok oldalon keresztül, sehol egy írásjel, leszámítva néhány vízszintes vonalat, semmi nem szakította meg a hömpölygő betűfolyamot. Ahogy kezdtem kislabizálni a kusza jelhalmazt, szavakat fedeztem fel, melyek nem tartoztak semmilyen nyelvhez, értelmet-

len szótagtorlódásokra hasonlítottak, hangzásuk alig-ha volt ismerős, helyenként a szavakra új szavakat és szótagokat írtak, mintha az átírásnak különböző rétegei lennének, és diktálás közben olykor szünet állt volna be, aztán az írás ismét folytatódott volna, ugyancsak hirtelen. Keresni kezdtem egy szót, egyetlenegy, ami számomra is jelenthet valamit, és több helyen felfedeztem a nagybetűvel írt Oszkina nevet, végül összehajtogattam a lapokat, és figyelmemet a fekete vászonborítású füzetre fordítottam. Amikor kibontottam a zsinagét, vagy húsz, textilcsikkokkal egymáshoz erősített kartonpapírt találtam. Mindjárt az első oldalon felismertem apám egyik rajzát, egy történethez vagy meséhez készült ügyetlen és naiv illusztráció volt, melyből már csak arra emlékszem, hogy egy kislány háttal áll egy sötét erdő előtt, a lap túlsó oldalán pedig tükörképe, egy másik kislány áll háttal ugyanazon erdő előtt, hajszálra ugyanígy. A golyóstoll vonásai egyik figurától a másikig szaladtak, a mély barázdák ráfutottak és összefirkálták a kötést is, úgy-hogy itt-ott át is szakadt a papír. Emlékezetemből minden további nyom eltűnt, mintha az első két, tisztán kivehető oldal előrevetítené a történet folytatását, és a további lelepleződést e két iker búvőkörébe akarná vonni, akik a könyvet vízszintesen kettészelő kötés két oldalán helyezkednek el, a kötésmenti hasadást mély, pontatlan vonásokkal többször is aláhúzták, ez mintha az elválasztást akarná hangsúlyozni, vagy épp ellenkezőleg, az eredeti vonalat emelné ki jobban. Az éjjel nyugtalanul aludtam, minden pillanatban attól tartottam, hogy valaki benyit a szobámba. Anyám másnap az egész napot a városban töltötte; forró, száraz szél kerekedett, dühöngve tépázta a bozótost, még napokig fújt kitartóan; a szobám biztos magasából figyeltem a háziak jövés-menését meg a ház körüli mozgást, Faustina hívásait eleresztettem a fülem mellett, csatangoltam az istálló és a halastavak körül, míg nem az erdőszélen egyszer csak az idegen jött velem szembe. Fején szalmakalap, mely még az apámé lehetett, emlékszem, sokáig faggatott, hosszú, kínos csendeket tartott, és megpróbált szóra bírni, mintha sejtett volna valamit. Szakadt, nyitott ingben Cyril nyargalt át a kerten. Este épp a kamrában szöszmötölt, mikor odavittem neki a fekete füzetet; ahogy átnyújtottam, olyan aggodalommal tapasztotta rám szemét, hogy kénytelen voltam mindenről beszámolni neki, tömören összefoglaltam, hogy a füzet Maudé volt, ő akarja, hogy süllyessze el az egyik kaptár mélyére, és maradjon is ott örökre. Cyril ujjai félénken nyúltak a

füzet után, aztán elmosolyodott, arca felderült, ahogy eszébe jutott a még apjától örökölt kaptár, amelynek aljában egy szép napon felfedezett egy dupla fenekű, ragacsos, külön rekeszt. Később a mosókonyha súlyos tölgyfaasztalára kiemelt egy mézzel és viasszal burkolt, lefűrészelt csövű puskát; hatalmas műgonddal, lázas igyekezettel látott hozzá tisztogatni, mint aki éppen most örökölte; a puskaagyat nyitogatta folyton,

közben motyogott, milyen szép kis fegyver, jó, hogy a fritzek nem tudták megkaparintani, egy szarvasbőr rongyot összecsavarva fényesítette a puska csövét, harsány jókedvében fel-felcsattant, de nevetései között bódult kábulatba vagy méla rosszkedvbe fordult, s közben elérhetetlen távolságokban járt.

Walter Piroska fordítása

François Emmanuel belga író, költő 1952-ben született a vallon Fleurus-ben. Az írás mellett pszichiátriai praxist folytat. Érdeklődése régóta kiterjed a színházra is, noha csak egy színdarabja ismeretes, a *Partie de chasse* (*Vadászjátszma*) 2007-ben jelent meg az Acte Sud-Papiers kiadásában, de dolgozott rendezőként, dramaturgként is. 1980-ban ugyanis pszichiátriai tanulmányait megszakítva több hónapos kitérőt tett a lengyelországi Wrocław-ba, ahol csatlakozott a Jerzy Grotowski által vezetett Teatr Laboratorium-hoz. Az itt szerzett élmények, tapasztalatok életreszóló inspirációt jelentenek számára az íráshoz, ekkoriban vetette papírra egyik legismertebb regényének, a *La Passion Savinsen*-nek (*A Savinsen-szenvedély*, Stock, 1998) első változatát, mely 1998-ban elnyerte a rangos Victor Rossel-díjat.

A nagy sikerű *Question humaine* (*Emberi kérdés*, Stock, 2000) című regénye a kapitalista munkamorál és a koncentrációs táborok közötti párhuzamokra mutat rá; a regényt tíz nyelvre lefordították, 2007-ben filmadaptáció is készült belőle Nicolas Klotz rendezésében, Mathieu Amalric főszereplésével.

François Emmanuel regényeiben gyakori motívum az apafigura hiánya mellett a csend, a hallgatás, és ezzel összefüggésben egy rejtély vagy bűneset körüli nem hivatalos nyomozás. A „nyomozó” gyakran maga a regényfőhős, aki többé-kevésbé maga is érintett az ügyben. Ilyenkor tabukkal és olyan, rég eltemetett titkok hordozóival kell megbirkóznia, akik valamiért valamikor „elhallgattak”, például azért, mert szeretnének felejtetni – különösen igaz ez *A szomszéd szoba* című regényre; vagy azért, mert már nem élnek, mint a legfrissebben publikált *Cheyenn* c. írás (Seuil, 2011), vagy a feljebb említett színdarabban, illetve a szintén díjazott *Regarde la vague* (*Figyeld a hullámot*, Seuil, 2007; „Prix triennal du roman”) című mű esetében.

A *Jours de tremblement* című regénye 2010-ben az Irodalmárok Társasága nagydíjában részesült (*Grand Prix de la Société des Gens de Lettres*).

A szerző 2004 óta a francia-belga nyelvi és irodalmi akadémia tagja.

Magyarul eddig megjelent művei: *A mélabús gyilkos* (*Le tueur mélancolique*, regény, 2009, ford. Lackfi János); *Gyöngyök* (novella, 1995, ford. Lackfi János); *Fekete tafota* (*Taffetas noir*, novella, *Szerelem a síneken* című kortárs belga válogatáskötet, 2002); *A meghívás* (*L'Invitation*; novella, ford. Dunajcsik Mátyás, 2006.)

Előkészületben a Magyar Napló kiadónál: *A szomszéd szoba* (*La chambre voisine*, regény, Stock, 2001, ford. Walter Piroska), megjelenését a Belgyumi Francia Közösség Kulturális Minisztériuma támogatja.

Kerékpározók, Lausanne

Azért is szép Nagy Gábor:
Angyalaid mind repülni
tudnak,
Magyar Napló, 2011.

Minden költőben költők sokasága sűrűsödik.

Az árva lángésznek, aki szinte csak önmagában lelt tanyát, volt szerencsés fátuma is. Amíg futotta belőle, a hite szolgált katedrájául, innen hallottuk beszélni a rendeltetésről: „Költő vagyok – mit érdekelne / engem a költészet maga?” Külön igazság, a zseni igaza, de könnyen félreérthető alapvetés. Egy dolog ugyanis, hogy mindnyájan idők hosszú-hosszú láncában vagyunk a szem. És más dolog az extra öntudat; ha a lélek ráadás-erővel teljes. Mindenféle rajongás és tagadás joga a tradíció iránti fogékony-ságból következik. Vannak, akik életre születnek, s a mennyiség koszorúzza napjaikat. S vannak, akiket a születés-elmúlás szakadatlan sora teljes odaadásra készítet. Akár a szerelemben. Ők a múlandó és az egyedi ismétlődő ritmusából a megsokszorozódást érzékelik. Újra és újra végigfutja, átégeti és felszabadítja őket az örökkévaló: az egyetlen életnek ez a fajta átélése a személyiség különleges esélye.

A művészetben a legeredetibb, legmélyedtebb sarj is ellene mond, hogy itt lehetséges volna bárminő autogámia. Minden költőben költők sokasága sűrűsödik.

Nagy jelenségek és nagy egyszerűségek mélységeire figyelmeztet, hogy az ember, kivált a költőféle, másokban élheti különbözőségét. Amiképpen azonoságát is a többi emberben találja.

Hanem az ilyenféle osztozkodás szavakat ad össze, korok fölött vonuló képsorokat (hány százezer éve nézem is, amit meglátok hirtelen?), keménykezű építők szép csöndjét; gyűjt, halmoz – kapunk egy világnyi hagyományt. Vagy ki tudja, kapjuk a lázadás ösztökéjét, talán csak egy kis fesztelenséget.

Ám jó, az ilyenforma osztozkodás egyaránt friss gondolatokkal látja el a gondolkodót és a gondolat-talant: amaz többletet nyer, emez alapokat.

A költészet – de vékonyra koptatott igazság is ez, mégis úgy van! – utazás. Folytonos ingázás magunk és előzőink között; a magunk és a régiek örökös átélése. Természetes, mivel az alkotó azt a valóságot, melyet végigéreznie, mondjuk megmarkolnia, korrigálnia adatik, a társadalom közelében nyeri. Maradnia csakis önmaga mellett, bezárkózva absztrakcióinak búvóhelyén: programnak éppenséggel ez is program. De így

kiragadtatván a történelmet elszenvedők, vagyis az árnyalatok világának egy részéből, félhomályos szobákban, lappangó ideák és elgyengült, levegőtlen álmok kavargásában nem biztos, hogy meg tudja oldani feladatát; azt, hogy énjét a szépség és a nyomorúság közt megosztva szavakat adjon a szólni képtelenek szájába. A gondolkodni merészlelő és etikus művész pedig feltételezi, hogy művei majd a szellem báméskodásánál és a grammatikai ismeretknél többet tanúsítanak. (Írja a költő: „hogy díszei mind el ne vesszenek, / a legversebb pőreség sem elég valódi”. Nagy Gábor e szavai – legföljebb kérdés formájában – akár műhelyek jelmondatául is elmennének.)

A legeslegelső zsumnaliszta nem tett egyebet, mint saját valóságát utánozva, a jelenségek sokaságáról beszélt. A költő ellenben abban eltökélt, hogy nem fogy ki a paradoxonokból (a rokon lelkek a közös ellentmondások felfedezésében ismernek egymásra). A költő szemlélődik és makacsul ismételteti, hogy az adott világ nemcsak mennyiségileg, mélységét tekintve is kimeríthetetlen. Olyan meggyőződés ez, amelyben alig van nyoma a hit és a hitetlenség vitájának. Avagy hol a költő, akit ne csábítana, hogy élményeiben mélyebb értelmet lásson?

Az úgynevezett hitetlen költőket is ez a gyötrelem hajtja: hogy felfedezzék, kitágítsák és megjelenítsék, ezerféle újabb árnyalatban, a könyörtelent és a gyönyörűt. Mert könyörtelen is, gyönyörű is, hogy a jelenségek sokfélesége mögött egy kifogyhatatlan és ismeretlen bőség, színek, formák, Isten és a természet kompozíciói kavarognak. Csak azért, hogy lera-gadjon, névvel illesse és áthasonítsa őket a művész.

Mondjuk, hiszen sokan mondják, angyali és ördögi szerep ez. Fölcihelődni, és ösöktől támogatva éles világitásba hozni titkokat. Hódítani; érteni, becsülni és hangokkal összefűzni az ember csöndjét. *Prima occupacio* a nevetlen idegenben.

Nagy Gábor abból indul ki, hogy a lélek ereje bőséges muníció a végzetével viaskodó ember számára. Beleilleszkedik hát az élet a művészetbe: ne tessék mondani, hogy a sorsok (és műveik) semmire sem tanítanak. Majdnem valamennyi cselekedetünk történelmi tett, legalábbis a történelemben meríti erejét.

A hozzáállás formáit például honnan, ha nem e fel-emelő és egyúttal szánalmas emlékegyéből tanuljuk? Nincs szakmai hozzáértés, nincs ismeret, melyet ne múlta felül az élni tudás képessége.

Ember és ember boldogsága (ahogyan nyomorúsága is) egy és ugyanazon dolog, de mit érthet belőle az, aki nem veszi észre, hogy az egyetlen érzelm formailag csupa változatos arculat. A lélek ereje pedig az állhatatosságnál kezdődik, és Nagy Gábor azonmód nevekben fekteti le állhatatosságát. Hadd lássuk, iskolája miféle változatok iránti érzékenységre és állhatatosságra tanította őt. Elég világosan fejezi ki, a lírikusok mily fakultatív karába (olvassuk csak el mottóit) kívánczik, elég világosan fejezi ki, hogy ózdkodik az elmosódott megközelítésektől. S evvel szinte kizárja az egyensúlyi helyzeteket.

Nem meglepő, hogy Nagynak először is a gyerekkor küld kötelezvényt a hűségről. Ez valamiféle sorsbéli seregszámla is egyben. S máris a jövő szele borzolja meg azt a lírai szociográfiát, ami különben csupa lélekpuhító egyszerűség. „Tisztaszoba, kilátással a szilva- / fára, sem volt még; és budi az udvaron / csak, zöld hátú döglegyek és szünyogok / zsi bongó mocsara. Gyerekszoba? A kert, / a gyümölcsös; s a szőlőhely pincéje: / háborús legendák sokszor silabizált / könyve. Apám innen lett a város panel- / erdejének Robin Hoodja... (A ház) Ez a bő, az életrajzi valóságból szabadon zuhogó líra éppen fordítottan aránylik a tárgyához. A nem különös, nem rendkívüli, nem a legeminensebb gyermekélet emléke impozáns nyitányává emelkedik egy múlt századi jellegzetes sorsportrénak. A kölyökidő helye, körülményei, kulturális kútfője betájolva. Az otthon kicsi birodalmából kitudott vadul gazdag egyszerűség, emlékek angyalképe, az emberi tartás eleven védpajzsai eltakarhatják-e azt a csatornát, amelyben a csélcsep élet sokrétűbben, zavarosabban és keserűbben forr?

Sajnos, muszáj felnőni. „Büszkén sorolom im a jussom, / tömbház tetején a lakásom, / pénzem is elég, mire jusson, / épp annyira terjed a vágyam. / Van még napi húsz cigarettám, / nem lesz zamatos, keserűbb se / szekszárdi vörösborom alján / az este csalóka derűje” (Bosszús, közönyös dal). Festőiség és kerekesség formai szépségei mögül, finoman ugyan, de előtűnik, hogy ez az esti zsáner nem a legédesebb napok tréningjeit idézi. Itt egy életforma elejtett motívumaiból inkább a gátlás, mint az ösztökélés rajzolódik ki. Pedig Nagy Gábor hol férfiasan tartóz-

kodó, hol dacos-fölényes vitalizmusa hallatlanul kívánja az ösztökélést. Íme, így kerekedik teljessé a sorsportré. „Nem tudom hát elmondani mégsem, / repedt cserép a szó. / Segíts arcod, füled, szád becéz-nem, / hadd legyenek kamasz csábító. // Gyámoltalan és védtelen vagyok / veled e vallomásban, / segíts: te lelkelem feloldozhatod / pogány vérvívó-áldomásban” (Könyörgés áldomásért). Habzsolása a mának? Az is. De némiképp nyugtalanító átgondolása is, kétszeres respektusa, mint amikor útra készül az ember.

Vissza, az asztal körül a harangszóra néma áhítattal várakozó családhoz.

Öregpapa, öregmama, a siheder, egy nyújtózkodó macska. S ott térdepel a házfal mögött, láthatatlanul, két óriás: a baj meg a boldogság. És ni: amott a kút, a pajta, a kiskert. Persze, mert minden kicsiség számít. A rendeződés, az alkalmazkodás. Örömek, rádöbbenések.

Nagy Gábor szerencsés – szerencsés a maga fogékonyságával, csodálatos földközelségével. Szerencsés, hogy nem mások által leírt papírérzelmek színpadán vizitálva kell magába szívnia az emberélet tapasztalatait. Sarjúrendek között? a borsóföldön? a kerítés fölött? – mindegy; az a fontos, hogy közvetlen közlőre nézi őt egy öregpapa, a keresztül-kasul áttalózott kert, a „dohos falak” zugában felnőtt apa. Az így is, úgy is megpróbáltatásul reámaradt paradicsomi hely, az otthon.

És milyen szerencsés Nagy Gábor, hogy jól tud olvasni arcokról. Olvasni a család, az utca, a mindennapi létezés mozdulatokba, elszólásokba, szemhunyorításokba, viccelődésekbe és káromkodásokba rótt törvénykönyvből.

Úgy tűnik, mintha ebben a világban a test volna az egyedüli kultusz, valami rögeszmésen egyszerű kultusz. Pedig egyáltalán nem így van. Egy kapu éppen csak megfaragott oszlopában, egy vödör megfoltozásában, a tisztaszoba meszelésében több a szellem, mint bizonyos okmányokban, textusokban és hamisan restaurált fóliánsokban. Mozdulat a mozdulattól, egy szemvillanás egy grimasztól, a nyers és csöppet sem gyöngéd legendák, egy tréfa a csöndig olykor mítoszba illő szenvedélyek ívét vonja magával.

Múlt és hagyomány, összes javaival és átkaival, jövőtlen kincseivel és bőkezű érzékiségével, nemtörődömségeivel és igazságaival, örök nyári égboltjával, meleg porával, köveivel, kertjeivel és csillagai- val – a beavatott szívében maga a költészet. Az! Nevezzük nyugodtan költészetnek, mivel nemcsak érzelmekről és árnyalatokról van szó: érzelmek és árnyalatok folytatásáról is.

A múlandóság száműzéséről. A képekben megelevenedő alakok és történések örökkévalóságáért azonban Nagy Gábornak a reményeivel és a reménytelenségeivel kell fizetnie: és kapunk tőle reményből, reménytelenségből egyaránt. S közben tudnia kell átadni magát annak a próbának, aminek kimenetele felől a szív már megbizonyosodott („ölelném ami teljes ami magvas / angyalporral pírral ha hamvas”). Egyelőre viszont az a kérdés, hogy az érzelmek kísérletét a szellem is szentesíti-e. Nagy Gábornál ugyan is a költészet kétszer van: tanúság szívben és észben. Talán mindnyájan kétszer vagyunk. Ásványok is, hajtások is. Ászkézis és élvezet, jég és láng.

Nagy Gábor inspiratív emlékeinek biztos testesülése és szállása a vers – a poézis, amely a végtelenhez viszonyítva mér. S minthogy térben és időben korlátlan, gyakran (sőt majdhogynem törvényszerűen) átkapaszkodik a tér és az idő látszólagos kerítésein. Ami megfogant az egyik dimenzióban, feltehetőleg létre fog jönni egy másik kiterjedésben is. De ki mondja meg, van-e teljességgel új gondolat, új forma? S ki tudja, a költészet a határtalan melyik szegletében, titkok és értékek mily kölcsönében igyekszik éppen meghatározni magát?

Adyban, lám Szapphó visszhangzik (*Sappho szerelmes éneke*) – utóvégre is az első állítólagos lírai költő asszony volt. És Ady belekezd egy versbe: „Adjon Isten békét, kedvet / Asszonyoknak, embereknek, / Sok örömet mindenkinek, / Pénzt, szerelmet, vágyat, hitet.” Ady belekezd, Nagy László folytatja: „Adjon az Isten / szerencsét, / szerelmet, forró / kemencét, / üres vékamba / gabonát, / árva kezembe / parolát...” Az egy országot absztrakt fényhiánnyal elöntő Babits („fekete fák és fekete ház, / fekete állat, fekete ember, / fekete öröm, fekete gyász, / fekete érc és fekete kő és / fekete föld és fekete fák, / fekete férfi, fekete nő és / fekete, fekete, fekete világ”) sötét pontjai Nagy Gábor ihletéből hullanak újra versbe: „fekete a kémény fekete a füstje / fekete a lélegzet füve / fekete a szíverek nyírfája / fekete a lehelet diója / fekete aranyat esnek / akik zihálnak / fekete a ház fala fekete az ablak” (*Az éjszaka hangjai*). A létezők gazdagsága jelenik meg abban, ha sokan érintik ugyanazt. Ady, Babits, Nagy László: talán az ő szavaikkal is össze van fűzve Nagy Gábor lírai szótára. De végül is abban és arrafelé keres az ő nyugtalan és megszemélyesült töprengése, amerre Bella István, Ratkó József, Nagy Gáspár, Ágh István találja közösségi revelációkkal teljes líráját. Ebben az ösztön, indíttatás, ízlés

alapján indokolható szövetségben a vers: hétköznapi és ünnep, menny és pokol, pátosz és ironia.

Mennyire védtelen következetessége és mégis mennyire fő-fő fundamentumának számít összeforrottsága az érzékletessel. Komoly magabiztosságot valószínűsít Nagy Gábor műhelyében az aranyalap, a személyesség soha el nem koptatható ereje. „Ha keresnél, huszadik század / Kölyke, kívülre nem találhatsz: / Hús-vér versből vagyok” – írja az *Ady Endre ébresztése* című művében. De vajon nem indokolatlanul emeli-e föl ide, az érzékiségnek e már-már mitologizált fokára a verset? Csak a test van, csak az élet – bukásaink és boldogságaink égnék feszülő temploma: hja, de szép is volna! Csak a test van, csak az élet, s mivel ez momentán nem igaz, a test és az élet peresítése kikerülhetetlen. Amihez Nagy szenvedélyesen ragaszkodik: hogy a világot nem feltevésekben fogja fel, nem gyanúkat pírálgat, hanem azokban a végső egyszerűségeken (öröm, megrendülés, szeretet, gyűlölet) talál ránk, maradék emberségünk humuszában, ahonnan még visszakereshetőek vagyunk.

Az, hogy Nagy Gábornál a költészet kétszeres fogadalom, itt nyer értelmet. Eredetéhez való hűsége, etikája, idiómáinak egy része bizonytalansággal örökség: ahogyan mások is örökölnék. A személyre szabás nem ez. Viszont szemlélete, a költőség első igazolása, amiként a géniusz suttyomban megcsinálja a csodát; beleveti magát az ember lelkébe s ott beszédvályút gerjeszt, az egészen Nagy Gábor esete. Csak az övé. Úgyhogy a jótól a még jobb versekig költő múlja fölül a költőt. A kétszeres fogadalom tehát ugyanannak a poézisnek a pátosztól elvont s az észlira felé elvitt szuggesztíója.

Emelkedetten beszél a nyers földiségről? Igen. Emberi ügy, s ez ma merészség. S hát, Istenem, szívünk is van. Míg azonban konokul megtartott és korrektül katalogizált örökségéből valami szép barna bánat muzsikál, e juss az intellektusban mintha lassan málló rakomány volna, távolság és messzeség. S az ember úgy véli, egészen még nem konzisztens, az épülésnek még a derekán lévő világ – nem is egy vers sugalmazza: a tárgy-rész különbje ki akar egészülni. Több lenni, túlmutatni. Egy nagyon is megbecsülendő vágy dolgozik Nagy Gábor lírikusi kibontakozásában: s ha ez mindent akarás, keveseknél mutatkozik meg oly nyilvánvalóan, mint nála. Nincs lehetetlen érzése, elmért gesztusa, szertelen artisztikuma. De van egy meggyőződése. Hogy minden gesztushoz, érzéshez és gondolathoz, a valóság mindenfajta magunkhoz vett képéhez illik hozzápasszítani az

eshetőség hitét. Az élet és a költészet maradéktalan kielétele mélységes töprengést és bátor telhetetlenséget feltételez. A *Karneváli szimfoniattát* a hétköznapi angyala ihleti, ám jó rendesen megtévezve indulattal: „kufárok tolvajok evangéliumát / zengi a felheccelt csöcselék / bankárok mondják tollba az új imát / épülnek vastraverz-templomok / / úgy isznak áldomást mint a csürhe / kiisszák a Dunát az Amazonast / az óceánt ég-földre esküdve”.

Baudelaire azt mondja, a szép, a csodálatos átitat bennünket, csak nem látjuk. De az is meglesz. A súlyos és melankolikus igékhez eljön a fény jóval kevésbé részvételtjes ideje, a groteszké, az iróniáé.

S a szépről kiderül, hogy *nem a dísz, nem a kellem;* a szép a *gyulás fészke és hideg enyészpont.* Az a sóhaj, mely *al fine* ott lebeg Nagy Gábor töprengései felett, már vallás, s mindenféle formában lehet érteni, a korosodás bölcsességeként vagy bizarrságként is: „Ó, Istenem, angyalaid mind / repülni tudnak, énnekem / meg újra kell tanulnom járni.” E religióban csupán ennyi az érdekes: a ragaszkodó személyesség, s azután bármi jöhet.

Nincs ellentmondás. Ez tartja fogva a legnagyobbakat: a művészi koncentráció, a szenvedély és az emlékezet. Az öncsalás nélküli folytatás igényli tehát az új fogadalmat. Különben se útra, se ellenpólusra nem hivatkozhatna a költő a roppant metafizikai torlasz miatt, amely az *Egy szonettciklus cserepeit* zárja. („Micsoda hibbant nyár! / Megsüketült / Beethoven lakája, az Isten is...”) Ezek után nem egyéb, mint fellegzés, hogy: „Megérti önnön súlyát”. Annyian pró-

bálkozunk belátóak lenni! A szembenézés is benne van e lírában. Bonhómia és felelős attitűd: e költészet szellemes, mint egy franciáé, lengyelesen tartásos, és tárgyyszerű, mintha angol volna – mégsem mintára készül, szavaiból, de tán még elhallgatásaiból is a szerző magyarsága süt. Dűheit, fellélegzéseit, játékedvét, egyáltalán egész poétikai kultúráját áthatja a közösségi presztízis, az, hogy a többes szám körén is érvényesen fogalmazza meg magát.

József Attila macskája képtelen egyszerre kint és bent is egeret fogni. Sejtjük, hogy mért. Mégis lelki szűkölködés volna, ha a teremtés mérnökeit és szakértőit, kiváltképp pedig egy fiatalembert meg sem kísértene az ábránd: részt venni e vállalkozásban *egyidejűleg kint és bent.*

Emlékszünk a kertre, noha éppen csak szétnézhetünk ott – kert helyett jutott nekünk a kiüzetés, és egy *Másik kert.* Ám akkor is, mint a dórok, fából vájjuk első oszlopainkat. Lehet, hogy az égbolt és a feléje forduló fák között mitológia áramlik és buzog. Az anyag viszont, amelyből költészetnek kell születnie, maga az égbolt, a fák, a föld: „minden fa gránátrobbanású zöld, / a nap e szűrőn át világít, / kelyhekbe illatos konyakot tölt. / A test csak töltekezni áhít. / / Nyugágyban angyal: boldog vagy unott. / Hátán csonk: szárnya lecsatolva, / mint küldetést, mit így-úgy letudott, / eltette egy szív-forma tokba.” A nyugágyban a lecsatolt szárnyú angyal – ez valami gyönyörű; új és csak azért is szép! Pláne, hogy eztán fog kiderülni, mi van még abban a szív-forma tokban.

Kelemen Lajos

Felpattant az ördöglakat Agócs Sándor: Ördöglakat a számon, Antológia Kiadó, 2010.

Valami fojtott szordínó tartja az Agócs-verset. Egy eredeti végzettsége szerinti építész felelősségteljes tekintete, nehézzé fontolt szava, nem szavajátszó őszintesége. Az „etika architektorként” aposztrofáltam egykor. Lehet rá adni, életérzése korszakosan biztos, érzékeny ütemben jelző. Nem takarja el csengő ritmussal-rímmel az üzenetet. Szinte dermesztő csupaszágában fejlik ki elénk, meglebbentve a lélekben néma katarzist. Gulyás Pállal szólva „ellenállást ad a szavaknak”, s a kifejezés életvezetéssé képes magasztosulni. Közülünk, magyar kisemberek közül szól ő

hozzánk, beszél a nevünkben. Korántsem vigasztalót, ellenben vigasztalanságában végzetesen igazat, lényegpörét. Egy korosodó értelmiségi munkásember mindennapjait éli-írja.

Hogyan? Architektonikus kiegyensúlyozottsággal. Akár „A légtornász...” („bekötött szemmel egyensúlyozom”), „túl a soros vereségen”, találgathatva, de hiába, ugyan „mikor és kire dől rá a Fal”. A felismerés, kimondás sivatagi extázisában megvilágosul hirtelen az ember sorsa. Például szorongásai okaként az, hogy „gyil-

kosokkal utazom ma is / senki semmit nem ismer el”. Agócsra már az átkosban is jellemző volt, hogy megvesztegethetetlenül mérlegelt, s nem hadovázva ítélt. A médiaricsajban is hallja, hogy „a némaság itt szívet-lelket benőtt / és hatalmas lyukká terebélyesült”.

Családja félévszázados kivetettségére, vad örökségére is utalva foglalja össze életét lapidárisan kiemelt tömörséggel: „NYITOTT ABLAKNÁL SZÜLETTEM / FÁZOM EGY ÉLETEN ÁT”.

Kíméletlen számvetésre késztet az Agócs-líra. Mi maradt az emberből, magyarból a rendszerváltás gengsztermóduszerei után húsz évvel? Igaz, hogy „sűrűbben élünk”, nyugtázza egy vers címe. „De – számol le fontosságunk tudatával lakonikus iróniával – nem kér belőlünk ez az évtized, / köszöni szépen, elvan nélkölünk”. Bizonyos szempontból, megbecsült könyvkiadói munkája mellett, a költő is kiszolgáltatottnak és feleslegesnek érzi magát, s nem pusztán plebejus szolidaritásból. Bennszülöttek lettünk saját hazánkban, s egy láthatatlan Moloch-hatalom szeszélye rángat ide-oda minket, marionett-magyarokat. S van, aki úgy tesz, mintha szabad madárként kedvére bokázna a levegőben, mi több: élvezzi hazátlanságát. Innen az önboncoló költő, a halkszavú, megdöbbenő önterrorizmusa: „én már / évtizedek óta / nemzetbiztonsági kockázat vagyok – magamra.” Jó lesz odafigyelni, Európa-nagyurak, a súlytalannak tetsző poéta-próféciaakra. Nemigen tűnik fel, pedig nyilvánvaló, hogy Agócs Sándor a legalábbis Balassiig követhető közéleti-politikai, diagnosztizáló líravonulat jellegzetes alakja. Magánállapotai egy ritmusra rendeződnek az országéval. A nagyra becsült barátnak-mesternek, Lezsák Sándornak címezve helyzet-jelent: „túlfordult velünk a világ”, kapcsolódván a vödrökkel levegőt meregető mesés heroizmusához. S egy sokirányú komplex képpel modellálja a jószándékú tehetetlenséget: „hosszú esztendők óta / belülről kékül fulladozik / a remény – akárcsak Megváltók / között a cseregyerek”. Agócs számára a költészet a kimondás ünnepe, az önléte értelmére ébredő tömegember, a nembeli ember önismereti gesztusa. El nem szakítható a befogadói-olvasói visszajelzésektől, dekódolástól. Így lesz magánéleti esetlegességnél több, nyo-

masztóbb, amidőn vészesen elhallgat a szó-kimondásra rendelt. Ezt ugyan csavaros logikával szarkasztizálja verstelen verse – „és hát jódolgában már verset se ír az ember” – de azért csendes végítélet, keser-vers ez.

Persze, azért csak áttöri az ólmos kilátást (kilátástalanságot) a belülről emésztő szenvedély tüze. Olykor a legváratlanabb helyeken. Noha tudjuk, megjegyeztük a komor gnómát: „és nincs semmi köszönet / a kitárulkozásban se”, kitárulkozik maga is. Atomerővel: „rámégtél / egy villanás alatt”, robban-lobban be a vallomás. Igaz, hirtelen jéghűtés: „és egyedül hagytál / nagyon”. De ez az egyedüliség már intenzív létképlet, őshagyomány. Az összetartozás a távolság arányával nő: „vizlek magammal / mindenhová”. Nem akárhogyan, nem céltalannul: „ítéletnapig / hallgatagon”. Agócs itt is úgy beszél, mint aki „sub specie aeternitatis” látja-láttatja a jelenvalót, s felelős minden mozdulatáért. Akármi bú-baj, búbáj esik, elsőrendű tiszte a költőnek (vö: Rilke) a dicséret (Rühmen). Meg kell köszönnünk a sajtót és rosszat is, mert emel és edz. Miután hálát ad a vadulásért, émeletítőért: „leginkább / a képünkre kiülő szívdobogást köszönöm”. Kissé megtörtén, esdeklőn ugyan, de itt Agócs dithirambikusan himnuszi.

Szemérmesen sajtó szerelmén olvassa le: „szelektből próbálsz összerakni”, az intimitás se mentes a reflexív állapotrajztól. Remek rondójában – egy késődantei „félelmetesen ritkuló erdőn” – áhítatos vigaszt talál a szolipszista panteizmusban: „majd engem keresel mindenkiiben”. S tőle szokatlanul fohászokodva esti imát ír „az egyedül élő Nagymamákért”.

Modern líránk zengőbb, logisztikusabb vonulatával szemben Agócs a történelmien országos méretű szegénység, kiszolgáltatottság megszólaltatója. A mindenkori, jelenkori küszködő megalázottakkal szolidáris. Vágyai se törnek egekbe: „jó lehet annak akinek sok éve / minden órája lyukasóra”.

Úgy reagál mindenre, hogy szinte észre se veszünk. Pedig pontos látéleteket ad, fontosakat a helyreállításához. Meg lehet bízni iránymutatásában. Igaz igékre talál, felpattantván kísértő ördöglakatát.

Turai Kamil

Emlékek zamatos lajstroma

Jámborné Balog Tünde:
Odette vendégei.
Szakácskönyvféle régi
és újabb történetekkel,
Széphalom Könyvműhely,
Budapest, 2011.

Egyre elfogadottabb, hovatovább divat a gasztronómiát a kultúra részének tekinteni, története kultúrtörténetté vált, annál is inkább, mivel egyre jobban felismerjük veszteségeinket, az elfeledett étek és eltűnt alapanyagok, a visszahozhatatlan ízek értékét. Jámborné Balog Tünde novellagyűjteménye szintén zamatok, étek, receptek apropóján született történeteket foglal egybe, ám a *Szakácskönyvféle* alcím megtévesztő: talán mert nő, asszony a kötet szerzője. Az alföldi író azonban nem áll be a ma oly közkedvelt gasztroirodalom művelői sorába, elsősorban a család- és kollektív emlékezet darabjait eleveníti fel egy-egy éték ürügyén. Konyhája amúgy sem a hedonizmus fellegrája, és nem kap főszerepet az élvezet, az elérhetetlen íz utáni sóvárgás sem – Szindbád efféle sóhajait asszonyi bölcsességgel hallgatja és teszi félre –, hanem az elkészítés örök felelőssége és öröme, talán éppen a munka gyümölcse kap itt erős hangsúlyt. Az asztal, a rádli, a konyhakredenc éppoly nagy jelentőséggel bírnak, mint a hozzávalók, azoknak hihetetlen változatossága, a piac mesés világa és a sütés-főzés gyakorlati szépsége. Konyhájának állandó vendégei személyes családtörténetének vissza-visszatérő asszonyalakjai, sőt az öregedő Szindbád is elüldögél az asztal mellett, miközben sülnék a keszegek, készül a rácponty. A vén hajós férfimódról kommentálja a főzést, dohog a jelen sivárságán, és visszasírja a régi aranykort.

A jól szerkesztett, szépen tagolt kötet bárhol felüthető, Jámborné Balog Tünde stílusa pusztán a szavak íze miatt is rabul ejt, az ember legszívesebben beleharapna, de legalábbis hangosan ismételné a gyönyörű mondatokat. Amikor azt írja édesanyja gyermekkorának bőségéről: „frissen pörkölt gyarmatkávé illata terjengett az üzletek körül”, a gyarmatkávé nem a presszók tömény, csersavízű mokróját, vagy a reggeli kávéfőzés kapkodását, az apró konyhákba rekedt füstös szagot idézi meg, hanem asszociációk egész hadát kelti életre, egzotikus, színes világok illatát, életteli zaját, párás, trópusi levegőt, forróságtól vibráló láthatárt, vitorlást a vakító délszaki fényben. És

ebben az egy szóban, „gyarmati” benne egy letűnt kor, s vele a fájdalom, az elmúlás, a tűnő idő visszahozhatatlansága. Jámborné a múltandóságtól ment, a feledés megsemmisülése előtt ébreszt fel, idéz meg rég voltakat, felsorolásainak nyelvi szépsége, amely ennek a visszaidézésének szertartása a kötet

legnagyobb erénye. Egykor kipecázott, sparhelteken megsütött halakból egyszerre tizenhárom tud elősorolni, csak a babféléből, a kultikus bableves alapanyagaiból tizet, fákát ír le találó jelzőkkel együtt, majd Szindbád ihleti a leggyönyörűbb mondatokat a szavak erejéről, szabadversre emlékeztető összeölelkező fogalmakkal, l-lek mollra hangolt dallamával: „*Szóló spárga*, mondá Szindbád, és hangja muzsikál, mint őszi estéken a hídlábnak ütköző hullámok loccsanása. *Juhgomolya. Liptói. Lépesmész. Batul. Aranygranett. Bóralma. Hízott kappan. Süldő. Párhagyma. Lacipecsénye. Oltástúró. Kecskecsöcsű. Naposcsibe. Kelvirág. Galambfiak. Szilvalekvár. Írós vaj.* A szavak nagyot csobbannak, és egyre táguló körökben mozgatták meg emlékeimet...”

Az idő változásai az *Odette vendégeiben* a leegyszerűsödés, a pusztulás lassú mótelyét hozzák magukkal. *Panta rhei*, az első fejezetcím mintegy gyors felütésként éppen a változás-hanyatlás összefüggését tematizálja: az ételek, ízek, természet kínálta bőség és változatosság úgy tűnnek el életünkben, mint egykor használt szavaink, a nyelv rugalmassága, a kifejezésformák sokasága. Jámborné Balog Tünde számára szorosan összekapcsolódik e kettő: az étek mint testi táplálék, s a szavak mint a szellem és lélek táplálékai. Minden, amit felidéz, a felejtés elleni harc egy-egy állomása, ételek, ízek, illatok, zamatok, szavak csengése mind arra szolgál, hogy az örökkévalóságba lépjenek át, mint archivált emlékek, mint rég letűnt korok átlényegítése. Az *Odette vendégeinek* központi témája az emlék, amely a felidézéssel, a varázslatszerű megidézéssel értékesebbé válik, mint maga az egykori élmény. Egy kivételesen nem kulináris ihletésű novella, a *Csak a város* fogalmazza meg mindezt a legszebben: a fausti kérdést a pillanat nagyszerűségéről továbbgondolja, és eljut oda, hogy az élmény az emlékezés

sóvárgásában nő naggyá. A „békebeli idők” kapnak fő hangsúlyt, az idealisztikus bőség és boldogság toposzát idézik meg, mintha a szerző tudatosan keresné azt az általa meg nem élt, de családi történetekben még elevenen megmaradt hőskort, polgári világot, amikor az étel éppúgy magán hordozta a lét tisztaságát, mint ahogy az életminőség, a közösségi lét, egyáltalán az emberi viszonyok is ezen a természetes tisztaságon és harmónián alapultak.

A hosszabb családtörténeti ihletésű novellák a Bácskától Erdélyig, majd a szülőföldre, Hódmezővásárhelyre, illetve a makói otthonba vezetnek, ám elég ahhoz egy egyszerű, kopott konyhai munkaeszköz, hogy megidézzen ősoket, szemünk elé varázsoljon rég tönkretett világokat. A *Rádlimesék* főszereplője a derelyevágó; ez az elmés kis tárgy egy nép történelmi sorsfordulónak tanúja; az elbeszélés egy remekbeszabott mondata izgalmas tágabb kontextusba helyezi a családtörténetet: „Valamikor kolozsvári dédanyámé volt, tőle nagyanyám, aztán anyám örökölte, és a rádli mindenhová hűségesen követette asszonyait. Bejárta velük a tágas, majd a szűkre szabott ország sok zegét-zugát – *világnagy rádli kellett a nyirbáláshoz, nem tudom, hogy fért el abban a fránya Trianon-kastélyban...*” (kiemelés tőlem – JKGY)

A *Csip-csup történetek* rövidebb lélegzetű darabjai legszebb példái annak, hogy egy-egy apróság mennyi fontos emléket idézhet fel, s csak néha szűrkiül meg az idealisztikus kép, amikor a háborús ínség, a félelem pillanatai jelenítődnek meg, noha mindig humor és bölcs derű fűszerezi az egykor megélt leírását. A *Cukor* a háborús melaszfőzés kudarcát meséli el, a *Narancs* a megszálló orosz katonákról megszegyenítően humánus, szépen poentírozott történet. A *Pirított gríz* szintén az orosz „felszabadítókhoz” fűződő emlékeket idézi fel, a *Só* viszont már a családtörténeten túlmutatva kultúrtörténetileg is széles körképet ad.

Jámborné Balog Tünde nagy háttérismerettel ágyazza bele a magyar kulináriát egy összmagyar kultúrtörténetbe. A *Megdöglött a nagy magkakas* vagy *A jó hús-leves legendája* kitűnő példái ennek a gazdag néprajzi, szellem- és gasztrotörténeti palettának. Szindbád megjelenése mindezt az irodalom kontextusába is beilleszti: a hajós nagy mesélőként idézi fel mindazt a régmúltból, amit érdemes felemlgetni, stílusában hűen megalkotójához, Krúdyhoz.

A családtörténeti vonatkozású novellák itt-ott kilépnek a „szakácskönyvi” tematikából, gyönyörű történe-

teket olvashatunk az édesapa gyermekkorából, amikben felbukkan az egykori barát, akkor még makói diák, József Attila. A saját gyermekkor visszaidézi az orosz megszállás napjait, a *Pirított gríz* elsöprő humora ízes dél-alföldi tájszólást elevenít fel: „*Nahát, ezök félnek, lepődött meg nagyapa. Két nyomorult asszonytul, meg egy rozoga vénembertül? Vagy ettül a két kisgyerektül? Oszk ezök akarnak minket fölszabadítani? Inkább mögyszabadítani akarnak attül a kevéstül, amink van,* mondta nagymama, és eldugta a matrac alá nagyapa zsebóráját.” A délvidéki balladás hangulatú tragikomédiák és tragédiák mellett azért odatolakodik a múlt fájdalmas emléke: a *Tőtike* a krúdys hangulatú fiatalkori emlékek mellett visszaidézi Z, a férj börtönéveinek borzalmait, majd visszatér a jelenbe, ami szintén csupa kiábrándulást tartogat. A *Kőleves* újra Z, az egykori medikus, majd fiatal politikai fogoly raboskodásáról mesél: olyan helyszínek jelennek meg, mint a Gyorskocsi utca és Márianosztra. E két novella az édesapa történeteivel együtt túllép a krónikás és a kultúrtörténész buzgalmán, érezzük, személyessé vált történeteket idéz fel Jámborné Balog Tünde, tökéletesen azonosul szeretteinek emlékeivel, személyiségének nyomai mégis ott maradnak: a humor és ironia, a szép és jó szeretete, valamint az erkölcsi alapvetés igénye. Ebből a szemszögből válik érthetővé, miért teszi a novellákra az *Odette vendégei* ciklus a koronát. Első olvasatra talán kakukktojásnak tűnik a fejezet, hiszen kilépünk a Kárpát-medencéből, kikerülünk a család zárt közegéből és az idegen-lét megtapasztalása, a belgiumi élmények kerülnek terítékre. Csakhogy az *Odette vendégei* végül meghatóan szép hitvallássá válik szeretetről, a házastársi kapcsolat fontosságáról, az elválaszthatatlanságról, az évtizedekig megmaradó szerelem kötelékéről.

Az *Odette vendégei* fejezet másképp sem olvasható kizárólag úti élményként, egy belgiumi vendégeskedés beszámolójaként. A külföldi tartózkodás felszakít valamit az írónőben, ami arra készíti, hogy meghatározza helyét a világban, mondhatnánk, az identitás kérdéseit boncolgatja a maga bölcs, derűs, önmagát megmosolygó modorában. Odette, a gazdag valon nő és családja hetekig látta vendégül az írónőt és férjét, „minket, bizonytalan egzisztenciájú közép-európaiakat a vasfüggönyön túlról”. Bár odahaza a házaspár műveltsége és szellemi igényei folytán a szellemi elithez tartozik, ebben a környezetben egyszerre „barbárnak” tűnik, még a rebarbarát sem ismerik, ami vendéglátójuk számára szinte megbocsátha-

tatlan. Ez az a világ, ahol a magyarok „Európa nége-rei”, mert ahogy az író fogalmaz, „ránk volt írva a szégyenség és a másság”. Egy belgiumi piac sajtókiállata rádöbbsenti egy olyan rettentő igazságra, ami a háború alatt és után születettek generációjának élethosszig tartó keresztje: „Álltunk a sátonál, figyeltük a válogató Odette-et. Hol egyikre, hol másikra mutatott, azután ránk nézett, hogy melyiket szeretnénk. *Nem tudom*, ingattam a fejemet, *bármelyiket szívesen megesszük*. Igazából azonban azt szerettem volna mondani, vedd meg mind, mi valamennyi sajt ízére kíváncsiak vagyunk. Meg akarjuk kóstolni, fel akarjuk falni mindet, az összest, és még az se lenne elég a belsónket mardosó zsigeri éhség csillapítására. A génjeinkben hordjuk, és ettől semmilyen jóllakás nem tud megszabadítani.” Rokon ez az éhség azzal, amit József Attiláról jegyzett meg a családi krónika, csillapíthatatlan fizikai éhség és a „metafizikai éhség” kapcsolata, amit a fiatal zseni, „a mély V alakú ránccal” homlokán összekapcsolt egymással. A kelet-európai átok azonban nemcsak ebben mutatkozik meg: a *Galambidő*, a kötet egyik legértékesebb novellája az eltékozolt örökségről mesél, a múltó felszínesség oltárán elhamvad a hagyományt, a történelmi folyamatos-ságot szimbolizáló szörmesapka. Nagy nemzeti gyö-

kérvessztésünkre asszociálunk, ugyanakkor becsülendő az a mértéktartás, amivel Jámborné nem magyarázza túl az eseményeket, meghagyja az olvasónak a nagyobb összefüggések felismerését, finom utalásai a hagyományra és a kisfiú büntudatára elegendő ahhoz, hogy a gondolat magját elvessek.

A *Bagolyasszonyka* az elveszett múlt fölötti fájdalom lírai hangú, drámaiságban kiteljesedett novellája. Vörös Irén odahagyja a régi házat és kertet, beköltözik a városba, de hogy maradjon valami a családi fészekből, megbízza a vadászt, hogy szedje össze neki a kert baglyait. A jóember félreérti a megbízást, s ugyan hozza mind egy szálíg a madarakat, ám nem úgy, mint Vörös Irén gondolta. Hanem holtan. A visszahozhatatlan, a „Pantha rhei” szólal meg az elbeszélésében, fájdalmasan erőteljes színekkel. És mégis, az elégia nem fordul mélabúba, a veszteség nem vált ki nyomott megkeseredést és kiábrándulást. Jámborné Balog Tünde írásaiban az elégia kéz a kézben jár a derűvel és életszeretettel, ösztönösen, mélyen fakadó asszonyi józansággal és gyakorlatiassággal kapcsolódik abba a jóba, amit maga körül talál. Ez a mindenén átütő melegség teszi őt a stiláris ízesség élvezetén túl egyedivé a kortárs magyar irodalomban.

Jakab-Köves Gyopárka

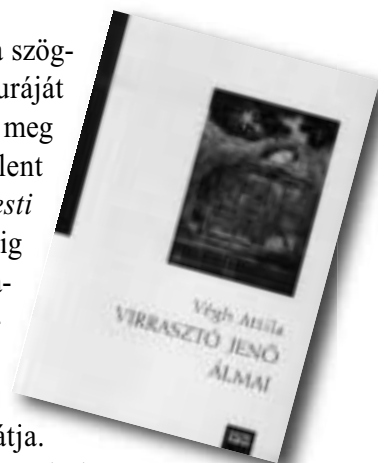
A költők esti lélekvándorlása

Végh Attila:
Virrasztó Jenő álmai,
Magyar Napló, 2012.

A *Virrasztó Jenő álmai* Végh Attila tizenhatodik kötete (amit e sorok írásakor követ a szerző legújabb esszéit magában foglaló tizenhetedik kötet). Végh Attilát – akit az idén József Attila-díjjal tüntettek ki – eddig mint költőt és filozófust ismertük, a *Virrasztó Jenő álmaiban* azonban prózairóként is bemutatkozik nekünk. A novellafüzér főhőse – mondanunk sem kell – Végh irodalmi alteregója. „Zarathustra és Esti Kornél véletlen találkozása Virrasztó Jenőben” – parafrázálja a fülszöveg Lautréamont híres mondatát. Ennél a találkozásnál ott volt Krúdy Szindbádja is, igaz, csak messziről, egy óbudai kis utca gázlámpája alól figyelt; fejét csóválva dörmögött valamit, majd sétatálcáját lendítve elballagott, olyan ember módjára, aki már semmin sem csodálkozik. És ott volt Pesti Kornél, elegáns hallgatásba burkolózva, szokott kiismerhe-

tetlen mosolyával szája szögletében. Az ő figuráját Prágai Tamás alkotta meg (néhány éve megjelent kötetének címe: *Pesti Kornél*), s amire eddig nem volt példa az irodalomban, Pesti felbukkan Végh Attila kötetének lapjain is, mint Virrasztó Jenő barátja. Íme, a költők esti lélekvándorlása.

Végh Attilánál ősszel indul az évszakok körhíntája. A négy ciklusra (*Ősz-Tél-Tavaszi-Nyár*) tagolt kötet nyitómondata: „Ősszel kezdődik minden” (*Prologus*). A *Nyár* ciklusban található a „halálnovellák” (*A macska elbúcsúzik, Hajmunka*). A nyári halálhír mindig megrendítőbb. „...aztán hírt kapott, hogy egy lány, akibe húsz évvel azelőtt kicsit szerelmes volt, meghalt autóbalesetben” (*A macska elbúcsúzik*). „Az elmúlt hét a halál hete volt” (*Hajmunka*). Esti Kornél megteremtője, Kosztolányi nem hitt a halál

utáni életben. Virrasztó Jenő-Végh Attila sem hisz benne. „Van-e élet a halál után? Soha nem hallott ostobább kérdést. Hiszen a halál éppen az, ami után nincs élet” – jelenti ki a *Hajmunkában*. Ostoba kérdés? A remény mindig ostoba.

Alig két-három oldal terjedelmű írások ezek a novellák (leghosszabb és legtalányosabb közülük *A szag*), némelyik inkább csak vázlat, ami (ti. a vázlatosság) illik korunkhoz. Hanyag kézzel odavetett skicceknek is nevezhetnénk őket – e műfajnak pont Kosztolányi volt a mestere, a gyors vágásokkal dolgozó Kosztolányi (ezt a „filmes” technikát fejlesztette tökélyre később Kosztolányi tanítványa, Mándy Iván), de míg Kosztolányi ideges tömondatokot írt, Végh Attila prózája lassúbb sodrású (ha beszélhetünk sodrásról ilyen rövid terjedelmű írások esetében); Végh meditatív alkat Kosztolányihoz képest. Virrasztó Jenő nyugodtabb, mint az örökös lázban égő Esti Kornél (Zarathustráról nem is beszélve). Inkább Szindbádhoz áll közelebb (lásd a *Sötét anyag* és *Az elmúlt Balaton* című novellákat). Estinek még minden szenzáció, ami a szeme elé kerül – Virrasztó semmin sem lepődik meg igazán, a hatos villamoson összefüggéstelenül monologizáló hajléktalanon sem, s bár pillanatra felkelti másnapos érdeklődését a vacogó emberi roncs, odaül hozzá és megszólítja („Avass be, testvér”), a hálásan rázúduló zagyva szóözön elől hamarosan elmenekül. Óvatos duhaj. De valami mégis történt; Virrasztó, hazatérve, lefekszik, s azon veszi észre magát, hogy, akár a hajléktalannak a villamoson, neki is: „Szabályosan és kérlelhetetlenül vacogni kezdett a foga.” Az olvasó pedig tudja, nem a januári hidegtől.

Mint említettük, Estinek még minden szenzáció (tegyük hozzá gyorsan: nem a szó mai értelmében), míg Virrasztó, kicsit rezignáltan bár, de tudomásul veszi a világot. Két különböző kor szülöttei ők. Kettejük között pedig ott van az elmúlt száz év, ami alatt, ne feledjük, többet élt át az emberiség, mint előtte ezer év alatt. A két kor szülöttei között az a különbség, hogy míg őseink izgatott várakozással néztek a jövő, a kezdődő huszadik század elé, addig mi legszívesebben felszálnánk egy időgépre, ha lenne ilyen, elrepülnénk az ő korukba és ott maradnánk. Virrasztó is visszavágyik ama sokunk által jobbnak vélt régmúltba. „Virrasztó és Tarló tudták, hogy nincs reinkarnáció, de azt is tudták, hogy ők éltek már egyszer, épp a nagy századforduló idején, a pezsgő szellemű, mégis selyemfényű, álmatag

korban” – olvashatjuk a *Kerberosz ugat* című novellában. S bár a lélekvándorlásban sem hisz, a gondolattal szívesen eljátszik Végh Attila. A 2046 hőse Cosmo, az író: Virrasztó reinkarnációja. Azon már nem is csodálkozunk, hogy az elbeszélés végén az emberiség szinte egyetlen pillanat alatt megsemmisíti önmagát. (Hogyan is végződhetne másképp egy, a távoli jövőben játszódó történet, amit *most* írtak? Hiába, a miénk már rég nem a pozitív utópiák kora.) Cosmo csak azért éli túl a katasztrófát, mert éppen alkotói szabadságon van – a világűrben. Bérelt űrhajója ablakából nézi végig a pusztulást, majd kényelmesen hátradől, és – mit is tehetne mást, hiszen író –, írni kezdi új regényét – Virrasztó Jenőről. A történet, bár eredeti szándéka bizonyonnyal nem ez, mégis hüen tükrözi a jelen költőjének lelkiállapotát. Melyikünk ne érezné úgy mostanában, mintha a világűrben egyedül keringve írna – magának?

De, toll- és laptopforgatók, mielőtt sajnálni kezdenénk magunkat, olvassuk el Végh Attila *Átlagemberek* című novelláját, mely irodalmi életünk szomorú szatírája. Virrasztó a könyvhét első napján elindul (mint Zarathustra a hegyről), hogy dedikálja frissen megjelent kötetét, de ami ennél is fontosabb számára: „Legalább találkozik írókkal, költőkkel, vagyis a barátaival, akik nem olyan undorítóak, mint az átlag, nem érdekli őket karrier és elismerés.” Vicces Jakab, a novellista azért állítja meg hősünket, hogy: „Virrasztó – kurátor ismerősei révén – segítsen neki megszerezni valami ösztöndíjat.” Döbbenetes Károly, a „hazafias regényíró” új könyvéről akar „dicsérő cikket” íratni vele. (Itt derül ki, hogy hősünk – ellentétben Krúdy Szindbádjával – nem a levegőből él; újságnál dolgozik, nem véletlenül ostromolják annyira az íróársak.) Az *Elveszett illúziók* írója, Balzac mondta az írókról, hogy „a dicsőség mártírjai, fegyencek, akik életfogytiglan tartó sikerhez vannak láncolva”. Kosztolányi – épp az egyik Esti Kornél-történetben – az irodalmi életet egy elmeegógyintézet társalgójához hasonlítja. (A novella címével, pontosabban azzal, amit sugallni akar, nem értek egyet. *Átlagember* alatt én a huszonnégy óras szolgálatot teljesítő ápolónőt értem és mindazokat, akik minden hajnalban bejárnak valami munkahelyre, éhbérért húzni az ígát. Azt se tudják, mi az az alkotói támogatás, karrier az ő szótárunkban annyit jelent, nem teszük utcára őket az első leépítésnél. Bizony, nem ők a helyezkedők, a köpönyegforgatók,

jobbra is, balra is kacsintgatók, csak érdekből barátokozók. Minden bűnük az, hogy néha morognak a főnök háta mögött. De ezt már csak zárójelben teszsem hozzá.)

Emlékek, álmok, gondolatok, víziók kavarnak Végh Attila novelláiban – költői prózájának mégsem, költő prózájának annál inkább nevezhetjük írásait. A költői próza különben is veszélyes terület; csábító, buja ingovány, ahol nagyon könnyen és gyorsan el lehet merülni, és ahol csak kevesen ismerik a járását. Úgy is mondhatnánk, születni kell rá, hogy jó költői prózát írjon valaki. Ebben a műfajban nálunk eddig

Krúdy a „csúcstartó”. Végül is a jó próza is költészet – líra, anélkül, hogy mindenáron költői akarna lenni. Végh Attila tudatosabb és fegyelmezettebb alkotó annál, hogy ezzel ne lenne tisztában; írásaiban pont annyi költészet és pont annyi filozófia van, amennyi kell, se több, se kevesebb, s úgy hiszem, kötetének ez a legfőbb erénye.

A *Virrasztó Jenő álma*it Kettős Tamás illusztrálta (az ő nevét nem Végh találta ki); grafikai a művész határozott fejlődéséről tesznek tanúbizonyságot.

Barna T. Attila

Balladába hulló szavak

Czegő Zoltán:
Katonabogár,
Pallas-Akadémia
Könyvkiadó,
Csíkszereda, 2011.

Sokjelentésű szó a bogár. Alapjelentésén (szárnyas rovar) kívül megnevezheti az emberi szem pupilláját, valakinek rigolyás természetét, fekete éjben fényforrást, kisgyermeket, akit csucsujgatunk, és a lányt, akivel lefekszünk. Czegő Zoltán új regénye – *Katonabogár* – a két utóbbi létezés, létállapotot vizsgálja, járja körül. A lány az élet kútja, aki szép, tiszta szerelemben, tisztességes házasságban megfogyan és gyereket szül, csakhogy...

Csakhogy számtalanszor felborul az élet rendje, és ha felborul, akkor megbicsaklik a szó, balladába hull, mert csak a ballada örvényeiben képes kimondani a kimondhatatlant.

Erre vállalkozott Czegő Zoltán.

Kedves falujában, Szenesen (más munkáiból is ismert településnév, tulajdonképpen a Kisküküllő menti Bordos) úgy élnek a székelyek, ahogy Ida hegyén a pásztorok, a Nílus áradásos partvidékén a földművelők, ahogy Háránban Jákob tarka bárányaival, ahogy Hebron völgyében a pátriárkák éltek. Nem okafogyott hasonlatok végett kerültek ide ezek a figurák és színhelyek. Czegő regényében Üdö Márton (Nyirő Józseftől kölcsönzött regényhős) már Bethlen Gábor korában is élt, s ez a székely Matuzsálem úgy egyezkedik az Úristennel, mint az Ótestamentum pátriárkái Jáhvéval. Szükség van erre az egyezkedésre, mert különös dolgok történnek.

Mindjárt a legelején megüti a szó az olvasót: „Rebi néne át a pallón, ott tért balra fel az úton.” Arany János vonzás-terében vagyunk hát, ő indít balladát mondatöredékkel: „Vörös Rébék általmant a / Keskeny pallón s elrepült”.

Rebi néne, Szenes falu másik időtlenül idős öregje különös, piros bogarakat pillantott meg az ablakpárkányon. Katonabogarakat.

Másnapra megtelt a háza, s hiába irtotta azokat petroleummal, mésszel, hiába ásta el meszesgödörbe, szaporodtak, szaporodtak, aztán eltűntek, s csak a temetőkertben bukkantak föl újra. De akkor ott már a másik vén-séggel, Üdö Mártonnal értekezett, mit jelenthet ez a bogárinvázió, milyen borzalmak hírnökei ezek a rusnyaságok. Csak sejtették a bajt, a jelek olvasásához kellett a fiatal, termékeny erő, a makulátlan szűz, kellett a szépségesen szép Birtalan Lenke, a falu első leánya, akinek mását a híres székely népballadából olyan jól ismerjük:

*„Júlia szép leány egykoron kimöne,
Búzavirág szödni, a búzamezőbe,
Búzavirág szödni, koszorúba kötni,
Koszorúba kötni, magát ott mulatni.
Föl is föltekinte a magos egekbe,
Egy szép gyalog ösvény hát ott jödögél le,
Azon ereszködék fodor fejér bárány...”*

Őt teremti újjá Czegő Zoltán.

A „szüzek serögibe” elragadott lány (ikerpárja a nagyszentmiklósi kincs egyik korszóján is látható!) min-

tázott alakját társítja a regényben Czegő az öreg székkellyel, a táltosokra emlékeztető látó emberrel. Szent Mártonkor, tompa ragyogásban mennek ki ketten, a féllábú Üdö Márton (csonkasága, falába az egyik stigmája, babonás tisztelet övezi, „a szántóval, a kaszálóval, a patakokkal” is szót tud érteni) és a gyönyörű hajadon határnézőbe, ketten fogtak össze: a kezdet és a vég, a kiszáradt élet és a megtermékenyülésre áhító szűz.

Az égen jelenik meg a rejtély, a fekete titok, valamilyen megfoghatatlan kettősségben bukkan fel a félelmetes fátum. Kétféle eget látnak: egy rémisztőt, amely „mintha be lenne deszkázva az innenső részén”, itt lovak tipornak, emberek hullnak alá, ez az ő egük, a szentesieké; míg a tiszta, ragyogó boltozat hihetetlen távol, valahol messze, más, idegen népek fölött ragyog.

Terjed a hír, riadoznak az emberek. Üdö Márton tanácsára – akárcsak Egyiptomban a hét bő esztendő után – gyűjtésbe kezdenek, gabonát vásárolnak, s raktároznak el óriás hombárokban, fát vágnak, több évre való fát, mert a „kétfedelű ég” jelei szerint nagy-nagy veszedelem leselkedik a falura. A plébános is egyezkedik az Úrral, de meg kell hajtania fejét a Gondviselés előtt. Csupán annyit tehet, hogy megváltoztatja a szertartás rendjét: aszerint miséznek, gyóntat, vecsernyéznek, ahogyan az erőltetett menetben végzett munka kívánja.

Czegő Zoltán érett prózamesternek bizonyul ez esetben, mértéktartóan részletez, nem szalazza szét az eseményesort (korábbi munkáiban volt példa erre!), minden, még a hétköznapi események legkisebb mozzanatai is ennek a baljós vészjelnek vannak alárendelve, hisz balladát ír, prózaballadát. Emiatt, de valószínű, Czegő költői habitusának is köszönhetően, a regény hangulati alapvonása az érzelmesség (nem érzélgőség!), fiatalok és vének könnyekig meghatódnak, megrendülnek, ami lírával telíti a prózaszöveget. Nem új prózanyelvvel kísérletezik, hanem folytatja azt a hagyományt, amelyet Nyirő és Tamási ránk testált, hozzáértéssel archaizál, és rögzíti a székely köznyelv megváltozott, mai állapotát, hangsúlyozottan a Kisküküllő mentén beszélt dallamos, kissé éneklő édes beszédet.

Makacs konoksággal támasztja fel az egykor zsongó, sűrű életet élő székely falut, és azt úgy teszi hihetővé, hogy időtlenít, nem tudjuk pontosan, mikor zajlanak az események, de annyi bizonyos, hogy Trianon után. A földrajzi tér is érdekes, egy-két elejtett szóból lehet tudni, hol vagyunk. A fekete templom említése nyilván Brassót jelenti, ide mennek vásárba a fiatal lányok, férfiak, viszik a szalmából kötött árut, viszik a híres varrottásokat, és ott, a feke-

te templomáról híres városban érte meg igazán Birtalan Lenke az álmaiban is jelentkező égi jelet: „Van valami odafenn, akkor elindult abban a szent pillantásban egymás felé a két nagy világ, s a feketeség csak nyeli, nyeli az aranyt, a fehéret, s beborult egyszeriben minden. Az egyik ég elnyelte a másikat.”

Vége az életüknek! Halálos veszedelem fenyegeti a rend és tisztaság népét, a „jelek népét”.

És jött a parancs. Egy titokzatos Hivatal katonai behívót küldött Szentés és Reves (Székelyrava) férfilakosságának, a tizenhat és az ötven év közöttieknek azonnal be kell rukkolniuk „állami munkára”.

Ezután arctalanná válik a világ, karkai tájékra érkezünk. Férfiak nélkül féllábú lesz a falu, akárcsak Üdö Márton, asszonyok kaszálnak, gyermekek szántanak, harmatkező lányok erdőnek, és szünetel a tánc, a muzsika, az ünnepeket gyászba borultan tartják meg, nincs esküvő, nincs keresztelő, halottasház-zá válik Szentés és Reves.

Egy ilyen kihagyott történet befejezése igazán nehéz; szerencsére Czegő Zoltán költő, így lírai tájakra evez, poétikai igazságot mér, oszt. Az még része az epikai logikának, hogy az elhurcolt férfiak egy katonai kísérlet alanyai lesznek: valószínű, vegyi fegyverekkel pusztítják el őket. Egy kivételével mind meghalnak (Akácos Béla megszökik, ő lesz a környék fekete völgye), de a két falu leányainak vállalkozása már poétikai igazságszolgáltatás. Az elpusztított férfiak, köztük több völgy végakarata szerint elvándorolnak idegen földre, ott ismeretlen férfiaktól gyermeket fogannak, és áldott állapotban térnek vissza. Az élet legnagyobb parancsát teljesítik: élni kell, az élet-lángot tovább kell vinni, nem szabad megengedni, hogy kialudjon. Megtöltik gyerekekkel a két falut, ezeket nevezi a nép katonabogaroknak. Így még egy jelentéssel bővül *bogár* szó: ez a jelentés is becéző, kedveskedő, kisedet jelent, még ha iszonyat, borzalom is a háttér.

A posztmodern irodalomtörténet-írás egyik legnagyobb kínládása, bakafántoskodása éppen az volt, miképpen lehetne a történelmet, a történetiséget végleg leválasztani mindenfajta művészetről. Nem sok sikerrel fáradoztak. Az irodalmi kevercsek, az öncélúan szerkesztett öncélú szövegek szerzői elrugaszkodhattak ugyan a semmibe, de a balladák gyökérezete erős, szívós, és a múltba mélyed, s örök kovásza prózának, lírának egyaránt.

A balladák a nép, a nemzet emléknymoi.

S ha kilépünk a balladák jelképrendszeréből, és a csupasz történelemmel nézünk szembe, akkor emberi

ésszel alig felfogható borzalmak kényszerítenek hőkölésre, azok borítanak örökös gyászba, de ezáltal dekódolni is tudjuk az irodalom példabeszédeit. Nincs olyan történelmi korszakunk, amelyben ne akadt volna diktátor, vezér, ne csomósodott volna irtó, pusztító hatalommá az ideológia, és ne hurcolták volna fogságba, megsemmisítő táborokba a férfiakat. A Székelyföldet különösképp sújtotta az idegen despotizmus: akkor került Erdély egész hadserege a krími tatárok fogságába, amikor Európa már elfelejtette a sárga veszedelmet (1657. július 31.), Világos után a Habsburgok hurcolták várbörtönökbe a honvédek ezreit, a bukovinai csángó férfiak a hírhedt „koncentrákon” rokkantak meg, a két világháború hadi-

foglyai jórészt az Urál-hegység ólombányáiban és a szibériai priccseken sínylődtek, Kárpátalján a málenkij robot áldozatai, az elpusztított férfiak ezrei porladnak ismeretlen sírokban Eurázsia vad tájain, Délvidéken tízezres magyar tömegeket mészároltak le, Felvidéken százezreket tettek hontalanná, telepítettek ki... Benne van nemcsak a tudati, hanem a tudatalatti világunkban is ez borzalom, és abból a mélységből tör fel minduntalan, ahol a balladák születnek.

Igen. A balladák a nép, a nemzet emléknymoi.

Czegő Zoltán új könyvével ezt az utat járta be – sikerrel. A prózáíró teljesítményét a költő juttatta diadalra.

Hegedűs Imre János

Szószerk és csönd

Búcsú Szei Ernőtől

Szei Ernő csendesnek, visszafogottnak látszó embernek tűnt, akiben azonban hatalmas intenzitással működött egy szellemi értelemben vett, minden értékre nyitott csillapíthatatlan éhség. Az irodalom, a képzőművészetek és a zene rajongója volt, aki alkotóként a grafikában és a költészetben mindenki mással összetéveszthetetlen stílust alakított ki. A Szei-versekről maga a szerző vallotta, hogy bennük „nem a téma árnyalt kibontása az elsődleges, sokkal inkább a létérzés, a hangulat, a pillanatnyi idő eltolása az öröklét felé. A konkrét belenyomása a végtelenbe, az általánosba.” Köteteit csak élete utolsó két évtizedében jelentette meg, noha több mint ötven éven át írta verseit.

Az a megtiszteltetés ért, hogy legutóbbi, illetve időközben bekövetkezett halála okán helyesebb, ha azt írom, legutolsó kötete fülszövegének megírására engem kért fel. Azonnal igent mondtam, és az első gondolatom az volt, hogy azt az érzést kell visszaadnom, ami a Szei-versek olvasásakor fogja el az embert. Valamiféle extravagáns, de mégis magától értetődő filozófia, tömény intellektualizmus, a groteszk és a józanság egyszerre működtetik ezt a (Bistey András remek észrevételével) klipszerűnek talált költészetet. Minden szövege ruganyos, eleven, erőteljes duzzadó és fiatalos volt még akkor is, amikor szerzőjüket egyre több testi baj gyötörte.

Buñuel ír az önéletrajzában olyan mondatokról, amelyek első ránézésre abszurdnak látszanak, de valójában az igazság fénye sugárzik belőlük. Egy példát is felmutat erre: „A mortadellát a vakok gyártják.” Amikor Szei Ernőt olvasok, mindig ez jut eszembe, hiszen az ő versei tele vannak efféle különleges mondatokkal. „A vers varázsszer, metaforatéglényben.” „Minden részvétem a klorofillban szegény szavaké.” „A kezdet gyászol, a vég ünnepel.” Ezek finoman, de határozottan kimozdítják az embert nyugalmából, és szokatlan útra visznek. Ez az út kitartóan emelkedik, szuszogunk tőle, igyekeznünk kell, hogy lépést tartsunk a költővel, de valahogy erőt kapunk a versektől, és csodák csodája, a lépteink tempója egyre gyorsul. Észrevétlenül átragad ránk az a lázas izgalom, ami Szei Ernőnél sajátos módon egy töről fakad a bölcs nyugalommal és tántoríthatatlansággal. Különleges szemlélet, különleges látás az övé, amellyel összekapcsol, egymás erőterébe helyez dolgokat, fogalmakat, amelyek szinte kinyilatkoztatássá alakítják egymást. Ahogy olvassuk a verseket, kétségek nélkül elfogadjuk, amit Szei Ernő közöl velünk. A legnagyobb természetességgel vesszük tudomásul versteremtő elméjének a legkülönösebb darabjait is, és szinte csodálkozunk rajta, hogy eddig ez miért nem jutott senkinek az eszébe.

Szei Ernő nagyon sok hatást fogadott be a külvilágból, de versei nem csupán ezeket visszhangozták. Belső világának gazdag asszociációs rendszere mint valami bonyolult gépezet folyamatosan átdolgozta, újratemtette és egybegyúrta mindazt, ami másoknál külön tétel marad. Élet és elmúlás, szellemi, erkölcsi próbatételek sokasága, helytállás, kudarc, töprengő ösztönösség, bátorság, veszélyérzet, ugyanakkor hit a rossz megváltoztathatóságában: ezek együtt adják Szei Ernő izgalmas költészetét.

A Magyar Napló szerkesztői búcsúznak kedves szerzőjüktől. Sírfeliratként álljon itt *Vörös folt* című versének utolsó versszaka: „Itt ez a vörös folt, életed összes / ütközéséből egyetlen nyom maradt. / A világra jövedeledkor rád ütött / alapstigmát már a bőröd alatt viseled.”

Filip Tamás

Könyvajánló

A hónap könyvei

Történettudomány, művelődéstörténet

ANTALÓCZY Zoltán: *Isteni és emberi színjáték*, Helikon, 2011.

BALOGH Ádám: *A nacionalizmus szerepe a görög külpolitikai gondolkodásban, 1897–1912*, Szeged, JATEPress, 2011.

Comenius és a múzsák, szerk. FÖLDY Ferenc, KISS Ferenc, KOVÁTS Dániel, Sárospatak, M. Comenius Társ., 2011.

CSONKARÉTI Károly: *Horthy Miklós hajóhada*, Éghajlat Kvk., 2012.

MISKOLCZY Ambrus: „Tiszta forrás” felé... Közelítések *Bartók Béla és a Cantata profana világához*, Gondolat, 2011.

Németföldről Németországba. Magyar kutatók tanulmányai a német történelemről, szerk. FRANK Tibor, Gondolat, 2012.

ROMSICS Ignác: *Magyar sorsfordulók, 1920–1989*, Osiris, 2012.

SUDÁR Balázs: *Pécs 1663-ban. Evlia cselebi és az első részletes városleírás*, Pécs, Pécs Története Alapítvány – Kronosz K., 2012.

SZIJÁRTÓ M. István: *Tapasztalatok, cselekvő egyének, felelősség. Oroszország mikrotörténelmének tanulmányai*, Keszthely, Balaton Akad. K., 2012.

TULIPÁN Éva: *Szigorúan ellenőrzött emlékezet. A Köztársaság téri ostrom 1956-ban*, Budapest, Argumentum, 2012.

ZELNIK József: *Negyven év után*, MMA, 2012.

Irodalomtudomány

ACZÉL Petra: *Médiaretorika*, Budapest, M. Mercurius, 2012.

Irodalmi szövegek, politikai állásfoglalások. A Hamsunjelenség, Gondolat, 2011.

ODORICS Ferenc: *A struktúra hatalma és törékenysége*, Budapest, Gondolat, 2012.

SZÁVAI János: *Szenvedély és forma. Francia regénytörténet Voltaire-től Céline-ig*, Pesti Kalligram, 2011.

Magyar irodalomtörténet

ELEK Tibor: *Állítások és kérdések. Tanulmányok, esszék, kritikák, beszélgetések, viták*, Budapest, Kortárs, 2012.

Filológia és textológia a régi magyar irodalomban. Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28.,

szerk. KECSKEMÉTI Gábor, TASI Réka, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Miskolc, 2012.

FRÁTER Zoltán: *Hagyomány, hatás, iszony*, Holnap, 2012.
FÜZFA Balázs: *Mentés másként. Tanulmányok, esszék irodalomról, olvasásról, tanításról*, Pont, 2012.

SZAKOLCZAY Lajos: *Sorsszerűség, álom, etika. Tanulmányok, esszék, kritikák*, Holnap, 2012.

SZEMES Péter: *Művek felé. Válogatott kritikai írások*, Zalaegerszeg, Pannon Írók Társ., 2012.

Magyar szépirodalom

BÁNFFY Miklós (1873–1950): *Erdélyi történet*, Helikon, 2012.

FERDINANDY György: *Útközben. Michel naplója*, Hét Krajcár, 2012.

GÁBOR Felicia: *Csángó vagyok*, Budapest, Pannónia-Print, 2012.

JOLSVAI András: *Monsieur L*, Budapest, Fekete Sas, 2012.

KÁLNAY Adél: *Hamvadó idő*, Szeged, Tiszatáj Alapítvány, 2011.

KÁRPÁTI Kamil: *Kárpáti Kamil összes prózái*, Stádium, 2011–2012.

KODOLÁNYI János (1899–1969): *Földindulás*, Hasonmás kiad., Budapest, Püski, 2012.

LADIK Katalin: *Belső vízözön. Versek*, Budapest, Tipp Cult, 2011.

LÖKÖS Margit: *Egy csepp Balaton. Gí fotói és Kárpáti Kamil versei*, Budapest, Stádium, 2012.

SZABÓ Dezső (1879–1945): *Az elsodort falu*, Szeged, Lazi, 2012,

SZEPESI Attila: *Istenpor*, Szeged, Tiszatáj Alapítvány, 2011.

TAMÁSI Áron (1897–1966): *Szívbéli barátok*, rajz. Pekáry István, Móra, 2012.

TÉREY János: *Szétszórtatás*, Tipp Cult, 2011.

Tündöklő forrás. Versek Berzsenyi Dánielről, szerk. POMOGÁTS Béla, ill. VÉN Zoltán, Kaposvár, Berzsenyi K., 2012.

VIZKELETY András: *Múltidőben. Visszaemlékezés*, Argumentum, 2012.

VÖRÖS István: *A Kant utca végén*. Jazz, Tipp Cult, 2011.

VÖRÖSMARTY Mihály (1800–1855): *Vörösmarty Mihály válogatott versei*, repr. kiad., Barnaföldi G. Archivum, 2012.

WEINER SENNYEY Tibor: *Gül Baba. Elbeszélés 33 rózsamagban*, ill. Szarka Fedor Guido, Budapest, Kelet K., 2012.

Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfia 16. évfolyamának 13. és 14. számából

Balaskó Ákos (1984, Dombóvár) költő. Az ELTE IK programtervező matematikus szakán végzett 2008-ban, azóta az MTA SZTAKI-ban dolgozik. Különböző folyóiratokban publikál verseivel.

Barabás Zoltán (1953, Nagyvárad) költő, újságíró, szerkesztő. 1981-től dolgozik a sajtóban az Előre, a Romániai Magyar Szó, az Erdélyi Napló munkatársaként. Jelenleg a Királyhágómelléki Református Egyházkerület tájékoztatási szolgálatát vezeti és a Partiumi Közöny főszerkesztője.

Barna T. Attila (1971, Vác) költő. Első, *Senki-némasága* című könyvéért Verskarácsony-díjban részesült 1997-ben. Salvatore Quasimodo-különdíjas (2008). Legutóbbi kötete: *Valami jön* (versek, 2005).

Bertha Zoltán (1955, Szentés) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsey- (1996), Tamási Áron- (2003) és József Attila-díjas (2004). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötetei: *Sorsjelző* (2006), *Sorsmetszetek* (2012), *Erdély felé* (2012).

Both Balázs (1976, Sopron) költő. A Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán végzett 2002-ben. 1996 óta rendőrként teljesít szolgálatot a Soproni Rendőrkapitányságon. 1999 óta publikál verset és műfordítást országos folyóiratokban. Verseskötetei: *Árnyéktalan pillanat* (2005), *Látogatód jön* (2010).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. Sokáig a Magyar Nemzet publicistaként dolgozott, utóbb a Nagytítás főszerkesztőjeként. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Száz év talány. Kiegészítések József Attilához* (2008), *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével. Legutóbbi novelláskötetei: *Kérdések Istenkéhez* (2011), *Pók a víz alatt* (2012).

Filip Tamás (1960, Budapest) költő, közjegyző, a Magyar Napló versrovátának szerkesztője. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erő* (2008).

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhidegkút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön volt gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *A néma esküje* (önéletrajzi regény, 2004), *Benedek Elek* (monográfia, 2006).

Jakab-Köves Gyopárka (1971, Veszprémmvársány) író, az ELTE német szakán végzett 1995-ben. Szombathelyen él. Írásai különböző folyóiratokban, publicisztikái pedig a *Morfondír* című tárca-gyűjteményben (2009) jelentek meg.

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötetei: *Olvásó* (esszék, 2008), *Föltett igaz* (válogatott versek, 2010), *Égni másért se* (válogatott esszék, 2012).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Kiadónk gondozásában előkészületben van új fordításkötete (*Edward Stachura: Szekercelárma avagy emberek a téli erdőn*) és tanulmánykötetének (*Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél. A XX. századi lengyel történelem sorsfordulói*) bővített, új kiadása.

Lehóczky Ágnes (1976, Budapest) költő. A PPKE magyar-angol szakán végzett 2001-ben. Angliában 2005-ben MA-t szerzett Kreatív Írásból, majd PhD-fokozatot szerzett Kreatív és Kritikai Írásból. Jelenleg Kreatív írást tanít a Sheffield Egyetemen. Angol nyelvű verseskötetei: *Budapest to Babel* (2008), *Rememberer* (2011).

Mihály Gábor (1942, Székelyhid) szobrászművész. 1974-ben végzett a Képzőművészeti Főiskolán, mesterei Mikus Sándor, Somogyi József. Többek között Munkácsy-díjban (1979) és a Nemzetközi Olimpiai Bizottság Művészeti díjában (1991) részesült. Az országban és világszerte vannak kiállításai, szobrai. Ő készíti az M. S. mester-díj bronz kisplasztikáját, a díjat Molnár Pál újságíróval alapították 2001-ben Budapesten.

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, irodalomtörténész. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-német szakán végzett 1996-ban, majd 2000-ben doktorált. Jelenleg a szombathelyi Savaria Egyetemi Központ Kommunikáció és Médiatudományi Tanszékének docense. Bella István-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Angyalaid mind repülni tudnak* (versek, 2011).

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötetei: *Kenyérpusztítók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002), *Száműzött történetek* (novellafüzér, 2011). Az idén Mára Sándor-díjjal tüntették ki.

Petőcz András (1959, Budapest) költő. 1981–1983 között a Jelenlét irodalmi folyóirat vezetője, 1997-től főszerkesztője; 1983-ban létrehozza a Médium-Art underground művészeti stúdiót. 2002-től a Magyar P.E.N. Club alelnöke. Kassák- (1987), Graves- (1990) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötete: *Idegenek* (regény, új, harmadik kiadás), 2012.

Szabó A. Ferenc (1943) Az ELTE BTK-n szerzett történész, politológus és demográfus diplomát. A történelemtudomány kandidátusa, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzora. A XX. századi magyar népesedéstörténet és Kovács Imre munkássága foglalkoztatja. Legutóbbi könyvei: *Politikatörténeti tanulmányok* (2005), *A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai* (2006), *Kovács Imre válogatott írásai* (szerk., 2011).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. 1989 és 1996 között a Stádium Fiatal Írók Körének egyik alapító tagja, 2000 és 2010 között a Magyar Napló szerkesztője. 2006 és 2009 között a Könyves Szövetség elnöke és az Új Átlók Művészeti Társaság titkára. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *El perro* (A kutya, versek spanyolul, 2010, Miami), *Calul lacurilior – Ló a tavon* (versek románul és magyarul, 2011, Nagybánya).

Toót-Holló Tamás (1966, Ózd) író, szerkesztő. Az irodalomtudomány kandidátusa (1994). Korábbi könyveit a Toót H. Zsolt névalakkal jegyezte. Alapított és szerkesztett napilapot, hetilapot és magazinokat, dolgozott hírügynökségen. Legutóbbi kötetei: *Apasorban* (esszéfüzet, 2003), *Üsse kő* (regénytrilógia I.; 2012).

Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró, volt a Magyar Nemzet munkatársa, jelenleg a Magyar Napló szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója. Kötete: *Ki írta? Irodalmi művek névlexikona* (2004).

Végh József (1969, Kecskemét). Esszéíró, fordító, főiskolai tanár. 1994-től 1999-ig a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán tibeti, páli és japán nyelveket tanult, itt diplomázott (2009, MA) tibeti nyelvi és kultúrtörténeti szakirányon. Ugyanitt elvégezte a dharmaszalai Buddhista Dialektika Intézet tibeti filozófia programját (1995–2000). Jelenleg Ceglédbercelen és Kecskeméten él, a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán tanít, a *Keréknyomok* című orientalisztikai és buddhológiai folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Létkerek* (2009).

Walter Pirokska (1981, Budapest), műfordító. Magyar–francia szakon végzett. Kétszer részt vett az Európai Műfordítók Kollégiumának fordítótáborában a belgiumi Seneffe-ben. François Emmanuel regénye, *A szomszéd szoba* az első hosszabb fordítása. Eddig megjelent műfordításai (novellák és egy prózavers): Philippe Blasband: *Amikor még szumóztam*; Françoise Lalande: *Egy ilyen szerelem*; Jan H. Mysjkin: *Pihenő*.

**Fizessen elő Ön is
a Magyar Napló folyóiratra!**
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Telefon: 413-6672
Előfizetés egy évre (12 lapszám) 7390 Ft
Előfizetés fél évre (6 lapszám) 3870 Ft

TOKAJI ÍRÓTÁBOR – 2012. augusztus 15–17.

2012. AUGUSZTUS 15. SZERDA

11:00: RÁKÓCZI-PINCE ÍróTábor 2012

Megnyitja: **Szentmártoni János** elnök

Köszöntő: **Májér János** polgármester

Közreműködik: **Blaskó Péter** színművész

Házigazda: **Kovács Tibor** birtokigazgató

12:00: TOKAJI FERENC GIMNÁZIUM, aula

Életem regénye – Móricz Zsigmond kiállítás

Megnyitja: **E. Csorba Csilla** főigazgató

A kiállítást bemutatja **Hegyí Katalin** irodalmi

muzeológus

Közreműködik: **Kun Fruzsina** (zongora)

Házigazda: **Jánosi Zoltán**

14:00: TOKAJI FERENC GIMNÁZIUM, aula

10 éves a Tokaj Világörökség

Előadó: **Demeter Ervin** kormány megbízott

Elnököl: **Májér János** egyesületi elnök

14:15–17:45: TOKAJI FERENC GIMNÁZIUM, aula

Eltöltve és elfelejtve – A hallgatás és ellahgattatás évei a magyar irodalomban című tanácskozás

Elnököl: **Acs Margit, Szentmártoni János**

Előadó: **Czakó Gábor, Láncki András, Lezsák Sándor, Medvigy Endre, Sipos Anna**

Magdolna, Tökéczki László

19:45–21:00: PAULAY EDE SZÍNHÁZ

Tokaji esték I. Illyés Gyula, Kálnoky László, Nemes Nagy Ágnes emlékezte

Blaskó Péter, Lázár Balázs, Tallián Mariann színművészek irodalmi műsora

Közreműködik: **Kis Gergely Márton** (citera, koboz), Házigazda: **Szentmártoni János**

21:30–23:00: „VERESSZEKER” FOGADÓ

MÚT Szerkesztőség

Fiatal Írók Szövetsége

Köszöntő: **Turczai István**

Irodalom: **Bende Tamás, Mechiat Zina,**

Király Farkas, Szalai Zsolt, Tasnádi István,

Vinnai András

Zene: **Ujj Zsuzsi és Darvas Kristóf**

Házigazda: **Zemlényi Attila**

2012. AUGUSZTUS 16. CSÜTÖRTÖK

9:00–12:30: TOKAJI FERENC GIMNÁZIUM, aula

A tanácskozás folytatása (plenáris ülés, vita)

Elnököl: **Jánosi Zoltán, Sturm László**

Előadó: **Miklóssy Endre, Szabó A. Ferenc,**

Sárközy Péter, Pomogáts Béla, Kollarits

Krisztina, Farkas Gábor, Mezey Katalin

14:00–17:00: TOKAJI FERENC GIMNÁZIUM

Munkacsoport-ülések

• **1945–1955:** Vezeti: **Szokolczay Lajos**

Előadó: **Kabdebó Lóránt, Nagy Miklós**

Mihály, Petrik Béla, Turcsány Péter

• **1956–1965**

Vezeti: **Bertha Zoltán**

Előadó: **Cseke Péter, Papp Tibor, Püski**

István, Szőnyi Tamás

18:00–19:00: TISZALADÁNY, KÖZÖSSÉGI HÁZ

Irodalmi est, találkozó

Házigazda: **Lizskai Ferenc** polgármester

Köszöntő: **Mezey Katalin**

100 éve született Szabó Zoltán – Petrik Béla

előadása. Közreműködik: **Blaskó Péter** színművész

19:00: Koszorúzás az irodalmi emlékfalnál

20:30 - 21:30: KOLLÉGIUMI KERT

Tokaji esték II.

Bemutatkozik a **Napút** és a **Palócföld** folyóirat

Főszerkesztők: **Szondi György, Mizser Attila**

Közreműködik: **Iancu Laura, Németh Zoltán,**

Prágai Tamás, Szokolczay Lajos, Szási

Zoltán, Szávai Attila

21:30 – 22:30: MÁD

Borkóstoló – Szepsy István Pincészete

Köszöntő: **Májér János** polgármester

Előadó: **Szepsy István** borász

Közreműködik: **Blaskó Péter** színművész

2012. AUGUSZTUS 17. PÉNTEK

9:00–9:30: MILLENNIUMI IRODALMI

EMLEKPARK

Táblaavatás Szemere Bertalan emlékére

Házigazda: **Ködöböcz Gábor**

Köszöntő: **Mengyi Roland** megyei közgyűlési

elnök

Laudációt tart: **Albert Gábor**

Közreműködik: **Blaskó Péter** színművész

9:30–10:30: TOKAJI FERENC GIMNÁZIUM, aula

Kerekasztal a Tokaji ÍróTábor múltjáról,

jelenéről, jövőjéről

Vezeti: **Szentmártoni János**

Résztvevők: **Gál Sándor, Mezey Katalin,**

Pomogáts Béla, Pozsgay Imre, Serfőző

Simon, Tóbiás Áron, Vasy Géza

10:30–11:30

A tanácskozás befejezése (plenáris ülés)

Elnököl: **Vasy Géza**

Előadó: **Gyurácz Ferenc, Cs. Varga István**

Értékelés, ajánlás, összefoglaló

Közreműködik: **Bertha Zoltán, Szokolczay**

Lajos

11:30: II. RÁKÓCZI FERENC ÁLTALÁNOS

ISKOLA, aula

Fogadás, házigazda: Szentmártoni János

ÍróTábori díjak átadása

Laudációt tart: **Oláh János**

Pohárköszöntő

Zárszó